

Open Monumentendag Vlaanderen

van nature

een monument

**zaterdag 11 september 2004
&
zondag 12 september 2004**

van nature

een monument

Inleiding

Reeds voor de 16de maal worden in Vlaanderen Open Monumentendagen georganiseerd.

Beslist het grootste erfgoedevenement in ons land!

Brugge is uiteraard van de partij met traditiegetrouw anderhalve dag openstellingen om de bezoekers meer kans op een kwaliteitsvolle ontdekking te bieden.

Thema

Het jaarthema 2004 is voor monumentenliefhebbers wellicht een verrassing: **Van nature...een monument!** Natuur wordt de hoofdmoot in het aanbod.

In de vorige edities van Open Monumentendag werd vooral aandacht besteed aan het bouwkundig erfgoed en met het gekende resultaat. De bewustwording en de solidariteit rond monumentenzorg zijn dankzij het succes van de Open Monumentendagen sterk toegenomen. Het lijkt meer dan ooit vanzelfsprekend dat we met zijn allen investeren in behoud en openstelling van het patrimonium. Het maatschappelijk draagvlak is vergroot en de interesse bij een groot deel van de bevolking ingeburgerd.

In 2004 wordt voor het eerst de verbondenheid tussen monument en landschap onder de aandacht gebracht. Soms zijn de specialisten in de beide materies te eenzijdig bezig en wordt de evidente wisselwerking of samenwerking vergeten. Net zoals onroerend erfgoed niet zonder het roerende aspect kan, zo kan het monument niet zonder zijn omgeving.

Op het **Brugse programma** 2004 blijft het **bouwkundig erfgoed centraal** staan. Monumenten hebben een context in ruimte en

tijd. De **natuur** is een deel van die context, zeker in Vlaanderen waar **natuur** bijna **altijd cultuur** is. Wegens de culturele waarde en de menselijke inbreng in de meeste landschappen worden ze door de overheid net zo beschermd als een 'monument'. Ze worden beschermd omwille van hun natuurwetenschappelijke waarde, de historische, socio-culturele maar ook omwille van de esthetische waarde

2004 wordt echt een Open Monumenten- en Landschappendag en er zal gepoogd worden om dat ook in de komende jaren onverminderd te doen. Archeologische sites blijven eveneens een belangrijk aandachtspunt. Het 'begrip' Open Monumentendag wordt verruimd.

Het landschap

Prof. Dr. Marc Antrop van de Vakgroep Geografie van de Universiteit Gent bestudeert sinds vele jaren het Vlaamse landschap. Reeds in 1989 verscheen zijn standaardwerk '*Het landschap meervoudig bekeken*' (in de reeks Monografieën Stichting Leefmilieu), dat een goed beeld geeft van de evolutie van het landschap, de invloed van de mens en de mogelijke toekomst. Hij adviseerde dit jaar het Coördinatiecentrum Open Monumentendag Vlaanderen bij de keuzes van de voorgestelde aandachtspunten, die aan de verschillende deelnemende steden werden overgemaakt. Dit betekende een grote hulp bij de opmaak van de lokale programma's.

De huidige landschappen en de vele nederzettingen hebben hun wortels in de landontginning die begon na de opsplitsing van het Romeinse rijk op het eind van de 4de eeuw. In Vlaanderen zou de sterke bevolkingsaangroei tussen de 10de en de 12de eeuw de ontginning van de laatste bossen en het in cultuur brengen van de gemene graasgronden genoodzaakt hebben. Systematische ontginningen en inrichtingen voor waterbeheersing waren kenmerkend (nrs. 23 en 24 van deze brochure).

Moerasgebieden werden ingepolderd en de nieuwe landschappen kregen een totaal ander karakter. Vanaf de 16de eeuw werden nieuwe technieken en nieuwe teelten geïntroduceerd. Het landschap en de tradities bleven generaties lang onveranderd. Het rurale landschap was symbool van traditie en stabiliteit en dit in tegenstelling tot de steden die steeds innoverend evolueerden. Met de Franse revolutie veranderde heel veel. De breuk met het verleden was totaal. De daaropvolgende industriële revolutie bood dankzij de nieuwe technologieën de mogelijkheid om grootscheepse ingrepen uit te voeren. Nadien volgden twee wereldoorlogen die de maatschappij definitief veranderden. Het eeuwenoude onderscheid tussen platteland en stad werd opgeheven. De landschappen veranderden razendsnel en dit proces gaat nog onverminderd verder. Het traditionele landschap is vervangen door het moderne landschap. Dit ging samen met een vlucht van het platteland en een toenemende verstedelijking. Een nieuw gevaar lijkt de globalisering die het streekeigen karakter doet vervagen en het landschap vaak banaliseert. Wij kunnen van een 'crisis in het landschap' spreken omdat de veranderingen zo razend snel gaan.

Bekendheid geven aan de waarde die het landschap heeft, is even belangrijk als de waarde van het bouwkundig erfgoed bekend maken. Het landschap bezit immers een even grote erfgoedwaarde en behoort tot ons collectief erfgoed. Het is de bedoeling van deze Open Monumentendag om aan het publiek de minder bekende (en zelfs de gerestaureerde) 'landschappen' te laten ontdekken, zien en lezen.

Brugge

We vergeten uiteraard ook het rijke stadslandschap niet. Wij zijn immers in Brugge.

In de binnenstad zijn tien sites te bezoeken, telkens onder de invalshoek natuur, natuurbeleving, versieringen afkomstig uit de natuur, wisselwerking natuur/tuin-architectuur, bereidingen uit de natuur, ...

In verschillende van de opengestelde monumenten zijn boeiende tentoonstellingen speciaal voor Open Monumentendag samengesteld. Ze verdienen zeker uw aandacht (nrs. 1, 4, 5, 7, 8, 24 van deze brochure). Daarnaast zijn nog een resem activiteiten uitgewerkt: wandelingen (mogelijk zelfs een boottochtje) rond merkwaardige muurvegetatie aan kaaimuren en ook wandelingen in stille wijken met grote tuinen. Een jong projecthuis voor actueel en alledaags erfgoed 'tapis plein' geeft u de mogelijkheid om uw eigen groen-coëfficiënt te meten op het Simon Stevinplein en de archeologen bieden u de kans om het resultaat van een grootscheepse campagne in het Prinsenhof te bekijken. De Brugse Erfgoedjongeren geven hun interpretatie van het jaarthema in de buurt van de Poertoren (nr. 2 van deze brochure).

In de Brugse rand wordt het prachtige Chartreuzinnenbos (nieuw verworven en ingericht door de stad) onder de aandacht gebracht (nr. 11 van deze brochure). Een prachtvoorbeeld van een cultuurlandschap en daarnaast worden verschillende monumenten in het groen opengesteld. Het hartveroverende architecturale kleinood 'O.-L.-Vrouw van 't Boompje' verdient zeker een bezoek (nr. 12 van deze brochure). We willen speciaal de aandacht vestigen op Ver-Assebroek waar naast de Assebroekse Meersen eveneens het dorpslandschap voor de geïnteresseerde bezoeker zal ontsloten worden. Ook de archeologie is daar een zeer belangrijke partner (nrs. 17, 18 en 19 van deze brochure). Hopelijk wordt Ver-Assebroek voor vele Bruggelingen een (her)ontdekking.

Een ander onooglijk maar belangrijk (landschappelijk) aspect verdient zeker uw aandacht: de wereld van de mossen en korstmossen. Op de begraafplaats Steenbrugge begeleiden cultuur-en natuurgidsen u op een nieuw soort ontdekkingstocht (nr. 15 van deze brochure). Daarnaast zijn de abdij van Male met haar boeiende geschiedenis en landschap en 'De Zeven Torentjes' in Assebroek onder de invalshoek 'Van Nature...een monument' verademende kennismakingen. Ook weinig bekend, en zeker bij de binnenstadbewoner, zijn het stadspark Bloemenoord in Sint-Michiels en het natuurgebied Gemene Weidebeek (nrs. 22 en 16 van deze brochure). Daarnaast stellen twee landschapsarchitecten stellen hun eigen tuin voor u open (nrs. 13 en 14 van deze brochure).

Onder het motto 'Open' voor iedereen is voor deze Open Monumentendagen ook een toegankelijkheidsproject in Brugge uitgewerkt door de vzw Westkans, het West-Vlaams Bureau van gelijke Kansen en Toegankelijkheid. Op zondag 12 september biedt een boeiend circuit wellicht nieuwe kansen op nieuwe ontdekkingen voor mensen met een beperking. Hopelijk geraakt dit initiatief ingeburgerd.

Door het speciale thema werd dit jaar uiteraard intensief samengewerkt met de stedelijke Groendienst, die samen met de Dienst voor Monumentenzorg de sites selecteerde. Voor het eerst zullen op enkele locaties rondleidingen verzorgd worden door natuurgidsen van de vzw Natuurpunt Brugge, waar het kan doen ze dat in samenwerking met cultuurgidsen.

De 16de Open Monumentendagen in Brugge zullen de deelnemers ongetwijfeld een resem nieuwe belevingen verschaffen. Het erfgoed anders bekeken.

Annuntiatenstraat 101, het *huyzeken van plaisance* van Jooris Aerts

**Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 18.00
en op zondag 12 september van 10.00 tot 18.00**

**Uitsluitend onder begeleiding van gidsen wegens de
beperkte omvang van het monument**

***Lijn 4: Koolkerke of Lijn 8: Sint)Jozef, voor beide
afstappen aan Snaggaardsbrug, 3 minuten wandelen***

Tentoonstelling **'het huyzeken van
plaisance in de documenten'**.

Op initiatief van het **Stadsarchief** zijn enkele
verhelderende documenten met betrekking
tot de geschiedenis van deze site hier
samengebracht. Of hoe het roerend erfgoed
het verhaal van het onroerend erfgoed
ondersteunt.

In Brugge zijn slechts enkele 'huyzekens van
plaisance' of tuinhuisen bewaard gebleven. Het
zijn stuk voor stuk interessante architecturale
kleinoden.

In de vorige edities van de Open
Monumentendagen konden we er reeds twee
aan het geïnteresseerde publiek voorstellen: het
18de-eeuws tuinhuis van Augustinus Verhulst in
de Kastanjeboomstraat (zie brochure Open
Monumentendag 1998, nr. 10) en het huis van
Gerard de Groote in de Biezenstraat (zie
brochure Open Monumentendag 1999, nr.2).
We zijn zeer verheugd om in 2004 dit tuinhuis in
de Annuntiatenstraat op het programma te
kunnen plaatsen dankzij de bereidwillige
medewerking van de eigenaars.

Dit kan omdat binnenkort restauratiewerken zijn gepland en het gebouwtje momenteel niet gebruikt wordt. Tijdens uw bezoek komt u meer te weten over de restauratie.

De voorgeschiedenis

In de tweede helft van de 16de eeuw bezat Jacob van Ockerhout een ruim bouwblok tussen 'tvuylreijken (nu de Annuntiatenstraat) en de Langerei. Op de Langerei had hij de twee hoekhuizen in eigendom en daarnaast verschillende gebouwen langs de Kleine Nieuwstraat, waaronder het huis 'dysere Traillie'. Op het bouwblok stonden boeien en werkhuisen en nog tot in de eerste helft van de 17de eeuw een oliemolen, aangedreven door paardenkracht (*oliepeerdmuelen*). Het eigendom was ommuurd. Langs de Kleine Nieuwstraat was het toegankelijk met een grote poort en langs 'tvuylreyken met twee deuren. Het terrein werd zowel voor wonen als voor nijverheid gebruikt (wellicht reeds als blauwververij, zie hieronder). De plaats waar later het tuinhuis werd gebouwd, staat in de 16de-eeuwse teksten als *hoveniershof* omschreven.

De familie Van Ockerhout kon dit grote eigendom tot in de 17de eeuw in haar bezit houden. Rond 1650 werd het opgesplitst en doorverkocht aan verschillende personen. Het hoekhuis met de Kleine Nieuwstraat en het achterliggende perceel kwam vóór 1657 in handen van Charles van Eendro. Die verkocht het door aan François de Crits en in 1677 werd het nogmaals doorverkocht aan Jooris Aerts, de bouwheer van het huizeken van plaisance (in een document van 1719 staat letterlijk *bij wijlent Jooris Aerts aldaer nieuwe ghedaen maecken...*).

De bouwheer

Jooris Aerts (+ 1695) was meerdere malen schepen van de stad Brugge. Ook zijn

gelijknamige vader had bestuursfuncties waargenomen. Aerts was zoals we uit zijn testament uit 1695 kunnen afleiden (SAB, Staten van Goed, 2de reeks, nr. 5362) een blauwverver. Een deel van zijn eigendom aan de Langerei/ Annuntiatenstraat/ Kleine Nieuwstraat wordt dan immers omschreven als: *een schoon notabel huys met sijne toebehoorte en groote platse van lande daer mede gaende met achterhuysinghe blauwe **ververie** vijftien loode cuijpen twee coopere ketels en van coper mortieren met ijser poten(...).* Hij was een begoed man met zin voor een hoogstaande levensstijl. Hij liet een tuinhuis bouwen, had een paard en koets en heel wat schilderijen, munten, zilver en '*rariteyten van agaten*' in zijn collectie. Hij bezat aandelen in boten die vaarden op Frankrijk, Spanje en Engeland. Hij was dus zowel ambachtsman als handelaar. Hij had bijvoorbeeld een derde 'part' van een schip volgeladen met wijn uit Bordeaux te goed, die na zijn dood nog steeds opgeëst werd door zijn erfgenamen.

Brugge was bekend als belangrijk centrum voor het afwerken en het verven van laken. Het verfproces was ingewikkeld en streng gereguleerd. Men was ofwel blauwverver ofwel roodverver, maar nooit beide samen. Verven gebeurde in verwarmde kuipen. Voor het blauwverven werd de wedeplant gebruikt. De blaadjes van de wedeplant werden tot pulp vermalen, gedroogd en verder bewerkt. De blauwe kleurstof was door het lange bereidingsproces een dure aangelegenheid. Om blauw te verven goot men verhit water over in verfkuipen waaraan de kleurstof reeds was toegevoegd. Daarin werden de stoffen ondergedompeld. Ze kleurden echter pas blauw als ze opnieuw aan de lucht werden blootgesteld. De meeste ververs in Brugge woonden in de buurt van de Verversdijk. Hier op de hoek van de Langerei waren dus ook nog ververs actief.

Jooris Aerts was ongetwijfeld een tuinliefhebber. Hij leefde in een periode dat tuiniers hun kennis uitwisselden in verenigingen. De Confrérie van de H.-Dorothea werd immers in 1651 opgericht door bloemenliefhebbers uit de meest vooraanstaande Brugse families (waarschijnlijk onder impuls van bisschop Antonius Triest). Dorothea was de beschermheilige van de bloementeel. Vanaf 1701 was er ook een Maatschappij Flora actief. We konden Jooris Aerts niet terugvinden als lid van de confrérie van Dorothea, maar misschien was de latere eigenaar Ignace Van Toers in de 18de eeuw wel lid van het Floragenootschap. Er stond immers een beeld van Flora in de tuin aan de Annuntiatenstraat.

De interesse voor tuinen en planten was reeds goed in Brugge ingeburgerd vanaf de 17de eeuw en dit vooral bij sommige van haar rijkste inwoners.

Ignace van Toers, een 18e-eeuwse levensgenieter?

Het eigendom werd in 1716 nogmaals opgesplitst en dan kwam het deel met het tuinhuis in bezit van meester Ignace van Toers, die het verbouwde en verfraaide (en een siertuin zal aanleggen?). Ignace van Toers was licentiaat in de rechten en vervulde meerdere jaren een functie in het stadsbestuur. In 1749 was hij eerste thesaurier.

Via erfenis kwam het 'heester met het huisje' in handen van Thérèse Danckaert (een dochter van Joanna Thérèse van Toers) die in het in 1787 verkocht aan haar broer Guido. Van Thérèse Danckaert weten wij dat ze '*geestelijke dochter*' was. Deze vrouwen leefden wel zelfstandig maar binnen de invloedsfeer van een bepaald klooster. Ze stierf op 6 januari 1790 en werd begraven op Sint-Pieters-op-den-Dijk.

De toren van het tuinhuis met het pagodevormige dak trekt onmiddellijk de aandacht

In de archiefdocumenten spreekt men steevast van een heester in de Nieuwstraat. Zowel in het Middelnederlands als in Brugs betekent heester: een tuin of lusthof. In het *Westvlaamsch idioticon* zegt L. De Bo (1873): *een hof met fruitbomen of plantsoenen, rondom bemuurd, en gemeenlijk met een huis daarin of daaraan.*

Op het Brugse Stadsarchief wordt een heel belangrijk familiearchief bewaard (Familiearchief Moentack de Melgar) die via wijlen

hoofdconservator A. Janssens de Bisthoven aan de stad Brugge werd geschonken. Daarin worden ook documenten over de familie Coppieters, verwant met de Melgar, bewaard.

Het nummer 1752 van dit Familiearchief verschaft inlichtingen over het heester in de Annuntiatenstraat.

Zo leren deze documenten ons dat toen Ignace van Toers in bezit kwam van het eigendom er reeds veel bomen en posteuren in de tuin stonden. Als Thérèse Danckaert het op 13 februari 1787 aan haar broer Guido doorverkocht zijn daar inbegrepen *de meubels in het zelve huiseken als mede de boomen posturen ende blommen staende in den hof.*

De 19de en 20ste eeuw

Michelle Ancke, de weduwe Guido Danckaert zal het fraaie eigendom in 1804 doorverkopen aan rentenier Albert Coppieters: *un bien comprenant un grand et beau jardin et une maison de plaisance meublée et les arbres du jardin comprenant 20 pêches, 9 abricotiers, 10 pruniers, 9 poiriers, 37 pommiers, 4 cerisiers, 8 palmiers, un poulaillier, une haie entourant la statue de Flore, une grande haie avec portiques, 6 figures avec pedestaux et bassin.*

Dit moet een bijzonder fraaie tuin geweest zijn met beeldhouwwerk, hoge hagen, een grote boomgaard met een 90-tal bomen en zelfs kippen. Over het huisje wordt verder gespecificeerd dat er behangpapier aan de muren hing en dat er verschillende consoles waren opgesteld.

Tot vandaag werd dit fraaie tuinhuis telkens opnieuw geërfd en niet meer doorverkocht (via de familie Arents de Beertghem kwam het in handen van de familie Janssens de Bisthoven). In de loop van de tijd zijn echter zowel de boomgaard, de siertuin en het beeldhouwwerk verdwenen. Wanneer dit juist gebeurde is niet

bekend. Wellicht verdween een gedeelte reeds in het begin van de 20ste eeuw. In 1931 vermeldt de Gentse oudheidkundige Armand Heins dat er nog twee beelden aan de ingang van de tuin stonden. De eigendom is nu gedeeltelijk verkaveld en de boomgaard gewijzigd in een eenvoudige grastuin met enkele linden.

In 1927 werd de bekende Brugse kunstcriticus Jaak Fontier in het woonhuis aan de Annuntiatenstraat geboren en woonde er tot in 1953. Het huis en het tuinhuis waren toen eigendom van een juffrouw Arents de Beerteghem. Hij tekende voor ons de toestand van de tuin vanuit zijn herinnering. De tuin was toen groter, met 6 linden, een appelboom, 2 bruine beuken, pruimenbomen, rhododendrons en magnolia's. De twee beelden waarvan Heins sprak, stonden toen nog in de tuin. Er waren ook nog bloemenborders. Op de OMD krijgen de bezoekers deze herinneringstekening te zien.
(brief van Jaak Fontier, 19 september 2002).

Beschrijving

Het tuinhuis ligt in de noordwesthoek van de huidige tuin, grenzend aan de Kleine Nieuwstraat. Het twee bouwlagen hoog rechthoekig bakstenen gebouwtje wordt geflankeerd door een vierzijdige hogere hoektoren, bekroond met een belvédère. Rechts sluit daar een recente woning op aan (deze wordt binnenkort verbouwd).

Het gebouw oogt nu 18de-eeuws, hoewel de *bouwwortels* uit de 17de eeuw nog duidelijk herkenbaar zijn. Het tweelaagse woongedeelte is aan de tuinkant doorbroken door telkens drie vensters met omlijstingen. Bouwsporen boven de huidige vensters wijzen op een andere configuratie met een ovaal venstertje. Ook in de torengevel wijzen bouwsporen op een oudere

configuratie. De toren was oorspronkelijk lager en afgesloten met een hoge borstwering. Men bouwde wellicht pas in het derde kwart van de 18de eeuw het uitkijksalonnetjes met de pagodebekroning.

De vestibule in de toren is twee traveeën diep en afgedekt met een gewelfje op een moerboog met sierlijke Lodewijk XV-panels. Van daaruit komt men in een bijzonder fraai salon in rococostijl. Vooral de rooskleurige marmeren schouw, geflankeerd door twee nissen trekt onmiddellijk de aandacht. Bemerkt het zeer fraaie stucwerk zowel aan de schouwboezem als in de nissen. Het stucwerk lijkt sterk op dat in de 'orangerie' van het huis Oude Burg 21 (zie brochure Open Monumentendag 2002, nr. 18). In de nissen zitten twee vergulde, houten panels. In het begin van de 20ste eeuw was deze kamer nog bekleed met Chinees behangpapier en waren neoclassicistische tekeningen van Ingres opgehangen. De kamer op de verdieping is soberder gedecoreerd en de 18de-eeuwse schouw is hier in hout. Maar let vooral op de alkoof. De belvédère zelf is nu in slechte staat. Oorspronkelijk was de ruimte rijk gedecoreerd met een geschilderd trompe-l'oeuil waarop vele kleine personages en engelen die over een balustrade keken, waren uitgebeeld. Slechts enkele fragmenten bleven daarvan bewaard en zijn in het woonhuis opgesteld. De houten trap die deze verschillende niveaus verbindt, dateert eveneens uit de 18de eeuw.

Moet dit niet een bijzonder aangename plaats geweest zijn om te vertoeven?

**Toelichting bij restauratieontwerp
'heester' en verbouwing van de woning.**

Arch. A. Dugardyn

De nieuwe eigenaar wenst de "heester" te herstellen die reeds jaren staat te verkommeren wegens gebrek aan onderhoud. Tevens wordt de bijhorende

woning gesaneerd en aangepast aan de huidige comforteisen. De “heester” zal na herstelling dienst doen als gastenkamer. Voor de restauratie van dit monument zijn subsidies aangevraagd bij het Ministerie van Vlaamse gemeenschap.

De restauratie zal zowel de gevels, daken als interieur behelzen. De interieurs zijn rijk versierd (LodewijkXV-stijl) en zullen worden opgefrist met maximaal behoud van het origineel materiaal. Om de oorspronkelijke kleurenstelling te kennen zal voorafgaand een kleuronderzoek gebeuren. De daken worden hersteld met natuurleien. Het geschilderd schrijnwerk zal worden hersteld volgens de originele detaillering. Waar nodig zullen de verpulverde paramentstenen worden vervangen na een lichte reiniging van de gevels. Het voegwerk wordt lokaal hersteld. De imitatie natuurstenen hoekblokken worden herbepleisterd.

De bestaande woning wordt ingekort om de verticaliteit van de toren te benadrukken. Om niet te veel woonoppervlakte te verliezen wordt de diepte van de huidige woning gealigneerd met de aangebouwde woning rechts. Tussen de woning en het torengedebouwe komt de keuken. Voor deze gevel wordt een cederhouten zonnewering aangebracht die een uniform gevelvlak maakt van dit volume en zo ook de kracht van de toren niet wegneemt. De nieuwe gevel zal worden opgebouwd uit gelijkde baksteen met schrijnwerk in aluminium. Het dak zal worden bekleed met zwarte tegelpannen. Het dak van de keuken zal dienst doen als terras, aansluitend bij de slaapkamer van de ouders. Er werd voor deze optie gekozen om de omljsting van de oculi in de gevel te vrijwaren en te kunnen herstellen.

Annuntiatenstraat 101 is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 9 juli 1974.

Begijnenvest z.n, de Poertoren en omgeving

Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 18.00
en op zondag 12 september van 10.00 tot 18.00

Vanaf het station wandelen

De Poertoren is in 2004 'de stek' van de Brugse Erfgoedjongeren die de bezoekers zullen begeleiden

Aan de voet van de Minnewaterbrug staat de zgn. Poertoren, een opvallend middeleeuws bolwerk. De bakstenen Poertoren werd gebouwd in 1397-1398 naar een ontwerp van meester-metselaar Jan van Oudenaerde. In de stadsrekeningen is de opdracht nauwkeurig en uitvoerig genoteerd met afmetingen en te gebruiken materialen: *een groten steenen ronden thorre van nieuw te maken up tminnewater an de westzide*. Ook de indeling van de toren was vastgelegd: op de benedenverdieping moest de ruimte afgedekt worden met een kruisgewelf, de twee hogere verdiepingen met een koepelgewelf. Op iedere verdieping werden een schouw (*cafcoen*) en een toilet (*aysement*) voorzien en uiteraard schietgaten. De toren werd afgedekt met natuursteen en vanaf het dak liep een goot in Brabantse steen. De toren moest 65 voeten (ca. 21 meter) hoog zijn en de traptoren met stenen wenteltrap nog eens 6 voeten (ca. 2 meter) hoger. De aannemer-metselaar werd gevraagd zelf de natuursteen te leveren maar de bakstenen werden door de stad voorzien.

Dezelfde opdracht omvatte ook het bouwen van een verdedigingsmuur aan de Begijnenvest met vijf stenen torens, een stenen brughoofd en een kaaimuur. In 1399 vroeg de stad hem ook om

een stenen muur tussen het Minnewater en de Katelijnepoort op te trekken.

In 1400-1401 volgde een nieuwe opdracht en samen met Maarten van Leuven bouwde Van Oudenaerde een tweede toren aan de oostzijde van het Minnewater. Deze toren was enkele meters minder hoog en met een vlakke zijde afgewerkt. De Poertoren wordt in de documenten de 'Grote Toren' genoemd.

Deze *grote toren* werd in 1477 omgevormd tot atelier en bergplaats voor buskruit. Zo werd in 1476 salpeter gekocht aan de Catalaan Balthazar Valler en geleverd in *den grooten torre an tminnewater*. De toren werd toen omgebouwd door de meester-metselaars Anthone Louf en Jan de Hond.

De Poertoren is gebouwd in baksteen van verschillend formaat, wat bewijst dat recuperatiebaksteen door de stad aan de aannemer werd ter beschikking gesteld. Het toegepaste metselverband aan de buitenmuur is het zgn. staand verband (een rij bakstenen op de kopkant, afgewisseld met een rij bakstenen op de strekkant maar op een dusdanige manier dat de strekken om de ander laag mooi boven elkaar liggen). Het achzijdige traptorentje daarentegen is gemetseld in zgn. Vlaams verband, waarbij per laag een kop en een strek elkaar afwisselen. Oorspronkelijk was de toren afgewerkt met een gekanteelde, uitkragende muur met spitsboogjes onderaan, zoals de vele iconografische bronnen aantonen. Deze bovenafwerking is verdwenen.

Op de Open Monumentendagen is de benedenverdieping van de Poertoren te bezoeken. De wenteltrap is te smal en te gevaarlijk om veel publiek toe te laten en bemoeilijkt daardoor sterk de toegankelijkheid.

De huidige hoogte van de toren bedraagt ruim 18 meter en de doorsnede is 8 meter. De dikte van de muren is ongeveer 1,30 meter.

In 2004 moet de bezoeker vooral kijken wat aan de voet van de Poertoren gebeurt.

Deze benedenruimte is vrij indrukwekkend en authentiek. De ronde ruimte is afgedekt met een kruisribbengewelf. Centraal komen de ribben van dit gewelf samen op een natuurstenen sluitsteen, versierd met florale motieven en tegen de muren rusten ze op vijfzijdige consoles. De sporen van de haard en de plaats van het toiletje zijn herkenbaar. De spiltrap naar de verdieping is opgebouwd uit elementen in witte natuursteen uit Gobertange.

Iets over bouwmeester Jan van Oudenaerde

Meester-metselaar Jan van Oudenaerde was een rijk man die een groot aanzien genoot. Over de geboortedatum of/en de geboorteplaats tasten we in het duister. Zijn sterfdatum is ook

niet gekend, maar is misschien kort voor 1417 te situeren. Hij was ongetwijfeld de belangrijkste meester-metselaar in Brugge rond 1400. In opdracht van de stadsmagistraat bouwde hij onder meer de Gruuthusebrug (1388), de Torenbrug (1390), de Meebrug (1390) en de Augustijnenbrug (1391). Prestigieus was de opdracht voor de bouw van het achzijdige gedeelte van de belforttoren in 1391, maar de verdedigingsgordel was de meest intensieve en grootschalige opdracht. Voor deze fortificatiewerken werd hij veelal bijgestaan door Maarten van Leuven. Vanaf 1397 tot 1406 was hij onafgebroken aan het werk aan de Poertoren en zijn kleinere tegenhanger aan het Minnewater, de stadsmuur en de drie poorten (Kruispoort, Katelijnepoort en Gentpoort). Een snelle berekening van de officiële opdrachten leert ons dat tussen 1388-1410 Jan voor maar liefst 42.310 ponden omzet had en samen met Maarten van Leuven nogmaals 32.249 ponden. Beide heren beheersten 78% van de openbare aanbestedingen en namen duidelijk een monopoliepositie in. Jan van Oudenaerde was rijk genoeg om aan de stad geld voor te schieten voor de aankoop van materiaal, zoals bijvoorbeeld voor het herstel van de kaaimuren en de rioleringen eind 1394.

Daarnaast bekleedde hij verschillende bestuursfuncties. Vanaf 1397 was hij *steenwerder* die de afmetingen en de kwaliteit van de bakstenen controleerde en de goede werking van de steenbakkerijen. Hij was verschillende malen schepen, raadgever en zelfs burgemeester van de stad. Hij woonde in het Sint-Jacobszestendeel, waarschijnlijk in de Sint-Amandsstraat.

De tuin aan het sluiswachtershuis

Aan de voet van de Poertoren staat nog een sluiswachtershuis (**niet te bezoeken op de OMD**) dat nog gedeeltelijk dateert uit de tweede helft van de 18de eeuw. Het werd verbouwd in het begin van de 20ste eeuw en bevindt zich nu

in een ruïneuze toestand. Het gebouwtje werd opgericht voor de bediening van het keizerinnensluis en diende als dagverblijf voor de sluiswachter. De oorspronkelijke bouw kan volgens de oudste iconografische documenten gesitueerd worden tussen 1759 en 1786. Het (verbouwde) huis werd nog tot eind de jaren 1970 bewoond en vooral de pittoreske moestuin zal bij velen nog gekend zijn. De tuinier-bewoner was een meester in het kweken van rode bieten.

Doordat het gebouwtje gelegen is in een laaggelegen gebied is overstromingsgevaar een reëel gevaar. Dit deel van de vestingen was vóór de 18de eeuw nooit bebouwd. Niettemin is de historische en pittoreske waarde ervan aanzienlijk. Sloop wordt wel overwogen.

Het is vooral in de voormalige moestuin dat de Erfgoedjongeren hun interpretatie van het jaarthema van OMD 2004 etaleren.

De Poertoren is beschermd als monument bij M.B. van 16 december 1991.

Jan Boninstraat rechts van 2, tuin van de paters karmelieten

Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 18.00
en op zondag 12 september van 10.00 tot 18.00

Gidsen zorgen voor begeleiding

Lijn 3: Sint-Pieters of Lijn 13: Sint-Jan, voor beide afstappen Poitevinstraat, 6 minuten wandelen

Het complex van de paters karmelieten met de grote kloostertuin is één van de waardevolle *plekken* in de Brugse binnenstad. Met de Open Monumentendagen kan **enkel de tuin worden bezocht**.

De Spaanse Teresa van Avila (1515-1582) lag aan de oorsprong van de gereformeerde orde van de ongeschoeide karmelieten. Zij werd gesteund door Johannes van het Kruis, een mysticus en religieus dichter. Van hem kwam de idee om als teken van een strenger kloosterleven geen schoenen meer te dragen. In 1593 werden de ongeschoeide karmelieten een zelfstandige orde. Reeds in het begin van de 17de eeuw volgden stichtingen in de (Spaanse) Zuidelijke Nederlanden en dit met de hulp van de landvoogdes Isabella.

De karmelieten in Brugge

In 1626 werd de vrouwelijke orde in Brugge gesticht en in 1630 de mannelijke orde. Op dat ogenblik was er in Brugge nog het klooster van de geschoeide karmelieten in de Carmersstraat. Tussen 1610 en 1698 werden in *de Provincia Belgica* 31 kloosters gesticht.

Dankzij de financiële hulp van de rijke Catharina Aernoudts, de moeder van pater Laurent Pot kon de stichting in Brugge effectief vorm krijgen. Het bisdom en de stadsmagistraat ondersteunden het project. In het *secrete resolutieboeck* (bewaard op het Stadsarchief) met datum van 19 augustus 1630 lezen wij de voorwaarden gesteld door de stad: *waerop wiert gheresolueert hemlieden 't admitteren, met conditie dat zy gheen platse en zullen kiezen die de stad zoude ontrieven ende onghelegen zyn in haer cyraet ende straten ende dat zy huerliedder clooster zullen bouwen zonder stadts ende der gemeenten last.*

De reeds bestaande bedelorden waren de discalsen om verschillende redenen ongunstig gezind. De dominicanen, de augustijnen, de franciscanen en de geschoeide karmelieten probeerden de stichting zelfs effectief te verhinderen. Ze zagen hierin immers een bedreiging van hun eigen inkomsten uit het bedelen en zij hadden bovendien zelf geld nodig voor het restaureren van hun kloosters na de godsdienstmoeilijkheden.

Mevrouw Pot-Aernoudts had voor de nieuwe stichting het huis *Ten Hoeye* in de Schaarstraat, tussen de huidige Gapaardstraat en de Willemsdreef, geschonken. Dit huis bleek reeds kort nadien niet te voldoen en in 1633 kochten de discalsen het *Hof van Uytkerke* in de Ezelstraat, in de onmiddellijke nabijheid van de Theresianen van wie ze de geestelijke leiding hadden.

Het *hof van Uytkerke* is nog steeds geïntegreerd in het klooster. Het eigendom omvatte meerdere percelen en werd omschreven als *een groot schoon notabel parcheel van eenen huuse in d'Eselstrate, ghe-naemt 't Hof van Uytkerke met de platse van lande, stallynghen, uytganghen ende andere toebehoorten daarmede gaende(...)*. Daarbij hoorde nog een huis in de Jan Boninstraat **met een tuin**, die met een poort verbonden was met het grote huis. Verder een

platse van lande neffens tvoorgaende groote huus ende Hof van Uytkerke op welcke platse hier voormaels een huus ghestaen heeft ende nu vervallen es(...). Bij het *hof* hoorden tenslotte nog eens zeven eenkamerwoningen in het **Coolhof** (dit verdwenen straatje is nog herkenbaar). Vanaf 1633 zullen de discalsen de verschillende aangrenzende eigendommen aankopen.

Het Hof van Uytkerke dateert waarschijnlijk uit de 15de eeuw en het was oorspronkelijk een heel luxueuze woning met **een ruime binnenkoer en een grote tuin**. Het eigendom grensde aan een (nu verdwenen) straatje: het zgn. *Speyewijfstratkin*.

De bouwgeschiedenis in het kort

De paters karmelieten verbouwden aanvankelijk de bestaande gebouwen. Ze beschikten over een kleine bidruimte, een refter en een aantal cellen. De eenkamerwoningen in het Coolhof bouwden ze om tot ziekenhuis en ermitage. In 1667 werden een keuken, een ziekenhuis en negen cellen nieuw gebouwd en in 1668 volgde een brouwerij (bier was een noodzakelijke behoefte in die periode van ondrinkbaar water). De kluis achteraan in de tuin dateert uit 1686. Tussen 1688 en 1691 volgde een intensieve bouwcampagne: een kerk met een uitgebreid koor en een bibliotheek. Ook een deel van het grote pand en een spreekkamer werden toen gebouwd. De refter, de gastenkamers en de *officinas* waren in 1723 afgewerkt. Op de verdieping van de tuinvleugel werden in 1724-1728 achttien cellen ingericht. In 1726 kwam het tweede en grootste gedeelte van het pand tot stand, evenals drie gastenkamers aan de kant van de Ezelstraat. In de loop van de 18de eeuw volgden nog verfraaiingwerken aan de kerk en in 1913 tenslotte werden twee zijbeuken bijgebouwd.

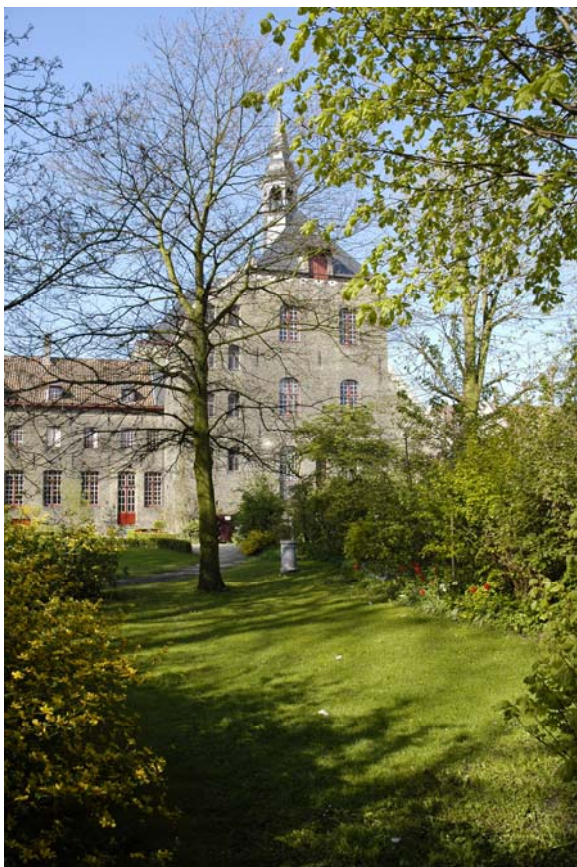
De karmelieten hadden zich kort na hun stichting in Brugge populair gemaakt door hun

inzet bij het bestrijden van de pestepidemies van 1632-1637. Ze stonden in voor de verzorging van de pestlijders. Verschillende van hen bezweken zelf aan de ziekte. De discalsen hadden sindsdien de erkentelijkheid van de Bruggelingen verdiend en konden probleemloos voldoende geld inzamelen voor de uitbouw van het klooster. De kloostergemeenschap kende in de 18de eeuw een grote bloei. In 1773 telde ze veertig leden. Op Driekoningendag 1797 werden de paters met geweld uit het klooster verdreven: *de pestepaters met geweld door de goddeloze franse, uyt 't convent gesteken met de bajonette op de fusieken*. Verschillende paters leefden ondergedoken in Brugge maar andere werden verbannen naar de eilanden Ré en Oléron. Op 30 december 1797 werden klooster en kerk te koop gesteld. De Gentse prior kon dankzij de hulp van bankier H. Heenen het eigendom terugkopen voor 180.000 ponden en in 1802 startten opnieuw de erediensten in de kerk.

De kloostertuin

In de tuin kunnen de bezoekers de achtergevels bewonderen van dit fraaie complex. De eenvoud van de architectuur is opvallend. Alle gebouwen zijn opgetrokken in baksteen, afgedekt met zadeldaken en twee bouwlagen hoog. Enkel de uitbouw achter de kerk met het koor is veel hoger. Daarin bevinden zich de bibliotheek en het archief. De kerk en het uitgebouwd koor zijn afgedekt met leien.

Deze ommuurde kloostertuin is een oase van rust in de drukke binnenstad. De oude tuinmuur is 17de-eeuws. Het bomenbestand bestaat uit enkele omvangrijke en zeer waardevolle beuken, linden (langs de muur aan de Jan Boninstraat), esdoorns, paardekastanjes en een plataan (dicht bij de kluismuur). Van deze plataan wordt gezegd dat hij de hoogste in Brugge is. De kruin zou 35 meter hoog zijn.

In de fraaie tuin kunnen de achtergevels van het karmelietenklooster bewonderd worden

Aanvankelijk was er zoals in elke kloostertuin een moestuin. Groenten en fruit werden verwerkt in de eigen keuken (mondellinge getuigenissen verwijzen naar het snel heraanleggen van een 'grote moestuin' tijdens W.O. II). De tuin van de karmelieten bleek echter op het eind van de 19de eeuw te klein om voldoende groenten en fruit voor de eigen productie te leveren en toen werd besloten om een siertuin aan te leggen. Op het kadastraal plan van P.C. Popp uit 1865 staat de tuin als 'pleziertuin' aangeduid. In het archief van het klooster is echter slechts een plan voor de aanleg van de tuin uit 1927 bewaard en die is

van de hand van Edward Cortvriendt, een bekende plantenkweker in Brugge. De hoeve Cortvriendt in de Oliebaan 4 is onder de naam van de tuinier bekend gebleven. Cortvriendt voorzag een ietwat romantische tuin.

Dicht bij de gebouwen zijn haagjes aangeplant waarachter naargelang het seizoen diverse bloemen groeien: narcissen en hyacinten in de lente, pioenen en zwaardlelies ietwat later en veel rozen en vaste planten in de zomer. Vrij zeldzaam (en enkel te bewonderen in het voorjaar) is de sneeuwroem die in de heesterborders onder de bomen groeien.

Rond het Mariabeeld van de voormalige Lourdesgrot (in 1901 gebouwd en reeds in 1928 gesloopt) staan dwergcypressen.

Enkele jaren terug werd een kleine vijver gegraven die het probleem van de plasvorming in het gazon moest opvangen. Dit gebeurde met een eigentijdse afwerking. Het initiatief werkt.

Achteraan in de tuin bevindt zich de ermitage (de zgn. Eliaskluis) in een afzonderlijk ommuurd gedeelte en met een eigen tuintje. Dit gebouw wordt ook nu nog gebruikt om zich in afzondering te wijden aan bezinning en gebed.

Daar staan heel wat coniferen en langs het pad groeien hortensia's. Naast de kluis ontdekt men een rozenperk en vaste planten tegen de muur.

Een weinig verder, in de zuidoosthoek van de tuin, staat het pesthuisje dat mogelijk in de 17de eeuw is te dateren. In de noordoosthoek van de tuin blijft een paviljoentje bewaard, dat wellicht als kleine kluis fungeerde.

Hoewel bij de kloosterorde van de discalsen de gebouwen volgens een vast plan en afmetingen moesten worden gerealiseerd, is ons weinig of niets bekend over wat van een tuin verlangd werd in het ideaalplan (vastgelegd in de zgn. *Constituties*, Augsburg, 1631). Wel stonden de afmetingen van de binnenpanden vast (niet te

bezoeken op deze OMD): het grote pand mocht maximaal 86 vierkante palmen groot zijn; het kleine pand aan de ingang 27. Omdat elk karmelietenklooster ook als noviciaat moest kunnen ingericht worden, was de aanwezigheid van een tuin een noodzaak.

Net als bij de meeste van de kloostertuinen wordt vandaag gezocht naar een tuinvorm die makkelijk te onderhouden is. Bij de Brugse paters discalsen is het de archivaris die voor de bloemen in de tuin zorgt.

Het kloostercomplex van de ongeschoeide karmelieten is 9 761 m² groot, daarvan is 2 536 bebouwd. Er is dus een open ruimte (de grote tuin die u bezoekt en enkele binnentuinen) van niet minder dan 7 224 m². Een waardevolle en grote, **groene long** in dit stadsgedeelte.

De kerk en het klooster zijn beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 9 juli 1974 en bij Besluit van de Vlaamse Executieve van 21 juni 1984.

Jan Van Eyckplein 1, tolhuis

Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 18.00
en op zondag 12 september van 10.00 tot 18.00

Infopunt

Lijn 4: Koolkerke, afstappen Jan Van Eyckplein

Speciaal voor de OMD 2004 is een tentoonstelling samengesteld die te bezoeken is van 11 september tot en met 2 oktober 2004.

‘Over opstuivend zand en vlaskapelletjes. Enkele facetten van het West-Vlaamse landschap’.

De duinen aan de kust, de vlaseelt in de Leiestreek, openbaar groen in enkele West-Vlaamse steden, de landbouwinitiatieven van Pierre Bortier, militaire versterkingen en sporen van de Eerste Wereldoorlog komen aan bod in het tentoongestelde materiaal. Het zijn maar enkele aspecten van de West-Vlaamse cultuurlandschappen. Aan de hand van beeldmateriaal en documenten uit de collectie van de Provinciale Bibliotheek worden een aantal facetten in een historisch perspectief geplaatst.

Het gerestaureerde tolhuis is sinds april 2001 in gebruik als Provinciaal Informatiecentrum en als Provinciale Bibliotheek en Cultuurarchief. **Op de Open Monumentendag is enkel de tentoonstelling te bezoeken. In het Informatiecentrum kunt u tijdens het**

OMD-weekend terecht voor inlichtingen over de provinciale gebouwen die opengesteld zijn.

De bibliotheek en de magazijnen zijn dit jaar niet open voor het publiek.

Wat is de Provinciale Bibliotheek & het Documentatiecentrum West-Vlaanderen?

Bart Schotte

In oktober 2001 opende de Provinciale Bibliotheek en het Documentatiecentrum West-Vlaanderen (PBD) haar deuren in het volledig gerenoveerde tolhuis. De PBD was niet de eerste bibliotheek die onderdak vond in het historische huis aan het Jan van Eyckplein.

Van 1884 tot 1986 was hier immers de Stadsbibliotheek gehuisvest. In 1995 kocht het provinciebestuur het gebouwencomplex om er na een grondige restauratie en herinrichting een aantal publieksdiensten onder te brengen. Naast de bibliotheek vindt u in het huis het Provinciaal Informatiecentrum en Infopunt Europa.

Het tolhuis werd als locatie gekozen om de bibliotheek zichtbaarder te maken voor het publiek. Voorheen was de collectie ondergebracht in het provinciaal administratief centrum Boeverbos in de Brugse deelgemeente Sint-Andries.

De PBD is een gespecialiseerde bibliotheek met vier afdelingen elk met een specifieke collectie: welzijnszorg, wetgeving en administratie, toneelwerken en West-Vlaanderen. De collectie over West-Vlaanderen is het uitgebreidst en bevat naast boeken, kranten en tijdschriften ook heel wat beeldmateriaal. Met de opbouw van dit fonds werd gestart in 1963. Bedoeling is dat de PBD fungeert als bewaarbibliotheek voor documentatie over West-Vlaanderen en de gemeenten die er deel van uitmaken.

U vindt er dan ook een schat aan materiaal over het politieke, sociale en culturele leven.

De bibliotheek verzamelt in hoofdzaak werken verschenen sinds het ontstaan van de provincie (1794).

Om de collectie beter bekend te maken, worden regelmatig tentoonstellingen georganiseerd.

In 2003 en 2004 werd telkens n.a.v. Erfgoeddag een tentoonstelling opgezet rond de uitgebreide foto en prentkaartencollectie. Open Monumentendag wordt dit jaar aangegrepen om de verzameling kaarten, plannen en publicaties over landschappen en architectuur in de kijker te stellen.

Het tolhuis als monument

Voorgeschiedenis

Het complex heeft een boeiende maar ingewikkelde voorgeschiedenis die momenteel grondig wordt bestudeerd in het kader van het historisch bouwblokonderzoek Spanjaardstraat/ Jan Van Eyckplein/ Genthof/ Woensdagmarkt. Dit onderzoek gebeurt door de Werkgroep Huizengeschiedenis van de vzw Levend Archief. Resultaten worden eind 2004 verwacht.

Het tolhuis bestaat nu uit verschillende panden: het vroegere huis *'t Heylich Graf*, het Rijkepijndershuisje, het eigenlijke tolhuis en het huis *het Wezelkin*.

Het stadsdeel rond het tolhuis werd met het oog op de toenemende handelsactiviteiten van de toenmalige haven aangelegd en bebouwd vanaf 1200. De schepen kwamen Brugge binnen via de Langerei en de Spiegelrei. Rijke handelaars zochten op deze plaats een eigen plek om een woning met ruime opslagplaats op te trekken.

De kern van het complex bestaat uit twee 13de-eeuwse woonhuizen. Het grootste bakstenen huis, het latere tolhuis (wat zich nu achter de natuurstenen puntgevel bevindt) is ongeveer 20 meter diep en 7 tot 8,4 meter breed. Het tweede huis, het latere huis *'t Heylich Graf*) was heel wat kleiner. Het was 12 meter diep en 7,5 meter breed. De oorspronkelijke voor- en achtergevel van dit 13de-eeuwse pand zijn volledig verdwenen.

Koopmanshuizen hadden gewoonlijk grote kelders en ruime gelijkvloerse verdiepingen waar de goederen werden gestapeld. De eerste verdieping gebruikte men als woon- en leefkamers.

Het grote huis werd in de 14de eeuw drastisch verbouwd. Reeds in 1305 was hier zeker het kantoor van de tol ingericht. In documenten staat het gebouw vermeld als *tolnehuus*.

De familie Van Luxemburg die vanaf 1470 de tolrechten in handen had, liet het bestaande trapgebouwtje optrekken en de natuurstenen voorgevel, die toen waarschijnlijk nog een hoge schermgevel was. Het Rijkepijndershuisje zou eveneens rond 1470 zijn gebouwd en *'t Heylich Graf* na 1478.

In het begin van de 16de eeuw werd het huis nogmaals verbouwd. Eén van de zijmuren van het oude stenen handelshuis werd vervangen door een zuilenrij, die oorspronkelijk waarschijnlijk door houten wanden met poorttoegangen was afgesloten. Dat maakte de circulatie van de goederen die aan- en afgevoerd werden in het tolhuis eenvoudiger. De huidige onderbouw met de twee grote poortopeningen kwam toen tot stand. De schermgevel werd pas in de 17de eeuw gewijzigd in een puntgevel.

Het tolhuis werd gebruikt als kantoor waar de invoerbelasting werd geregeld op de producten die Brugge via de interregionale en internationale handel bereikten. De belasting of de tol werd in principe enkel door de vorst geheven maar heel dikwijls schonk hij dat recht in concessie aan een privé-persoon als een gunst of tegen betaling.

Het tolrecht werd bepaald door het gewicht van de producten (en daarom spreekt men ook soms van weeghuis). De 'Tol' was in het midden van de 13de eeuw in leen gegeven aan de heren Van Gistel en in het begin van de 15de eeuw was het door huwelijk in handen van de familie Van Luxemburg gekomen. Op het einde van de 15de eeuw ging het tolrecht over naar de hertogen van Bourbon-Vendôme, die het in 1549 met toestemming van keizer Karel aan de stad verkochten. Vanaf dat ogenblik is er sprake van aanstellingen van meesters van de Grote Tol.

Vanaf 1470 was de 'Tol' in handen Pieter van Luxemburg die zijn wapenschild aanbracht in de gevel.

Terwijl de natuurstenen voorgevel van het tolhuis nog vrij authentiek oogt is het interieur sterk gewijzigd in de loop van de eeuwen. De grote benedenzaal (met het infocentrum) is afgedekt met 19de-eeuwse troggewelven (opgebouwd uit baksteen en metaal). Het pijndershuisje werd in 1877 volledig gereconstrueerd, evenals het trapgebouwtje met het wapenschild.

In het kader van het jaarthema OMD 2004, waarbij onder meer aandacht wordt besteed aan florale motieven in de architectuur, vestigen wij de aandacht op de gevelbekroning van het tolhuis met een kruisbloem. De kruisbloem is een typische gotische gevelbeëindiging die is opgebouwd met loofwerk en *bloemen* (kransen

met knoppen). Kruisbloemen zijn ook rijkelijk aanwezig rond het wapenschild aan het rijkepijndershuisje en het trapgebouwtje. Het wapenschild zelf is met rijke florale motieven geaccentueerd.

Het rijk gedecoreerde wapenschild van Pieter van Luxemburg

Louis Delacenserie bouwde in 1878 achter de natuurstenen voorgevel een volledig nieuw gebouw dat moest dienen als stadsbibliotheek. In 1889 werd de benedenverdieping ingericht als brandweerkazerne en dit bleef zo tot in de jaren zestig van de 20ste eeuw. Nadien werd die benedenruimte gebruikt als uitleenbibliotheek en discotheek.

Vóór de ingreep van Delacenserie waren de bovenverdiepingen van het gebouw in de loop van de 19de eeuw in privé-handen geweest zoals ook bleek uit het archivalisch onderzoek. De 'Tol' was als functie afgeschaft na de modernisering van de instellingen in de Franse tijd (1794-1814) en werd vervangen door het douanesysteem.

Voorlopige resultaten historisch onderzoek in het kort

Het huidige hoekhuis *'t Heylich Graf* was vanaf 14 februari 1546 in het bezit van schepen Diego Pardo. Zijn weduwe, Isabeau de Villegas, verkocht het op 22 september 1564 aan meester-timmerman Hendrik Andries. Bij die verkoop hoorde ook een huis in de Spanjaardstraat dat eraan paalde. Andries bezat ook het toenmalige hoekhuis *Het Witte Kruis* (dat in de tweede helft van de 19de eeuw werd gesloopt om de Spanjaardstraat te verbreden). De beide huizen stonden toen reeds verschillende jaren leeg en werden bestempeld als *oud ende subject tot groote kosten van reparatien*.

Andries verkocht (het herbouwde of gerestaureerde?) *'t Heylich Graf* in 1571 door aan Balthazar de Scheppere, toen meester van de 'Grote Tol'. De 'Tol' was vanaf 1549 in handen van de Stad Brugge die een meester of directeur aanstelde.

Timmerman Andries bleef eigenaar van het toenmalige hoekhuis *Het Witte Kruis* en van twee huizen daarnaast in de Lange Winkel (de huidige Spanjaardstraat).

Tussen 1582 en 1609 is het huis *'t Heylich Graf* eigendom van de familie Vande Voorde die het verhuurde aan Danneel Coopman. Nadien kwam het in bezit van Joos Spillebeen en het bleef in handen van deze familie tot in 1773.

De leden van de familie Spillebeen waren actief als zeepzieders en kaarsengieters. In de late Middeleeuwen waren heel wat zeepzieders en kaarsenmakers gevestigd langs de Spiegelrei. Kaarsen waren een belangrijk industrieel product. In het productieproces van kaarsen moest zeep worden gebruikt, daardoor treft men beide vaak samen aan. Ook in het huis *De Rode Steen* op het Jan Van Eyckplein 8 was in de 16de eeuw een zeepzieder-ondernemer gevestigd, namelijk Lodewijk Springheel.

Een boedelbeschrijving opgemaakt na de dood van Joos Spillebeen op 15 december 1637 geeft inlichtingen over het huis en zijn inrichting.

't Heylich Graf (en het rijkepijndershuisje?) werden omschreven als een notabel parcheel van een huus wesende een zeepsyderie ende keersengieterij staende ten voorhoofde binnen deser stede(...) met kelnare daer onder. Voorts de wijncle wijlent gheweest synde ende nu de ganck synde ende comptoir daer boven staende neffens de huuse den grooten thole(..).

De boedelbeschrijving die bewaard wordt in het Stadsarchief (Staten van Goed, 1ste reeks, nr.1563) geeft een schat aan inlichtingen over de stoffering van het huis. Op de benedenverdieping was het groot salon, de keuken en de winkel ingericht. In het salon waren naast een tafel en heel wat zetels en stoelen ook een bed met groen behangsel opgesteld (*een bastaerde lydecant met groene behangsel*) en de ruimte was verfraaid met schilderijen. Op de bovenverdieping waren de slaapkamers ingericht.

De winkel van de heer Spillebeen bevatte een schaal voor kaarsen en één voor zeep, een grote oliebak, verschillende hoeveelheden olie, azijn en mosterd, 400 zeepotten, een winkelstoel, een schrijfblad *een trapleerken om keersen te hangen, een*

wagen om zeepe mee te voeren en een grote partij kruidenierswaren: rijst, broodsuiker, peper, gestampde noten, saffraan, kaneel, koriander, bloem, blauwsel, Spaanse zeep, rode bolus, sulferpriemen en zout.

Dezelfde producten konden geleverd worden aan het Sint-Janshospitaal, zie nr. 7 van deze brochure: de tentoonstelling '**Goed Gekruid**'.

Twee andere boedelstaten uit de 18de eeuw bevestigen de rijkdom van de familie Spillebeen. Op 24 maart 1706 stierf Jacques Spillebeen, die naast het huis op het Jan Van Eyckplein, een huis in de Ezelstraat en een oliewindmolen bezat. Daarnaast had hij heel wat boerderijen en bossen in de omgeving van Brugge. Zijn winkelwaren en kaarsroet werden geschat op 1154 ponden en heel wat kloosters waren hem nog geld schuldig voor de levering van kaarsen.

Zijn gelijknamige zoon stierf in 1747. Het familiepatrimonium was na veertig jaar sterk uitgebreid. Het huis op het Jan Van Eyckplein werd nog steeds omschreven als een *zeepsiederie ende keersgieterie*. Maar daarnaast bezat Spillebeen ook een huis in de Spanjaardstraat dat vroeger toebehoord had aan timmerman Hendrik Andries en door hem was omgebouwd van opslagplaats en paardenstallen tot woning. Nog in de Spanjaardstraat beschikte het gezin over een pakhuis dat in 1712 was gekocht. De winkelinrichting en de oliën werden op niet minder dan 2370 ponden geschat en de gewone winkelwaar op 1997 ponden.

Jacques Spillebeen was ook een cultureel geïnteresseerd en modebewust man. Hij bezat heel wat schilderijen en boeken en een clavecimbel van Andries Ruckers die door M. Dumont, *musicien en zangmeester van Onze Lieve Vrouwekercke* op 4 ponden werd geschat. Net als zijn welstellende tijdgenoten droeg hij een pruik die door Anthone Sennewij regelmatig gepoeierd en onderhouden werd. Zijn zoon Nicolaas volgde hem op in het bedrijf.

Vanaf de vroege 17de eeuw en gedurende driekwart van de 18de eeuw waren leden van de familie Spillebeen terug te vinden als deken en vinder van het ambacht van de kaarsgieters. Tussen 1750 en 1769 zetelde Nicolaas Spillebeen in het bestuur. Hij was nochtans heel wat minder succesvol dan zijn vader en grootvader. In 1771 werd hij achtervolgd door schuldeisers en het huis op het Jan Van Eyckplein moest worden verkocht.

De zeepziedersfamilie De Net werd de nieuwe eigenaar van het huis en het bedrijf en ze bewoonde het tot in 1818. Een latere eigenaar Jacques Glorieux was eveneens zeepzieder. Zijn gezin telde zes kinderen en de zaken draaiden goed.

Op het eind van de 19de eeuw was er een meubelzaak gevestigd die uitgebaat werd door Edward Van Mullem en dit tot in het eerste kwart van de 20ste eeuw.

Het eigenlijke tolhuis werd in de 18de en 19de eeuw bewoond door het gezin van de ontvanger van de douanerechten. Op het eind van de 18de eeuw is dat J.J. Dufossé uit Tienen en in de Franse tijd de Fransman Batholomé Landon, afkomstig uit het departement van de Somme. Hij bewoonde het huis samen met zijn gouvernante Thérèse Petitjean. In 1814 verlieten zij Brugge. Nieuwe ontvanger was dan Augustin Morel uit Doornik die eveneens het

tolhuis bewoonde met zijn vrouw, kind en dienstbode. Hij werd in 1821 als ontvanger van het douanerecht opgevolgd door de Bruggeling Amand Goethals, die het pand bewoonde samen met zijn vrouw, zijn zes kinderen en verschillende dienstmeiden. Tussen 1850 en 1857 vinden wij er de familie Camille Mullier als bewoners terug. Het tolhuis werd in die periode als *Balance de Bruges* of *Poids Public* omschreven. Tot zover de tot nu toe verzamelde gegevens over het complex. Het verhaal wordt hopelijk dit jaar uitgebreid en in een ruimere context van stadsontwikkeling geplaatst. De nieuwe gegevens zullen in de brochure van OMD 2005 verschijnen.

Het tolhuis is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 5 december 1962.

Kreupelenstraat 8, Blindekens

**Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 17.00
en op zondag 12 september van 10.00 tot 18.00**

Afspraak aan de binnentuin van het godshuis

Gidsen zorgen voor begeleiding

Alle bussen naar 't Zand, 5 minuten wandelen

De stemmige binnentuin van de twaalf godshuizen rond de kapel van Blindekens werd aangelegd door de (hoofd)tuinier van het O.C.M.W. zelf. Net als bij de andere godshuistuinten werd ook hier geopteerd voor een aanleg met streekeigen bloemen en planten. Een prachtvoorbeeld van monumenten in het groen.

In deze onbekende godshuistuin kan men volop van de rust en de schoonheid van de plek genieten

Tentoonstelling ‘ **Zevenhonderd jaar Brugse Belofte 1304-2004**’. Een initiatief van het Comité Brugse Belofte. De tentoonstelling is te bezoeken vanaf 20 augustus tot en met 12 september. Er is een gelijknamige, rijk geïllustreerde publicatie te koop aan 15 euro waarin de meest recente gegevens over de geschiedenis werden verzameld.

De vroegste geschiedenis van Blindekens is nog niet volledig ontrafeld. Enkele auteurs vermelden dat zich hier reeds op het einde van de 13de eeuw een passantenhuis bevond, waar pelgrims en ook daklozen voor een korte periode onderdak vonden. Nochtans werden daarvan in de oudst bewaarde (14de-eeuwse) renteboeken geen (papieren) sporen teruggevonden. Alle huiseigenaars in dit bouwblok die in deze archiefbronnen staan genoteerd zijn privé-personen. In 1416 wordt wel melding gemaakt van de kapel: *crepelstraete also men gaet ter blinden lieden capelle* (RAB, Renteboek Onze-Lieve-Vrouw nr. 725, fol. 46v).

De Belofte

De overlevering zegt dat Blindekens in 1305 werd gesticht als belofte en herinnering aan de slag bij de Pevelenberg van 1304. Die slag situeerde zich in het jarenlange aanslepende Frans-Vlaams conflict en is onbeslist geëindigd, of met twee overwinnaars? Dit conflict wordt in het zopas verschenen boek ‘Zevenhonderd Jaar Brugse Belofte’ grondiger uit de doeken gedaan.

De Bruggelingen hadden tijdens de veldslag de belofte gedaan om jaarlijks een dankplechtigheid te organiseren (of waren het de achtergebleven echtgenotes die deze belofte maakten?), indien ze levend uit de strijd zouden komen. Een document van 1418 (die in een latere kopie bewaard is in het Archief van de Potterie, Brugge) vermeldt dat het godshuis voor

blinden en het broederschap van O.-L.-Vrouw toen reeds lang bestonden. Wanneer het exact gesticht werd, kan op basis van de schaarse bronnen blijkbaar niet meer achterhaald worden.

Nog steeds wordt trouw aan de 'Belofte' ieder jaar op 15 augustus, feest van Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart, een kaars van 36 pond in processie gedragen van het blindenliedengodshuis naar het hospitaal van Onze-Lieve-Vrouw van de Potterie.

Wie was Willem van Gulik?

Bernard Schotte

In de slag bij de Pevelenberg sneuvelden zo'n 20000 Vlamingen. Onder hen wellicht honderden Bruggelingen. De dure eed die de Bruggelingen op de Pevelenberg hadden gezworen om in geval van lijfsbehoud bij hun terugkomst Maria te danken met een jaarlijkse processie, had zeker niet gezorgd dat iedereen tijdens de strijd een engelbewaarder kreeg. De vele gesneuvelden zijn naamloos gebleven met uitzondering van Willem van Gulik die op 18 augustus 1304 het leven liet in de strijd tegen de Fransen.

Willem van Gulik was een kleinzoon van graaf Gwijde van Dampierre, wiens dochter Maria getrouwd was met de graaf van Gulik. Willem was voorbestemd om een kerkelijke carrière uit te bouwen. Hij werd proost van de Sint-Servaaskerk in Maastricht en aartsdiaken in Luik in 1299. Hij studeerde aan de universiteit in Bologna maar toen hem de kans werd geboden om aartsbisschop van Keulen te worden, gaf hij liever gevolg aan de oproep van zijn ooms,

Jan van Namen en Gwij van Namen, om mee te helpen in de opstand tegen de Fransen.

Zijn oudste broer, Willem de Oudere, was reeds op het slagveld gesneuveld. In 1297 had hij aan het hoofd van een Vlaams leger tevergeefs geprobeerd de Franse invasie van Vlaanderen een halt toeroepen. De veldslag op het Bulskampveld bij Veurne werd verloren en luidde het begin in van de Franse bezetting van Vlaanderen. Het Franse leger werd toen trouwens ook reeds aangevoerd door Robrecht van Artois, die in de Guldensporenslag zal sneuvelen. In de veldslag van 1297 had de graaf van Artois zelf een zoon verloren. Willem van Gulik kwam zeker niet omwille van persoonlijke belangen mee leiding geven aan de opstand, in tegenstelling tot de zonen van de graaf Gwijde van Dampierre die hun erflanden wilden veilig stellen. Gwij van Namen bijvoorbeeld beoogde de verovering van Zeeland en maakte voor dit avontuur Vlaamse en vooral Brugse troepen warm. Het leidde in augustus 1304 tot een verdeling van de Vlaamse strijdkrachten. Op 10-11 augustus 1304 verloren de Vlamingen een zeeslag bij Zierikzee tegen een Frans-Hollandse vloot. Hierbij leden ook de Bruggelingen grote verliezen. Er gingen ook veel vaartuigen verloren: 18 van de 28 grote Brugse schepen werden gekelderd. Hadden de Vlamingen in augustus alle krachten verenigd voor een beslissende strijd tegen Filips de Schone, dan hadden ze de veldslag bij de Pevelenberg op 18 augustus 1304 glansrijk kunnen winnen en was Willem van Gulik misschien zelfs niet gesneuveld in de strijd.

De jonge Willem van Gulik (geboren ca. 1277) werd door zijn tijdgenoten als een zeer moedige, enthousiaste en stoutmoedige aanvoerder aanzien. Hij was slank, knap, vol geestdrift, welbespraakt en verstandig.

Hij leidde één van de twee Brugse legers die na de Brugse Metten (18 mei 1302) uit de Zwinstad trokken om Vlaanderen te bevrijden en hij was één van de aanvoerders van het Vlaamse leger dat op 11 juli 1302 op de Groeningekouter bij Kortrijk de Fransen versloeg. Op 4 april 1303 won hij een andere veldslag bij Arke. Hij veroverde de burchten van Rupelmonde en Kassel. In twee jaar tijd groeide hij uit tot een mythische held van het Vlaamse volk. Zijn optreden in de grote veldslagen wekte grote bewondering. Gedurende twee jaar verdedigde hij de zuidergrens van het graafschap Vlaanderen met succes tegen sterke Franse ridderlegers, alhoewel hij alleen over eenheden van trage Vlaamse militieleden kon beschikken die niet te paard streden. Voor de Fransen was hij echter het boosaardig genie in een oneervolle oorlog waarin de Vlamingen geen gevangen maakten of geïnteresseerd waren om losgeld te vragen voor gevangen edellieden en ridders.

Tijdens de slag bij de Pevelenberg op 18 augustus 1304 was Willem van Gulik, samen met andere telgen uit het Vlaamse gravengeslacht, opnieuw één van de aanvoerders. Hij voerde de leperlingen aan toen deze een gewaagde uitval deden om vijf katapulten van de Fransen te vernietigen die hen onophoudelijk aan het bestoken waren. Toen tegen valavond de strijd nog altijd onbeslist was, ondernam Willem van Gulik een verrassingsaanval met de Bruggelingen en andere nog niet al te erg vermoeide Vlaamse strijders. Deze stormloop deed de Fransen in paniek op de vlucht slaan. De Franse koning Filips de Schone ontsnapte er ternauwernood aan de dood. Met wat geluk had Willem de koning kunnen doden of gevangen nemen. De onstuimige Willem van Gulik drong met een kleine groep van wellicht 80 strijdmakkers te

ver binnen in de Franse gelederen. Ze werden omsingeld door een overmacht en werden allen tot de laatste man gedood ondanks ze heldhaftig en in slagorde weerstand bleven bieden. Deze strijd moet zich voltrokken hebben zonder dat de andere Vlamingen dit hebben bemerkt, temeer omdat het ondertussen ook donker was geworden. De Vlamingen trokken zich terug van het slagveld en zo konden de Fransen terugkeren en in hun tenten overnachten. Zij beschouwden zich daarom als de feitelijke overwinnaars maar ook de Vlamingen werden bij hun thuiskomst als overwinnaars onthaald.

Het verlies van hun grote held en aanvoerder hebben de Vlamingen moeilijk kunnen verwerken. Het lijk van Willem van Gulik is nooit met zekerheid geïdentificeerd geweest. Zijn wapens en wapenuitrusting werden niet teruggevonden maar dat gold voor alle strijders omdat lijken van gesneuvelden werden beroofd van al hun bezittingen, kleding en uitrusting. Volgens sommige Franse kroniekschrijvers zou zijn lijk toch zijn gevonden en werd zijn afgehakt hoofd op een speer rondgedragen in het leger. De Franse koning zou geweigerd hebben om te kijken en zijn hoofd weggedraaid hebben. Kennissen van Willem van Gulik die in het Franse leger dienden, betwijfelden echter of het om de Vlaamse aanvoerder ging en beweerden dat het om een Gentse kapelaan ging die ook in de slag was gevallen en heel goed op hem geleeke. Die twijfel en het feit dat beroofde lijken op een slagveld onherkenbaar waren en gewoonlijk ter plaatse onder de grond werden gestopt of zelfs onbegraven bleven liggen en vergingen, gaven genoeg stof voor geruchten dat de Vlaamse held op magische wijze was verdwenen. In zijn gevolg had hij verschillende tovenaars, waaronder één die hem een spreuk had geleerd waardoor hij

onzichtbaar kon worden voor zijn vijanden. Vele ambachtslieden bleven daarom jaren na de slag bij de Pevelenberg geloven dat hun held ooit zou terugkeren. Dat de magiër

in kwestie enkele maanden na de veldslag in handen viel van de hertog van Brabant en op het schavot aan zijn einde kwam, heeft het geloof in de verdwijningstruc bij sommigen wellicht al doen wankelen.

Het godshuis

Een grote stadsbrand in 1415 vernielde een groot deel van het West-Bruggekwartier en ook de eventueel reeds bestaande (waarschijnlijk houten) kapel en het godshuis van de Blinden. Een nieuw complex werd in 1417-1420 gebouwd dankzij een milde schenking van onder andere Katelijne Tsheeps en *de van menyghen andere goede menschen*. Katelijne Tscheeps woonde in de Zuidzandstraat en voorzag voor haar zelf ook een woning in het godshuis.

Op een stuk grond in de Kreupelenstraat liet ze zeven eenkamerwoningen bouwen en het hospitaal en de kapel (her?)bouwen. Vanaf de 15de-eeuw werd Blindekens beheerd door de meesters van het Sint-Juliaanshospitaal in de Boeveriestraat.

Rond de kapel bouwde men in de 17de-eeuw nog drie godshuizen op initiatief van Jan van Pamel, Marius Voet en Laurentia Soutieu. Nieuwe schenkingen in 1650 maakten het mogelijk een nieuwe kapel te bouwen en dezelfde milde schenkers zorgden ervoor dat twaalf behoeftige blinden in het godshuis konden verblijven en nooit meer hoefden te bedelen. Er zou steeds in hun levensonderhoud worden voorzien. Arme blinde passanten kregen ook tijdelijk onderdak. Twee broeders en drie zusters onder leiding van een meester (en onder

het beheer van Sint-Juliaans) die in het complex woonden, stonden in voor hun verzorging.

De kapel

In 1651 startten de werken aan de nieuwe kapel. Meester-metselaar Jacques Coppet en meester-timmerman Clement de Prince hadden de leiding over de werf. Beide zijn rond het midden van de 17de eeuw succesvolle bouwmeesters in Brugge. Een interessant contract met De Prince is bewaard, daarin staat een minitieuze beschrijving van het eiken dakgebinte van de kapel. Op 18 augustus 1652 werd de nieuwe bidruimte ingewijd.

O.-L.-Vrouw van Blindekens is een bakstenen eenbeukige kapel afgedekt met een zadeldak en met een smaller (en pas in 1703) aangebouwd vijfzijdig koor. De voorgevel is een hoge topgevel afgewerkt met vlechtingen (dit is een typisch 17de-eeuwse metselwijze waarbij loodrecht op de schuine zijanten van de gevel wigvormige stukken baksteen van vier tot acht lagen worden ingemetseld om het metselverband te verstevigen).

De top van de gevel is bekroond met een eenvoudig klokkentorentje, dat in 1994 is hersteld. De nog originele dubbele toegangspoort, gevat in een geprofileerde natuurstenen omlijsting, is 1651 gedateerd. Het natuurstenen Mariabeeld boven de ingang kwam er in 1945 ter vervanging van een houten beeld dat wel nog bewaard is. In de geveltop zijn sporen merkbaar van een groot gedicht rond venster. De zijgevels zijn doorbroken door telkens vier omlijste segmentboogvensters. Een segmentbogig zijdeurtje dient nu als toegang tot de prachtige en zeer sfeervolle kapel. Het pittoreske steegje dat naar de Kammakersstraat leidt, droeg in de 16de eeuw de naam *'Blendelieden gasthuyste'*.

Interieur

Het schip van de kapel is vier traveeën diep en is overwelfd met een houten tongewelf uit 1939. Vier trekbalken en een strijk balk dragen de nog originele 17de-eeuwse dakconstructie. Het monumentale barokaltaar in witte en zwarte marmer en gemarmerd hout is in 1650 geschonken door Jan Fatry en Margriet Boeteman. Het fraaie barokke altaarschilderij met een voorstelling van de *Aanbidding van Onze-Lieve-Vrouw door Blinde Lieden* is van de bekende Brugse schilder Jacob van Oost de Oude (1603-1671). Het Mariabeeld in de rondboognis is in de 19de eeuw gebeeldhouwd door Hendrik Pickery (1828-1894). In de vensters naast het altaar zitten neogotische glasramen die in 1880 door glazenier Samüel Coucke (1833-1899) werden gemaakt. Ze stellen de legendarische stichting van Blindekens door de graaf van Vlaanderen Robrecht van Bethune voor en het verhaal van de miraculeuze aankomst van het Sint-Michiëlsschip in 1588. Twee *mythische* verhalen die aan de geschiedenis van Blindekens zijn gekoppeld.

Samüel Coucke had vanaf 1864 een eigen glazeniersatelier in de Korte Vuldersstraat 14 in Brugge (zie brochure Open Monumentendag 1996, nr. 7) en werkte volgens Engelse technieken, waardoor zijn toegepaste kleuren vol, glanzend en doorschijnend zijn. Het werk van Coucke is tot ver buiten de landsgrenzen verspreid.

De twee overige glasramen stellen de H.-Rochus en de H.-Philomena voor en zijn creaties van Henri Dobbelaere (1822 - 1885).

Henri Dobbelaere was naast glazenier een vrij succesvol schilder van historische doeken. Vanaf 1860 legde hij zich toe op de glazenierskunst. Vele glasramen blijven bewaard in Brugse kerken en kloosters. Zijn atelier was gevestigd op het Walplein 38.

In het koor is de toegang tot de sacristie uitgewerkt als een sierlijke portiek in barokstijl. Men herkent het beeld van de pestheilige Rochus.

Rochus die in 1327 zou zijn gestorven, had zich intens met de verzorging van de pestlijders bekommerd. Hij werd besmet maar op wonderbare wijze genezen door een engel die zijn wonden verzorgde en hem brood bracht. Hij werd vereerd als beschermers van de middeleeuwse chirurgijn, wat zijn aanwezigheid (tweemaal) in de Blindekenskapel kan verklaren. Er was een broederschap van Heilige-Rochus in de kapel gevestigd.

De gemarmerde deuromlijsting is in 1690 bekostigd door Joost Schroy, deken van de Sint-Salvatorskerk, die begraven ligt in de kapel.

Tegen de westgevel (of de voorgevel) bevindt zich het doksaal dat uit 1684 dateert (en in 1996 door een nachtelijke brand gedeeltelijk is vernield, maar gelukkig zorgvuldig hersteld). Het doksaal rust op twee ronde houten gemarmerde zuilen. Het orgel is van orgelbouwer Andries Jacob Berger (1712 - 1774) en dateert uit 1737 (het is momenteel in restauratie). De orgelkast is net gerestaureerd en kreeg opnieuw de oorspronkelijke kleurstelling.

Andries Jacob Berger was de belangrijkste Brugse orgelbouwer in de 18de eeuw. Zijn instrumenten worden conservatief genoemd voor de tijd. De vormgeving van zijn orgelkasten was wel actueel.

In Brugge zijn ook nog in de St.-Gilliskerk, de Heilige-Bloedkapel, de Begijnhofkerk en de Jeruzalemkerk orgels van hem bewaard.

De eiken preekstoel dateert uit 1659. De kuip is versierd met symbolen van Maria en de Onbevleete Ontvangenis. Het klankbord is bekroond met haar beeltenis. In de Contrareformatie (periode waarin deze preekstoel is gemaakt) werd de verering tot Maria gestimuleerd en ruim verspreid. Vele bedevaartsoorden werden in de Zuidelijke Nederlanden uitgebouwd. Ook in de kapel van Blindekens bestond deze speciale devotie tot Maria.

De eiken biechtstoel lijkt 19de-eeuws (na de heropening van de kapel in 1805 gemaakt?).

Heel bijzonder is het devotiebeeld van Onze-Lieve-Vrouw van Blindekens, dat jaarlijks in de belofteprocessie wordt meegedragen en waaraan mirakels worden toegeschreven. De eikenhouten gezeten en met bladgoud vergulde madonna wordt in het begin van de 15de eeuw gedateerd. Ze is uitzonderlijk mooi en kwaliteitsvol.

Middenin de kapel is een miniatuurschip opgehangen. Het is een scheepsmodel, in 1805 hermaakt naar een 16de-eeuws model (?) en het is er bij de heropening van de kapel na de Franse revolutie geplaatst. Het ex-votoschip de Heilige-Michiel werd aan Onze-Lieve-Vrouw van Blindekens geofferd als herinnering aan een hongersnood uit 1588. Door toedoen van Onze-Lieve-Vrouw zou op 14 augustus 1588 een schip met graan aangekomen zijn in Brugge en een eind hebben gesteld aan de hongersnood. Die herdenking gaf aanleiding tot een processie die in West-Brugge rondging tot op het eind van de 18de eeuw (zie ook nrs. 12 en 19 van deze brochure).

De kapel is nog met talrijke andere kunstwerken verfraaid. Wij vermelden hier twee uitzonderlijke kunstwerken, namelijk het prachtige 16de-eeuwse schilderijtje dat Onze-Lieve-Vrouw met kind uitbeeldt en de vroeg-16de-eeuwse gedenksteen van Frans van Busleyden boven het zijaltaar.

De kapel is tussen 1996-1998 zacht gerestaureerd. De buitengevels, de bedaking en het interieur kregen een restauratiebeurt. De elektriciteit en de verwarming werden vernieuwd, het interieur herschilderd en de kunstwerken geconserveerd. Nu recent volgde de restauratie van het orgel en de orgelkast.

Vier godshuiscomplexen waren bedoeld voor behoeftige blinden naast het 15de-eeuwse Onze-Lieve-Vrouw van Blindekens waren dat de 17de-eeuwse complexen van Van Pamel, Voet en Soutieu. De godshuizen Marius Voet, Van Pamel en Blindekens zijn in 1990 gerestaureerd en bieden nu huisvesting aan 12 personen.

De militaire bijdrage van Brugge in de krijgstocht naar de Pevelenberg

Bernard Schotte

De stad Brugge heeft tijdens de Vlaamse opstand van 1302-1305 op militair vlak een grote bijdrage geleverd. Ze leverde niet alleen duizenden manschappen voor de Vlaamse legers maar financierde ook een groot deel van de militaire uitgaven. De krijgstocht naar de Pevelenberg in 1304 was één van de 13 veldtochten waaraan de Bruggelingen in de periode 1302-1304 deelnamen. In 1302 waren Brugse strijders 103 dagen van huis; in 1303 trokken ze 183 dagen op krijgstocht en in 1304 waren ze niet minder dan 206 dagen in de weer als krijgslieden. De Brugse contingenten bestonden uit kruisboogschutters en ambachtslieden. De stad kon in totaal 16 eenheden kruisboogschutters optrommelen of zo'n 320 schutters en 160 *garsoenen* of

dragers van de grote schilden waarachter de kruisboogschutters plaats namen tijdens de gevechten. De tientallen verschillende ambachten konden zelfs ruim 5000 weerbare mannen leveren. Zoals alles bij de ambachten minutieus was gereglementeerd, bestonden er ook strikte regels voor de mobilisatie van de ambachtsmilities. Bij het ambacht van de oudkleerkopers bijvoorbeeld mocht het stadsbestuur 3 maal meer manschappen opvorderen als bij het ambacht van de oudegrauwwerkers. Gewoonlijk zorgde Brugge voor zo'n 2000 ambachtslieden en een 200-tal boogschutters voor iedere veldtocht die de Vlamingen hielden tegen de Fransen of in de gevechten die de Vlamingen in Zeeland voerden tegen de Hollanders. Naar de Groeningekouter bij Kortrijk, waar op 11 juli 1302 de Guldensporenslag werd uitgevochten, zonden de Bruggelingen echter zo'n 5000 ambachtslieden en boogschutters, evenals een paar honderd huurlingen. Voor Brugge stond er toen zeer veel op het spel omdat het Franse leger door koning Filips de Schone naar Vlaanderen was gestuurd om de Bruggelingen te straffen voor de moordpartij op Franse edelen en soldeniers tijdens de Brugse Metten.

Voor verschillende veldtochten bestaan er lijsten met uitgaven die toelaten om het aantal Brugse krijgslieden te berekenen. Voor de krijstocht naar de Pevelenberg in juli-augustus 1304 blijven we in het ongewisse over de getalsterkte van het Brugse contingent omdat de rekening betreffende de *heervvaart* naar *Mons in Pevele* op dat vlak ontoereikend is. Ze leert ons echter wel veel over de voorbereiding van zo'n krijgstocht. De krijgsbenodigdheden en het voedsel werden met wagens vervoerd en daarvoor huurde het stadsbestuur honderden trekpaarden bij paardenhandelaars. Sommige wagens en paarden werden in beslag genomen bij

Leliaards of Fransgezinde Bruggelingen. Na de overwinning op de Groeningekouter werden inboedels en goederen van Leliaards verkocht en hun inkomsten uit huishuren, pachten, renten en landcijnzen werden door stadsontvangers opgestreken. Om de krijgstochten te helpen financieren, werden de rijkste inwoners meerdere malen opgezadeld met een extra belastingen, *pointingen* genaamd, of werden er speciale leningen uitgeschreven.

Doch veel van de oorlogsuitgaven gebeurden op de gewone manier. De oorlog zorgde dat vele ambachtslieden extra inkomsten konden binnenrijven. De stad kocht voor de krijgstoct naar de Pevelenberg duizenden pijlen aan bij pijlenmakers, evenals bogen en kruisbogen bij bogenmakers. Zelfs *Ingelsche schichten* werden aangekocht om de tientallen Engelse huurlingen die de stad had geronseld te bewapenen. Daarnaast leverde de stad aan haar milities ook schilden, lansen, *springalen* of katapulten, tenten (*pawelioenen* genoemd), tentenstaken, spades en bijlen, hoefijzers en hoefnagels, paardenvoer en voedsel voor de manschappen (wijn, tarwebroden, witbrood, vlees, kaas, erwten, kruiden,...), pannen, potten en ketels, tonnen, lantaarns, speciale stoffen om banieren te maken, ...enz. De harnassen of wapenuitrustingen van de schepenen en raadsleden die als aanvoerders meegingen op krijgstoct werden volledig bekostigd door de stad. Pieter de Coninck, één van de belangrijkste volksleiders, leverde een merrie voor het leger. Hij kreeg hiervoor 6 pond. Uit de bronnen valt niet af te leiden of hij toen ook mee ten strijde is getrokken.

Paardensmeden, wagenmakers, koks, herstellere van tenten, wagenmennere, trompettere en *arsatres* of geneesheren trokken mee met het Brugse leger.

De geneesheren worden bij naam vernoemd: meester Lambrecht, meester Ghiseline, meester Jan van Gent, meester Niclais van Ypre en meester Lambrecht van Denremonde. In de Middeleeuwen bestonden er reeds geschriften met aanwijzingen hoe men gekwetsten moest verzorgen, met bijvoorbeeld beschrijvingen van technieken om pijlen uit een lichaam te verwijderen. De methodes worden zelfs geïllustreerd met tekeningen. Mensen die zware verwondingen opliepen waren zeker niet ten dode opgeschreven. In de stadsrekeningen wordt onder andere melding gemaakt van personen wiens hand of neus in een gevecht was afgehouden of die in een gevecht een oog had verloren en die vergoedingen van de stad kregen. Er zijn zelfs aanwijzingen dat de stad blijkbaar schadevergoedingen gaf aan verwanten van krijgslieden die tijdens een beleg of in veldslag waren gesneuveld. De kosten die krijgslieden hadden gemaakt om verzorgd te kunnen worden door Brugse geneesheren werden door de stad terugbetaald. De namen van deze gekwetsten staan genoteerd in de stadsrekeningen: Jan Dappre, de appelverkoper Jan Bottoen, Karstiaen van Artrike, *ghewondt in sine hand*, meester-volder Clays van Gavere, ...enz. De stad vergoedde ook strijders of leveranciers die een paard, een wagen, bogen of andere voorwerpen hadden verloren tijdens de veldtocht. Riquard den Ruede kreeg 11 pond voor twee schalen die hij aan de stad had geleend en die men was kwijtgespeeld op de Pevelenberg. De stad kocht ook van de strijders hun oorlogsbuit af. Na een veldslag werden de gesneuvelden beroofd van al hun kleren, wapenuitrusting, wapens en andere bezittingen. Een Engelse huurling die een paard had buitgemaakt op de Pevelenberg verkocht zijn aanwinst aan de stad. Van de strijders op de Pevelenberg kennen we naast enkele gekwetsten alleen

de namen van de aanvoerders van kruisboogschutters en enkele tientallen pijnders of lastdragers. De militieleden van

de pijnders waren als laatsten vertrokken naar de Pevelenberg. Twintig man verlieten de stad op 9 augustus en ze werden later gevolgd door nog eens 73 pijnders die op hun eentje of per twee vertrokken. De militieleden van de pijnders waren bewapend met een lans die door de stad was bekostigd en ze kregen elk een gouden muntstuk als soldij. Dergelijke voettochten moeten echte avonturen zijn geweest, zelf nog voor er slag werd geleverd. Ze konden echter soms al slecht aflopen voordat men nog één Fransman had gezien. Een geldkoerier bijvoorbeeld werd tijdens zo'n dienstvocht in Roeselare overvallen en beroofd.

De kapel van Blindekens en de godshuizen zijn beschermd als monument bij Besluit van de Vlaamse Executieve van 22 december 1982.

Mariastraat 36A, Bruggemuseum Archeologie

**Open op zaterdag 11 september
van 13.30 tot 17.00 en
op zondag 12 september van 09.30 tot 17.00**

Lijn 0: Katelijneparking-Centrum of Lijn 11: Sint-Kruis of Lijn 13: Sint-Jan, voor alle lijnen afstappen aan de Sint-Salvatorskathedraal, 6 minuten wandelen

Op 9 juni 2004 werd een gloednieuw initiatief aan de pers voorgesteld: de Interlokale Vereniging voor Archeologie in Brugge en Ommeland. Deze Intergemeentelijke Archeologische Dienst heeft als werkgebied Brugge, Jabbeke, Torhout en Zedelgem. Het is de bedoeling om de werking mettertijd uit te breiden tot het ganse arrondissement. De stad Brugge treedt op als beherende gemeente en stelt haar volledige Archeologische Dienst met personeel, huisvesting en werkingsmiddelen ter beschikking van de nieuwe vereniging. De intergemeentelijke samenwerking wordt financieel door het Vlaams Gewest ondersteund.

Het gebied rond Brugge is zeer rijk aan archeologische sites. De noodzaak aan lokaal beleid op archeologisch vlak laat er zich de laatste jaren sterk voelen. Vaak gingen sites verloren of konden slechts door de toevallige inzet van enkelingen worden gered.

De gemeenten Jabbeke, Torhout en Zedelgem krijgen voortaan, in ruil voor een financiële bijdrage, archeologische

begeleiding in het kader van de ruimtelijke planning. De zorg voor het archeologische patrimonium die tot nu toe eerder toevallig plaatsgreep zal vanaf nu een systematisch karakter krijgen. Het is ook de bedoeling om de archeologie op allerlei manieren tot bij de bevolking te brengen.

In 2004 heropende een vernieuwd archeologisch museum zijn deuren onder het motto **Voel het verleden onder je voeten!**

De nieuwe opstelling in het museum verrast vele bezoekers

De vernieuwde, interactieve opstelling nodigt de bezoeker uit om het archeologisch verleden van de stad Brugge te ontdekken. Je vindt er niet alleen voorwerpen, maar komt ook meer te weten over het landschap en het milieu vanaf de prehistorie. Je ziet hoe de mens met zijn eigen omgeving omging, hoe mensen in het verleden woonden, welke maaltijden er op tafel stonden, hoe ze hun doden begroeven... Heden en verleden komen op verrassende wijze samen. Zo wordt een Merovingisch recept getoond in een TV kookprogramma en worden steensoorten voorgesteld in een hedendaagse showroom.

De openstelling van Bruggemuseum-Archeologie kadert in het thema van de Open Monumentendagen 2004 omdat in het museum het onderdeel 'Archeologische sporen in het landschap' wordt belicht. Eigen aan archeologisch onderzoek is dat sporen vaak maar kortstondig worden blootgelegd en dat er naar methodes wordt gezocht om die sporen op een andere manier in de herinnering te houden. Daarom is een bezoek zeker een aanrader.

Er is een handige en vlot leesbare gids te koop die u het vroege verhaal van Brugge brengt.

Mariastraat 38, kruidentuinen, historische apotheek, dormter van de broeders van het Sint- Janshospitaal

**Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 18.00
en op zondag 12 september van 10.00 tot 18.00**

Uitsluitend onder begeleiding van gidsen

***Lijn 0: Katelijneparking-Centrum of Lijn 11: Sint-
Kruis of Lijn 13: Sint-Jan, voor beide afstappen Sint-
Salvatorskathedraal, 6 minuten wandelen***

Goed Gekruid

Op de voormalige dormter (of slaapzaal) van de broeders is speciaal voor deze 16de Open Monumentendag een tentoonstelling opgesteld.

Het winkelboek van zuster en apothekeres Eleonara Verbeke (1713-1786) dat in 1751 werd samengesteld (het jaar van haar aanstelling als apothekeres) en een hele resem recepten bevat, vormt de rode draad van deze tentoonstelling. Enkele recepten uit het 18de-eeuwse document zijn geselecteerd en worden aan de bezoeker op een originele manier gepresenteerd. Ook over Eleonara Verbeke komt u meer te weten. Het Memlingmuseum, de Openbare Bibliotheek Biekorf, het Stadsarchief, de Intergemeentelijke Archeologische Dienst en het O.C.M.W. (Archief en Kunstpatrimonium) zijn de roerende erfgoedpartners die deze tentoonstelling vorm geven dank zij schilderijen, zalfpotten, kruidendozen, kruidenboeken, archiefdocumenten,

processtukken en archeologische vondsten. De actieve Brugse Erfgoedcel zorgt voor een perfecte coördinatie. De historische apotheek zelf is onderdeel van de tentoonstelling. Naar aanleiding van de tentoonstelling verschijnt een kleine publicatie die 'Goed Gekruid' ondersteunt.

De tentoonstelling zal te bezichtigen zijn tot eind september 2004. Een aanrader!

Het Sint-Janshospitaal heeft in de Middeleeuwen gefungeerd als passantenhuis voor pelgrims, kooplui, zwervers én voor zieken. Onderdak verlenen was een typische vorm van barmhartigheid. De eerste zaal van het Sint-Janshospitaal werd rond 1150 opgetrokken aan de westzijde van de Mariastraat, nog net binnen de eerste stadsomwalling. De nabijheid van de Reie was noodzakelijk voor de watervoorziening en ook praktisch voor het aanvoeren van materialen. Het eerste hospitaalgebouw was een driebeukig gebouw langs de Mariastraat.

In het begin van de 13de eeuw bleek deze zaal, die misschien toch een dertigtal bedden bevatte, reeds te klein voor de talrijke zieken en passanten. Een nieuwe vleugel werd bijgebouwd, haaks op de eerste (1226-1241?). Later werd een bijkomende zaal gebouwd aan de noordzijde (ca. 1268) en voor het eind van de eeuw een laatste zaal aan de zuidzijde (1285?), palend aan het water. Zo werd het Sint-Janshospitaal met een oppervlakte van om en bij de 1500 m² één van de belangrijkste hospitalen van Europa. Zoals gebruikelijk stonden de ziekenzalen rechtstreeks in contact met de kapel.

Op de Open Monumentendagen is het Sint-Janshospitaal zelf niet opgenomen in het programma. Enkel het voormalige broederklooster met de apotheek is gratis toegankelijk.

Binnen het complex van het broederklooster is meer dan een tuintje te ontdekken

De eerste leefregel voor de broeders en zusters van het Sint-Janshospitaal kwam tot stand in 1188, één van de oudste reglementen van Europa. Aanvankelijk waren er meer broeders dan zusters (samen een 25-tal). Het broederklooster, dat zich naast de toren en links van de ingang situeert, staat vandaag in de belangstelling. De broeders en zusters vormden in aanvang geen kloosterorde in de strikte zin van het woord, maar stonden onder de voogdij van het stadsbestuur. De meester en meesteres werden telkens voor de duur van één jaar door de stad aangesteld. In de 15de eeuw telde het ziekenhuis een capaciteit van 100 bedden.

In 1459 namen de broeders en zusters de orderegel van Sint-Augustinus aan en kwamen vanaf dan onder de bevoegdheid van de bisschop maar het stadsbestuur behield toezicht op het materiële reilen en zeilen van de instelling via een speciaal aangestelde voogd. De voogdenkamer met talrijke, vooral 17de- en 18de-eeuwse portretten, zijn eveneens op het OMD-parcours te ontdekken. Voogd was een eervolle en belangrijke functie.

Het dagelijkse leven in het hospitaal in het kort

Hoe het dagelijks leven in het Sint-Janshospitaal verliep is bekend door grafische en archivalische bronnen. Archeologische bevindingen hebben het verhaal versterkt. De houten ziekenbedden stonden twee aan twee in rijen, rond de zuilen en pijlers opgesteld. Mannen en vrouwen lagen wel in een verschillende *reecke*, maar het was niet ongebruikelijk dat twee zieken wegens plaatsgebrek samen in één bed werden gestopt. Stervende patiënten werden in de zogenaamde *doothouc* verzorgd en zouden wat meer dan de anderen verwend geweest zijn. Het was zorgelijk om terecht te komen in de *slechte reecke*, waar voor de zieken niet veel hulp meer kon baten. Het eten werd door de zusters rondgedeeld. Er werkten dokters en chirurgijnen...maar de hygiënische voorzorgsmaatregelen waren soms ver te zoeken. Van verwarming was er ook weinig of geen sprake. Er was enkel een open haardvuur in een afgesloten deel van de zalen opgesteld, waar de niet bedlegerigen zich konden opwarmen. Latrines stonden in de zalen zelf. Er waren twee infirmeries, één voor de mannen en één voor de vrouwen. Pas in de 16de eeuw kregen patiënten nachthemden. Voordien was het de gewoonte dat ze naakt in het ziekenbed werden gestopt met enkel een hoofddoek.

Via de doorsteek van de Mariastraat naar het voormalige domein van het hospitaal, vindt u de ingang van het voormalige broederklooster. Daarin zit sinds de 17de eeuw de prachtige apotheek.

Broederklooster

Van het broederklooster werd aangenomen dat het rond 1300 zou zijn gebouwd. Resultaten van het in juni 2004 uitgevoerde dendrochronologisch onderzoek wijzen de data 1238 en 1258 aan voor het gebinte (onderzoek uitgevoerd door de 'Laboratoire de Dendrochronologie' van de Universiteit Luik, P. Hoffsummer).

Is het broederklooster ouder dan we dachten?

Dit bakstenen gebouw is twee bouwlagen hoog en afgedekt met een zadeldak. Het hoofdgebouw langs de Mariastraat is 26 meter lang en 10 meter breed. Dwars daarop staat een kleiner bijgebouw van 10,50 meter op 7 meter. De gebouwen zijn gemetseld in grote geel-geelrode bakstenen of moefen in Vlaams verband (gemiddeld 30 cm x 14, 5 cm x 8 cm), wat op een respectabele leeftijd wijst. In het hoofdgebouw zijn ook nog lijsten in Doornikse steen gebruikt (slechts fragmentarisch). Het bijgebouw, met daarin de zgn. Memlingkamer werd waarschijnlijk in de 15de eeuw verbouwd. De bezoeker moet zeker de moeite nemen om in de doorsteek (van Mariastraat naar domein) het balkwerk van de zoldering te bekijken. Zo was de volledige benedenverdieping van het broederklooster vroeger afgewerkt.

Langs de tuinzijde werden in de 16de eeuw de zijvleugel, de pandgang en een kapelletje bijgebouwd. Het bezoek begint in de pandgang, die gebouwd is op een rechthoekige plattegrond en een stemmig pandhofje omsluit. De pandgang kwam kort na 1503 tot stand. Bemerkt het eigenaardige gebinte dat asymmetrisch is uitgewerkt. De keperparen zijn in de nok door een hanenbalk en wat lager door twee

kruisende balken met elkaar verbonden. De constructie is op regelmatige afstand nog met trekbalken versterkt. **Via de pandgang komt men in de apotheek die in 1643 in het broederklooster werd ingericht.** De broeders verlieten in de jaren tachtig van de 16de eeuw de instelling. Ze werd vanaf dan uitsluitend door zusters geleid.

De apotheek

Of er vóór de 17de eeuw een apotheek bij het hospitaal hoorde is niet bekend. Maar het is zeker dat er een zuster verantwoordelijk was voor de medicijnen. Het hospitaal beschikte net als ook alle kloosters over een eigen kruidentuin. Uit een beschrijving van het hospitaaldomein in 1547 weten wij dat er een ruime kruidentuin van meer dan 3000 m² aangelegd langs de Reie.

In 2002 werden op het binnenplein van het Sint-Janshospitaal zes nieuwe kruidenperken aangelegd. De keuze van de kruiden en planten gebeurde in overleg met deskundigen. Deze kruidentuin verwijst naar de eeuwenlange behandeling van de zieken met geneesmiddelen die vaak uitsluitend gemaakt waren op basis van kruiden. Receptenboeken, bewaard in Sint-Jans, werden daarvoor geconsulteerd. Het was een realisatie van de Stedelijke Musea, de Stedelijke Groendienst, de vzw Montanus en de vzw Brugge 2002.

Van zodra de apotheek was ingericht, werden grondstoffen aangekocht om *remedies* te bereiden. Ook mortieren, pannen, kruiken werden nieuw gekocht. Kunstschilder Jacob van Oost nam de decoratie van flessen, potten en kruidendozen op zich (een vroege Brugse kalligraaf?).

Aan het hoofd van de apotheek stond aanvankelijk een zelfstandig apotheker,

Johannes de Witte. Hij werd opgevolgd door Lenaert Ceysson die deken was van het ambacht van de kruideniers. Reeds in 1655 werd de taak door twee ziekenzusters overgenomen.

De eigen kruidentuin leverde zeker niet alle noodzakelijke kruiden. Jaarlijkse besteedden de zuster ruim 60 ponden aan aankoop van *noodsaeckelicheden, medicamenten en drooghen*.

De huidige inrichting dateert uit de 17de en 18de eeuw.

Interessant in het kader van '**Goed Gekruid**' is te wijzen op de vloertegel achter de recepteertafel die verwijst naar apotheekster Verbeke: *Dese vloeren syn geleyt door/ Sa Eleonora Verbeke/ de liefde tot Godt/ doet alle quadt breeken/ anno 1761*

De natuurstenen tegels werden dus bekostigd door Eleonara Verbeke, die de apotheek beheerde tussen 1751 en 1785. In de tentoonstelling en de publicatie wordt ruim aandacht besteed aan de figuur van Eleonora, de dochter van een Brugs bleker. Zuster Verbeke speelde een belangrijke rol in de geschiedenis van het Sint-Janshospitaal.

In het bewaard gebleven 'Orbitarium' staat een uitgebreid In Memoriam genoteerd.

Anno 1786 is overleden den 12 Janrii s'avons ten vieren en alf suster Eleonora Verbeke geboortig van Brugge, in den ouderdom van 73 Jaeren. Geprofest de 25 Januarii anno 1735. Apotekeresse geweest 35 Jaeren. Van Religie 54. Jubelarige 4. Novitie Meesteresse 40 Jaeren. Sij is de eerste van de susters geweest dewelcke in onse Lijck Capelle geexponeert is geweest en s' avens met vier torsen par koutse vervoert is geweest naer het algemeene

*Kerckhof en begraeven omtrent het cruyce
aan den slincker kant, in eene particuliere
plaetse, alwaer nogh niemant begraeven
hadde geweest, en welcke plaetse
verkooren is voor de heeren pastores en
religieusen van dit hospitaal, en is
vergezelschap geweest van Mijnheer Den
Burgemeester coppieters, Mijnheer de
voorschepen villegas als vooghden mijnheer
Muls als ontfanger en de heer pastor, in
eene koetse, benevens vier van haere
familie oock in eene koetse, soodat sij niet
honorabelder en konde begraeven worden
volgens de omstandigheden des tijts, want in
de Lijck Capelle heeft sij met open deuren
geexponeert geweest van den 5 tot den 5
uren en alf in baere staende op het
alderprachtigste met vier silvere kandelaers
en vier kerssen en drie op den autaar die
gedeurig brandeden, dewelcke gedeurig
door twee van haere medesusters bewaert
wier tot dat sij vervoert is geweest naar het
algemeen kerckhof niet sonder groote
droefheyd. Alles tot Memorie.*

Nog in de 18de eeuw is de zoldering van de apotheek met stucwerk bekleed en de muur bezet met Delftse tegels. Ook de houten deuren zijn toen vernieuwd. De opvallend opgestelde eikenhouten recepteertafel dateert uit de 17de eeuw en is met vroegbarok lijstwerk versierd. De apotheek werd vermoedelijk eveneens voor ambulante verzorging gebruikt, daarom misschien de talrijke laden aan de voorzijde van de recepteertafel. In de muur is een 'pleisterkast' uitgespaard waar in vakjes helende pleisters werden bewaard. Naast die kast hangt het 18de-eeuwse 'gifkastje'. In de 'simpliciakast' werden stalen bewaard om bereidingen te maken. Opvallend zijn de talrijke apothekerspotten en flessen en de mooie collectie houten kistjes met vergulde opschriften van plantaardige geneesmiddelen en harsen. De oudste apothekerspotten en vijzels dateren uit de 17de eeuw. Zowel de blauw-wit

geglazuurde apothekerspotten in Delfts aardewerk en de baardmankruiken vallen op. Op de rekken zijn glazen flessen, bokalen en kruidendozen en houten tonnetjes te bewonderen.

Deze apotheek is tot 1971 in gebruik gebleven en kreeg pas nadien een museale bestemming.

Ze staat in verbinding met de voogdenkamer. Hier kunnen de portretten van de voogden van Sint-Jan bewonderd worden. De collectie is aangevuld met de voogdenportretten van het Sint-Juliaanshospitaal. De muurbekleding bestaat uit tegels van het Delftse type waarop een prachtige reeks (kinder)spelen is te herkennen.

De dormter

Heel uitzonderlijk kan de zolderverdieping bezocht worden omdat hier de tentoonstelling **'Goed Gekruid'** staat opgesteld. Een eiken spiltrap leidt naar de dormter of de slaapzaal van de broeders. De trapruimte is met een eiken betimmering afgewerkt. Enkele kamers van de broeders zijn nog bewaard. Ze zijn met een eikenhouten beschot afgesloten van de zolderruimte. Aan de deurtjes hangt nog origineel hang-en sluitwerk. Het 13de-eeuwse dakgebinte bestaat uit achtendertig sporenparen, die bovenaan door twee hanenbalken zijn verbonden. De onderste hanenbalk is telkens afgewerkt met een korbeel, zodat als het ware een visuele impressie van een tongewelf wordt gesuggereerd. De constructie is door vier trekbalken verstevigd. Op één van deze balken zijn nog sporen van een polychrome versiering. De muren waren eveneens met een beschildering in imitatiebaksteenmetselwerk versierd, waarvan nog sporen te zien zijn aan de trap.

Misschien kan ook nog de voormalige archiefkamer (vroeg 16de-eeuws) en de eerste verdieping van de Romaanse toren worden

bezocht. De toren wordt eerste helft 13de eeuw gedateerd. De ruimte die hopelijk deel uitmaakt van het OMD- circuit is merkwaardig en uniek door de trompe-l'oeil beschildering. Zowel het gewelf als de muren zijn beschilderd. Stijlkritisch dateren sommige kunsthistorici de beschildering in de 18de eeuw, anderen zouden het veel vroeger situeren. De ruimte is rijkelijk gestoffeerd met een eiken wandbetimmering, een eiken toegangsdeur met briefpanelen en gele en groene geglazuurde tegels in dambordpatroon. Het hoge eiken raam is authentiek. De bovenste vakken zijn vast, de onderste raampjes draaien naar buiten open. Ieder vak is met een binnenluik met hang- en sluitwerk afgewerkt. Dit zou de kapittelzaal van het broederklooster zijn geweest.

KleinVerhaal vzw zorgt bij deze tentoonstelling voor begeleiding van jonge OMD'ers in de week van 13 tot 17 september en dit dankzij de Erfgoedcel Brugge.

Het Sint-Janshospitaal is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 3 juli 1942.

Oude Burg 19, CM en binnentuinen

Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 18.00
en op zondag 12 september van 10.00 tot 18.00

Gidsen zorgen voor begeleiding

Alle lijnen naar de Markt

‘Een verborgen wandeling’. Naar aanleiding van de Open Monumentendagen worden op een uitgestippeld wandelcircuit doorheen het gebouw de geschiedenis van de site, het verhaal van de Gilde der Ambachten en de CM verduidelijkt. Er is uiteraard veel aandacht voor de architectuur en het groen.

In 1978 werd een nieuw kantoorgebouw ingehuldigd in het hartje van Brugge. De ontwerper was Werner Desimpelaere (Groep Planning, Brugge) en de bouwheer was de vzw Volkswelzijn.

Het is een door geschiedenis geladen plek, een zgn. ‘lieu de mémoire’ en met vandaag nog een zeer levende, stedelijke functie. Op de Open Monumentendagen maak je kennis met een relatief jong gebouw achter eeuwenoude gevels. Het verrassend groenconcept is in dialoog met deze architectuur.

Wijlen journalist Johan Struye omschreef het complex in 1980 als *had- er-altijd-geweest kunnen zijn* (Knack, 18 juni 1980).

In 1973 overwoog de vzw Volkswelzijn om nieuwe kantoren voor de Christelijke Ziekenbond aan de rand van de stad te laten bouwen. De gebouwen aan de Oude Burg

waren verouderd en onefficiënt. De toegankelijkheid voor de talrijke bezoekers moeilijk en dit vooral door de jarenlange onoordeelkundige verbouwingen en het volbouwen van binnenruimten.

Het toenmalige stadsbestuur vond het essentieel om deze functie in de oude binnenstad (met haar oudere en kwetsbare bevolkingsgroep) te behouden. De continuïteit van de functie die er toen bijna 75 jaar was, werd als argument pro gebruikt.

Hoewel een geïntegreerde nieuwbouw duurder werd ingeschat, waren de voordelen voor de oude stad Brugge onschatbaar.

De nieuwe kantoorruimte werd in het kleinschalige weefsel van Brugge ingepast, ook de skyline van de stad werd gerespecteerd. In samenspraak met de stedelijke diensten werd geopteerd om de voorgevels aan de kant van de Oude Burg (opnieuw) te behouden en dit omwille van het belang voor de identiteit van Brugge en het collectieve geheugen van zijn inwoners (de oorspronkelijke 17de/18de -eeuwse huizen op die plaats waren reeds in de 19de eeuw gesloopt). De 19de-eeuwse gebouwen mochten gesloopt worden.

De nieuwe architectuur werd van 'buiten uit' gecreëerd en gebaseerd op de modules van de oude gevels. Daarnaast was het de optie van de architect om het contact met de oude stad te versterken door de creatie van uitzichten op het Belfort en de toren van de Onze-Lieve-Vrouwekerk.

De kantoorgebouwen werden rond verschillende binnentuinen gecreëerd, zodat elk kantoor een relatie heeft met de natuur. Johan Struye verwoordde het kernachtig: *Men zit niet opeengepakt bijeen, maar men kijkt wel over struiken, bloemen en vijvertjes bij elkaar binnen. De gebruiker en de*

bezoeker van het gebouw komen aldus zo'n beetje in een mikro-stedenbouwkundige situatie terecht waarin de binnenstedelijke complexiteit van de stad buiten in feite verder in het interieur van het gebouw doorgetrokken wordt. De straat en de binnenstad lopen als het ware door in de gangen (Knack, 18 juni 1980).

De tuinen

De vier binnentuinen werden ontworpen door landschapsarchitect Paul Deroose (°1938). Zijn uitgangspunt was elke tuin evenals de groenzone aan de Dijver een eigen karakter te geven.

Werner Desimpelaere's bedoeling was om met deze binnentuinen de herkenbaarheid en de leesbaarheid van dit complexe gebouw te versterken. De binnentuinen moesten als het ware visuele mijlpalen zijn op de weg doorheen het gebouw.

Op de eerste binnentuin of eigenlijk een koer, die men kan zien door het raam naar het vakbondsgebouw, werd geopteerd om een (bakstenen) hoeksteen van de voormalige Cardijnzaal te behouden. De koer werd geplaveid met Hollandse klinkers. Als beplanting herkent met een *Koelreuteria paniculata* en tegen de muren zijn klimhortensia's en kamperfoelies aangeplant.

De bodembegroeier *Pachysandra terminalis* op een heuvelend reliëf vergroot optisch de kleine ruimte van de tweede binnentuin. Verder herkent men gesnoeide *Catalpa's* en *Pieris japonica*.

De derde binnentuin wordt, door de aanwezigheid van heel wat water in grote cirkelvormige bakken, als de watertuin omschreven en verwijst naar Brugge-waterstad. Daarin groeien planten als het groot hoefblad,

varens, lisdodde, waterlelies en verschillende bamboesoorten.

De watertuin verrast beslist de bezoeker

De vierde binnentuin is de zgn. wilde tuin. Net in dezelfde periode van de bouw van dit nieuw kantoorcomplex maakte Louis Leroy in Nederland opgang met de herontdekking van de natuur als tuinelement. Dit kaderde volledig in de ideeën van de 18de-eeuwse Franse filosoof Jean-Jacques Rousseau '*le retour à la nature*' en situeerde zich nog in het kielzog van mei 1968 met de opkomst van de ecologische beweging. In deze tuin zijn moedwillig een aantal roestende ijzerconstructies en steenbrokken van het oude gebouw achtergelaten, die nu volledig overwoekerd zijn.

Aan de kant van de Dijver tenslotte werd een terras ingericht, bedoeld voor de medewerkers. Over de middag kan men hier bij mooi weer gezellig van de omgeving en het prachtige uitzicht genieten. De beplanting is minimaal.

In het oorspronkelijk concept waren veel binnenplanten voorzien, die echter na verloop van tijd moesten verwijderd worden omdat er op diverse plaatsen te weinig licht was om de kamerplanten te doen gedijen.

Paul Deroose omschrijft zijn project vandaag als volgt: Het complex "De Gilde" werd gerealiseerd met een **enthousiaste overtuiging architectuur op mensenmaat te maken innig verbonden met de natuur**. En uit de volgende bedenkingen: het onderhoud van de kleine binnentuinen is echter geen sinecure. Sommige beplantingen zijn inmiddels wellicht te groot geworden in verhouding tot de kleine tuinruimten. **Niettemin blijft het een voorbeeld van verweving tussen gebouwen en natuur die weinig gelijke kent in een compacte binnenstad.** (brief 9 juni 2004)

Werner Desimpelaere vindt dat het gebouw bijna dertig jaar na de conceptie nog volop beantwoordt aan de behoefte tot boeiende arbeidsomstandigheden en menselijk contact. (nota 9 juni 2004)

De voorgeschiedenis

Op het eind van de 16de eeuw (zie nr. 11 van deze brochure) kwamen de kartuizerinnen van Sint-Anna-ter-Woestijne zich in Brugge vestigen en bouwden er in de loop van de 17de eeuw met beperkte middelen een klooster uit aan de Oude Burg en in de (huidige) Kartuizerinnenstraat.

In 1575 hadden ze het huis van bokraanverver Jan Flanneel in de *sheer Gillis Dopstraat*

aangekocht. Dit werd het hoofdgebouw van het klooster (Kartuizerinnenstraat 4).

Op de plaats waar in 1894 het kantoorcomplex van de voormalige 'Gilde Der Ambachten' verrees, stonden woonhuizen die de zusters hadden verworven '*met groote moyete tot zeere grooten coste ende met hulpe ende assistentie van vrienden*' en was achteraan de grote kloostertuin gesitueerd.

De toegang tot het klooster situeerde zich eveneens in Oude Burg (nu nog herkenbaar in de poort links van Oude Burg 19 en waar *sheer Gillis Dopstraat* uitkwam in de Oude Burg). De gevel van dit poortgebouw dateert uit 1610.

Op het huidige Oude Burg 19 stonden drie oude panden: *De Valcke*, '*t Wijngaerdeken* en *Sint-Niclaes* (*Sint-Niclaes* paalde aan het Winterstraatje, nu nog bewaard in het eigendom Oude Burg 21-23). Links van de toegang tot het klooster lag het huis Sint-Anna.

Het duurde jaren (en eigenlijk eeuwen) voordat de kartuizerinnen deze huizen, die ze als een soort afscherming van hun klooster naar de straat toe beschouwden, konden aankopen.

Het huis *De Valcke* (waar het bezoek vandaag start) werd op het eind van de 16de eeuw via het kapittel van Sint-Donaas aangekocht, het huis '*t Wijngaerdeken* pas in 1739 (een straatje dat in het eigendom zat, werd reeds in 1623 aangekocht) en het huis *Sint-Niclaes* kregen ze in 1630 in hun bezit. De zusters verhuurden deze huizen aan privé-personen.

Het huis *Sint-Niclaes* hebben ze, vermoedelijk na een brand, in 1711 moeten heropbouwen.

't Wyngaerdeken hebben ze kort na de aankoop gesloopt en volledig nieuw laten bouwen in 1741-1743. Architectuurhistoricus Jan Esther heeft zopas een kleine studie aan de eigendommen van het kartuizerinnenklooster

gewijd (zie bibliografie) met details over de diverse bouwperikelen.

Na de afschaffing van het klooster in 1796 bleven de huizen nog een tijd lang verder bewoond door privé-personen, maar net als de eigenlijke kloostergebouwen kwamen ze in de 19de eeuw in handen van de zgn. Burgerlijke Hospitalen (het huidige O.C.M.W.). In het voormalige klooster werden immers vanaf 1824 tot 1892 oude, zieke vrouwen verzorgd door de Zusters van Liefde. In 1892 bouwde men een volledig nieuwe kliniek in de Prof. Dr. J. Sebrechtsstraat en werd het eigendom verkaveld. Het O.C.M.W. behield het voormalige kloostergebouw, de kapel werd verkocht aan de stad Brugge en de 'Gilde der Ambachten' kocht vier woonhuizen in de Oude Burg.

In 1894 kreeg stadsarchitect Charles De Wulf de opdracht om nieuwe kantoren, een drinkzaal en een feestzaal te bouwen aan de Oude Burg 19 en dit met behoud van de oude gevels aan de straatkant. Hij restaureerde deze gevels op een keurige wijze maar in de toen gangbare visie van stijleenheid. De gevels die tot dan waren geschilderd, werden in ruw baksteenmetselwerk gelaten en opgesmukt met sierelementen zoals maaswerkversieringen, cartouches en geblokte ontlastingsbogen. De toppen werden bekroond met smeedijzeren windwijzers en een Brugs beertje.

Van Gilde der Ambachten naar CM Brugge

In West-Vlaanderen werd het (nieuwe) gildenwezen uitgebouwd door E.H. Henri Vandendriessche (1839-1904). Zijn corporatistische ideeën werden in 1884 in de Brugse katholieke pers geprezen. Op 7 maart 1887 werd de 'Gilde der Ambachten en Neringen' hier gesticht. Het bestuur bestond uit een proost, drie ereleden, zes meesters en evenveel gezellen. Aan de leden van deze Gilde werden heel wat voordelen verleend:

vakonderwijs, werkbeurzen, bouwfondsen, juridische bijstand, spaarmogelijkheden,...

Binnen de Gilde der Ambachten werden op initiatief van E.H. Merville vanaf 1890 nieuwe mutualiteiten opgericht. Deze mutualiteiten vielen onder de bevoegdheid van de proost en waren afhankelijk van de Gilde. Dit initiatief werd ook gezien als middel om de invloed van het opkomend socialisme in te dijken (de Bond Moyson werd in 1892 opgericht). Er ontstonden ambachten-mutualiteiten voor de metaalbewerkers (1890), de kleermakers (1890), de tapijtsiers (1891), de wevers (1891), de drukkers (1891), de schoenmakers (1891) en de plafonneerders (1891). De dekens van deze ambachtsmutualiteiten waren allen patroons, zodat de werklieden er weinig of niets te zeggen hadden. Wekelijks werd aan de leden een bijdrage van 10 centiem gevraagd om de kas te spijsen. Er was daarnaast nog een hulpfonds.

Het Gildenhuis was oorspronkelijk gevestigd in Zonnekemeers 24, dat snel te klein werd. In 1893 werd een deel van het 'gewezen gesticht der Zusters van Liefde' aan de Oude Burg door senator Leon van Ockerhout aangekocht voor 61.500 frank en aan de Gilde geschonken.

Na verloop van tijd werd de noodzaak tot samenwerking tussen de vele kleine mutualiteitskassen voelbaar. In 1908 werd in de Parijse Hallen 'Bond der Ziekengilden en de Herverzekeringskas van het arrondissement Brugge' opgericht. Vanaf de stichting sloten 18 kleine maatschappijen aan.

In deze beginjaren speelden twee priesterfiguren een heel belangrijke rol: Achille Lauwers en vooral Achiël Logghe. Zij vormden de Gilde der Ambachten om tot arbeidersbewegingen en de maatschappijen van onderlinge bijstand tot mutualiteiten, waarin de arbeiders ook zelf medezeggenschap kregen. Lauwers en Logghe vonden dat de arbeiders hun lot in eigen handen moesten nemen. Ze hebben niettegenstaande vele tegenkantingen

autonome vakbonden opgericht en de bestaande vakverenigingen van de Gilde der Ambachten verlaten. In 1911 werd de splitsing officieel doorgevoerd.

Priester Logghe kreeg de leiding over de vakverenigingen, de werkbeurs en de vakschool en priester Allossery kreeg de zorg voor de werkmanskringen toevertrouwd.

Onder impuls van Logghe streefden de arbeiders naar autonome organisaties en namen ze niet langer vrede met de paternalistische mentaliteit van de bestaande mutualiteiten van de Gilde der Ambachten (Sint-Idisbaldus voor de mannen en de H. Moeder Anna voor de vrouwen, die nog volledig geschoeid waren op de oude leest). In 1912 werd een nieuwe mutualiteit voor mannen opgericht met de als kernspreuk: Eigen Gift, Eigen Hulp. De arbeiders konden op die manier loskomen van de liefdadigheid, hun lot in eigen handen nemen en zelf daarvoor de nodige inspanningen leveren. Met eigen bijdragen moesten ze voor elkaar zorgen bij ziekte en werkonbekwaamheid!

De nieuwe mutualiteit kende een bestendige groei, hoewel grotere bijdragen moesten betaald worden.

In 1914 werd de coöperatieve bakkerij N.V. Ons Brood opgericht, die in bepaalde gevallen aan de leden van de mutualiteit voordelen kon verschaffen (zoals kosteloos brood in periodes van ziekte van de kostwinnaar).

In 1919 en 1920 sloten de twee mutualiteiten Sint-Idisbaldus en de H. Moeder Anna aan bij 'Eigen Gift, Eigen Hulp'. De vrouwen behielden wel een eigen bestuur omdat ze vonden dat ze zelf beter de belangen van de arbeidster verdedigden. Logghe schreef in 1924 reeds: *elke sociale werking voor onze werklieden moet gepaard gaan met eene gelijklopende sociale werking voor hunnen vrouwen en dochters*. Ook de vrouw werd verzekerd tegen werkloosheid,

arbeidsongeschiktheid, ziekte en ouderdom. Kort nadien werd de beroepsschool Sint-Godelieve opgericht in de Nieuwstraat.

Logghe poogde jarenlang om voor het arrondissement Brugge slechts één mutualiteit te hebben. In 1923 stichtte hij de 'Middenkas der Christene Ziekenbonden van het Arrondissement Brugge'. Deze kas werd echter niet erkend.

Wel werden in de loop der jaren de diensten die de ziekenfondsen aan hun leden boden gevoelig uitgebreid. Er waren vanaf 1934 een medisch-farmaceutische dienst (met tussenkomsten bij bezoeken aan artsen en medicatie), een heilkundige dienst (met tussenkomsten bij operaties), een invaliditeitskas (met tussenkomsten bij arbeidsongeschiktheid), een begrafenisfonds en een dienst met verpleegsters die huisbezoeken aflegden.

Eind 1944, na de moeilijke oorlogsjaren, telde het Verbond 17.555 effectieve leden. De ziekteverzekering was toen nog een volledig vrije zaak. Vanaf 1 januari 1945 moesten alle loontrekkenden verplicht verzekerd zijn tegen ziekte en invaliditeit.

De mutualiteiten werden toen uitvoerders van bepaalde wettelijke reglementeringen. Er mochten echter nog steeds bijkomende of aanvullende diensten opgericht worden.

Duizenden mensen moesten in korte tijd aansluiten bij een mutualiteit. Het personeelsbestand van de Brugse verbondsadministratie verdubbelde. Eind december 1945 telde het Verbond meer dan 6.000 nieuwe leden.

Vanaf 1950 werd op initiatief van de Landsbond de uitbouw van aanvullende vrije verzekering mogelijk. Leden konden zich bijkomend laten verzekeren en genieten van allerlei tegemoetkomingen.

In de laatste halve eeuw is de opgang en uitbreiding van de mutualiteit niet meer te stuiten. De voordelen voor de leden werden steeds maar uitgebreid. Op 1 januari 1964 trad een nieuwe wet in werking die voorzag in de veralgemening van de verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering. Dit opende de weg naar een modern ziekenfonds. Het volledige boeiende verhaal is te lezen in de publicatie 'Een verhaal over solidariteit...1908-1983' (Brugge, 1983). Op de 'verborgen wandeling' tijdens de Open Monumentendagen wordt de rol van de CM vandaag kort toegelicht.

Potterierei 72, abdij Ten Duinen met tuin (grootseminarie)

**Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 18.00
en op zondag 12 september van 10.00 tot 12.00 en
van 13.30 tot 17.30**

**Individueel bezoek in het gebouw en de tuin. De
tuin wordt begeleid bezocht tijdens de wandeling
'Een groene oase'**

***Lijn 4: Koolkerke of Lijn 8: Sint-Jozef, afstappen
aan de Snaggaardbrug, 5 minuten wandelen***

Op 3 mei 1627 vestigden de
cisterciënzermonniken van de Koksijdse
Duinenabdij zich binnen de stadsmuren van
Brugge. Zij hadden definitief de abdijhoeve Ten
Bogaerde en ruïne van hun abdij in de duinen
verlaten.

Voorgeschiedenis

De Duinenabdij was in 1128 gesticht en kende
een enorme geestelijke en culturele bloei in de
late Middeleeuwen. Het was een abdij van
Europees formaat. De gemeenschap telde in de
eerste helft van de 13de eeuw 120 monniken en
248 lekenbroeders. Meer dan 10.000 hectare
polderland werden door hen beheerd en de
gemeenschap was de belangrijkste
wolproducent van de regio. Door de
winstgevende wolproductie werden ze
ingeschakeld in de stedelijke economie. In
1174-1175 werd een tweede cisterciënzerabdij
gesticht in Lissewege: Ter Doest (zie nr. 23 van
deze brochure).

Tijdens de 16de eeuw was het aantal monniken
van Ten Duinen tot amper 25 geslonken. De
cisterciënzers konden onmogelijk hun grote

abdij blijven bewonen en onderhouden en met het calvinistisch bewind (1578-1584) werd de leegstaande abdij grotendeels ontmanteld en de monniken zochten hun toevlucht in Nieuwpoort. Vanaf 1597 bewoonden ze de abdijsklooster in Koksijde en de gemeenschap kwam daar opnieuw tot bloei dankzij abt Campmans. Het aantal monniken steeg tot 49 en het intellectuele leven herstelde zich. Het boekenbestand en de handschriftenverzameling werden hersamengesteld. De hervatting van de vijandelijkheden na het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) maakte het leven in de kuststreek zeer onveilig en de duinheren konden in 1624 het voormalig refugehuis van de monniken van Ter Doest aan de Potterierei in Brugge overnemen.

Brugge

Dadelijk werd gestart met een intensieve aankooppolitiek in de onmiddellijke omgeving van dit eeuwenoude pand en werden tal van huizen en zelfs volledige straten geïntegreerd in het eigendom. Onder impuls van de dynamische abt Bernard Campmans werd tussen 1628 en 1642 een volledige nieuwe abdij in barokstijl opgetrokken. Het werd de grootste abdij in Brugge.

Campmans was in 1581 in Douai geboren en in 1623 werd hij de veertigste abt van de Duinenabdij. Hij vertegenwoordigde elf jaar lang als primarius de geestelijkheid bij de Staten van Vlaanderen. Bovendien was hij vicaris-generaal van de cisterciënzerorde in België.

De grote kruisgang, de refter, één vleugel van de kleine kruisgang (met integratie van een deel van het oude refugehuis) en enkele dienstgebouwen zijn gebouwd onder abt Campmans. De religieuze diensten vonden aanvankelijk plaats in een kleine kerk die zich aan de Potterierei situeerde.

Bij de realisatie van de nieuwe abdij werd gebruik gemaakt van oude bouwmaterialen. Zowel van de ruïne van Ten Duinen als van Ter Doest werden moefen en natuurstenen bouwelementen aangebracht per boot. De oude moefen (grote bakstenen) zijn goed herkenbaar.

Het duurde tot in de tweede helft van de 18de eeuw voordat de gemeenschap opnieuw over voldoende financiële middelen beschikte om een grote kerk te bouwen. Dit gebeurde onder abt Robert van Severen in 1775-1788 en dit kort voor de afschaffing van de abdij in 1796.

De kerk

De monumentale kerk, in classicistische stijl, werd ontworpen door de succesvolle meester-timmerman Emmanuel van Speybrouck-Coutteau (1726-1787), die gestudeerd had aan de Vrije Academie voor Schone Kunsten in Brugge. Het is een driebeukige kerk met een lengte van 60 meter die overkluisd is met koepelgewelven gescheiden door gebundelde in- en uitspringende pilasters met composiete kapitelen. In ieder gewelf steekt centraal een zware natuurstenen sluitsteen met bladmotieven. De versieringen in midden- en zijbeuken zijn verschillend. Het meubilair in de kerk dateert uit het laatste kwart van de 18de eeuw. De altaren, in marmer of gemarmerd hout, zijn gemaakt naar ontwerpen van Hubertus Dumortier. Verschillende van de oorspronkelijke altaren bevinden zich echter in de kerk van Ver-Assebroek (zie nr. 19 van deze brochure). Het classicistische doksaal is gehouwen uit diverse rijke marmersoorten, op uitzondering van het hoofdgestel en de balustrade die in hout zijn uitgevoerd en vakkundig in marmerimitatie beschilderd door Jan Beerblock (1739-1806). Het orgel uit 1791 werd ontworpen door de Brugse orgelbouwer Dominicus Berger (1747-1797).

De voormalige kerk van de Duinenabdij is het meest monumentale en rijkste gebouw in

classicistische stijl in Brugge dat getuigt van de kwaliteit van de ontwerper.

De dertig meter hoge voorgevel van deze monumentale kerk is volledig in blauwe hardsteen opgetrokken. De natuursteen is afkomstig uit de groeven van Arquennes bij Nijvel. De steenhouwersmerken van de Henegouwers Jean François Trigalet en Adrien Mondron zijn voor de aandachtige OMD-er zichtbaar op verschillende plaatsen in de gevel (over Adrien Mondron die in het Brugse Sint-Janshospitaal is gestorven wordt momenteel onderzoek gevoerd door de Belgische specialist in steenhouwersmerken Jean-Louis Van Belle. We zijn benieuwd). De hoge middenbeuk en de lage zijbeuken worden architecturaal duidelijk vertaald in deze voorgevel. Het benedengedeelte wordt geritmeerd door Ionische pilasters die een klassiek entablement dragen, dat centraal door een driehoekig fronton wordt bekroond. Het bovengedeelte is afgewerkt met een pilastergevel volgens de Corinthische orde. De topbekroning wordt geflankeerd door monumentale vazen.

De kloostergebouwen

De kloostergebouwen, die te bezoeken zijn volgens een speciaal voor u uitgestippeld parcours, zijn geschikt rond een eerste en tweede pand. De grote pandgang is tweeënhalve verdieping hoog en vier monumentale vleugels zijn op de gelijkvloerse verdieping overkluisd met graatgewelven, gescheiden door moerbogen. De refter is vanaf de zuidvleugel bereikbaar. Grote segmentboogvensters zorgen voor het nodige licht in het pand, die de kern van de abdij vormde. Hier konden de monniken verpozen en in hun vrije uren lezen en mediteren. De portalen in deze kloostergangen hebben zeer fraai beeldhouwde omlijstingen in kalkzandsteen met vaak een rijke symbolische betekenis. Opvallend zijn de schilderijen die deze ruimtes versieren. Deze 17de-eeuwse

werken beelden imaginaire landschappen uit en ze zijn het werk van de Brusselse landschapschilder Jacques d'Arthois en de monniken Balthazar d'Hooghe en Donatiaan van den Bogaerde.

Zicht op de abdijgebouwen vanuit de grote tuin

De kunstcollectie van de abdij verdient de nodige aandacht. Hier worden ook met grote zorg een deel van de vroegere abdijsbibliotheken van Ten Duinen en Ter Doest bewaard, waaronder een honderdtal verluchte handschriften. In 2002 vond hier de schitterende tentoonstelling “Besloten wereld, Open boek” plaats.

Na de opheffing van de abdij in 1796 onderging het monumentale abdijcomplex tal van functiewijzigingen: van school, naar militaire opslagplaats tot museum. Na 1833 werden de gebouwen omgevormd tot seminarie, een bestemming die tot vandaag is behouden.

De tuin

Het oorspronkelijk concept voor de tuin van de Duinenabdij dateert hoogstwaarschijnlijk uit dezelfde tijd als het ontwerp van de gebouwen zelf. We kennen een totaalproject door de gravure van A. Sanderus uit 1641. De volledig ommuurde tuin zou plaats bieden aan moestuinen en boomgaarden. Tussen de boomgaard en de moestuin achteraan op het domein wordt een brede wal uitgebeeld. Die wal is pas een halve eeuw terug gedempt. In de binnentuinen van de pandgangen werd waarschijnlijk een begraafplaats voorzien (het grote pand) en een zeer gestructureerde siertuin in het kleine pand (dat nooit werd gerealiseerd). De binnentuin van het grote pand werd enkele jaren terug opnieuw aangelegd met gestructureerde hagen en witte rozen.

Hier blijkt dat Brugge soms nog landelijk kan ogen

De abdijtuin was gedurende een paar honderd jaar ruim groot genoeg om te zorgen voor de voedselvoorziening van monniken en (later van de) seminaristen. Dankzij de seminaristen en ook de zusters (die vooraan in een nieuw complex wonen en voor de maaltijden zorgen van de studenten en professoren) is de tuin bewaard gebleven. De studenten werkten vroeger als afwisseling bij het studeren in de (moes)tuin en de boomgaard. De 'oogst' kwam bij de zusters terecht die voor het eten zorgden. Nu is de tuin een oase van groen en van rust voor seminaristen en studenten van het Europacollege. De functie als landbouwwuitbating dateert uit het begin van de 17de eeuw. Er was een klein boerenbedrijf actief tot in de jaren negentig van de 20ste eeuw. De weiden worden nu gepacht door een landbouwer die er jonge vaarzen houdt. Een fantastisch gegeven in een oude binnenstad als Brugge, dat zeker in ere moet gehouden worden. De eeuwenoude moestuin is vervangen door een grasveld met laag- en hoogstammig fruit. Heel wat oude bomen staan nog in het complex: vooral beuken, linden, esdoorns en een fraaie tulpenboom.

De totale oppervlakte van de voormalige Duinenabdij bedraagt 52. 692 m². Daarvan is 9. 169 m² bebouwd. Nog geen vijfde van het domein. De onbebouwde oppervlakte bedraagt 43. 523 m². Zeker 25. 000 m² daarvan is tuin.

De voormalige Duinenabdij is beschermd als monument bij K.B. van 28 mei 1962.

Sint-Salvatorskerkhof, de Sint-Salvatorskathedraal

**Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 15.45
en op zondag 12 september van 14.00 tot 18.00**

**Jongeren van de vzw Triptiek begeleiden de
bezoekers (de gidsen vertrekken op het uur)**

***Lijn 0: Katelijneparking-centrum of Lijn 11: Sint-
Kruis of Lijn 13: Sint-Jan, afstappen Sint-
Salvatorskathedraal***

**In het interieur van de kerk zijn tal van florale
motieven herkenbaar. Uw begeleiders zullen
u daar zeker op wijzen.**

**Ook het voormalige kerkhof rondom de kerk
verdient uw aandacht.**

De Sint-Salvatorskerk wordt de oudste kerk van Brugge genoemd en de vroegste bouwphase lijkt op te klimmen tot het jaar 850. De oudst bewaarde schriftelijke vermelding is terug te vinden in een bul van Paus Johannes XV in 988 en vanaf 1086 spreekt men over een parochiekerk. In de kroniek van Galbert van Brugge die de moord op Karel de Goede in 1127 verhaalt, wordt vermeld dat de kerk zwaar gehavend uit de strijd kwam en moest worden herbouwd.

De bouwgeschiedenis in het kort

Met de bouw van de imposante toren is in de 12de eeuw gestart. Dit blijkt uit de sporen van een portaal die bij de jongste restauratie werden teruggevonden (zie tekening en vondsten in de

toren) en wordt gestaafd door de gebruikte bouwmaterialen, namelijk tufsteen en veldsteen.

Rond 1275 ving men aan met de bouw van het koor in gotische stijl en werd de toren afgewerkt. Rond 1300 waren de werken aan het koor en de zijkoren reeds ver gevorderd. Ook het transept was gedeeltelijk afgewerkt. Politieke moeilijkheden in het begin van de 14de eeuw zorgden voor vertraging. Pas rond 1340 was men opnieuw aan het bouwen.

Volgens een aantekening in een 15de-eeuwse kroniek zouden op 28 mei 1358 de beuken en de toren zijn uitgebrand door de zorgeloosheid van loodgieters die vuur of verhit ijzer in de goten achterlieten toen ze een pint in een herberg in de buurt gingen drinken. Een nieuwe bouwcampagne drong zich op.

Rond 1360 werd, in opdracht van Wouter de Hondt, aan de zuidkant van de toren de Sint-Jacobskapel gebouwd. Vooral daar zijn in de decoratie heel wat florale motieven te ontdekken.

De gewelfbeschildering in de Sint-Jacobskapel

Kort nadien bouwde men aan de huidige driebeukige benedenkerk. De werken waren allicht in 1406 voltooid. Het transept daarentegen stond er al een halve eeuw vroeger.

Uit het einde van de 14de eeuw of het begin van de 15de eeuw dateert het zuidportaal van het transept en de omvorming van de twee imposante transeptvensters. De schoenmakers en de droogscheerders bouwden eveneens in de 15de eeuw een eigen kapel. De kooromgang en de kranskapellen werden gebouwd in 1481-1557 en dit gelijktijdig met de Barbara-, Katharina- en de Blasiuskapel. Het sacramentshuis werd opgetrokken tussen 1554 en 1559.

In het begin van de 17de eeuw moesten de grote vensters in de transeptgevels worden hersteld en in de loop van die eeuw werden verschillende werken in de kerk uitgevoerd die het oorspronkelijke middeleeuwse uitzicht sterk hebben gewijzigd. De kerk kreeg een meer barokke aankleding.

In 1635 werden de houten gewelven van het gotische schip vervangen door stenen kruisgewelven. De kerkmeesters gaven daarvoor de opdracht aan Michiel de Wachter, meester-metselaar van de kerk. Het gewelf moest worden uitgevoerd naar het model van de bestaande 14de-eeuwse gewelven in het transept. De gewelfvelden zijn in baksteen van Armentières en de ribben, moerbogen en sluitstenen van Brabantse steen. De gewelven van het koor dateren pas uit 1738-1739. Onderzoek had uitgewezen dat het originele houten gewelf niet meer te herstellen was. Het nieuwe gewelf moest gemaakt worden naar het model van dit in de benedenkerk. De ribben werden opgebouwd met steen afkomstig van Ecaussinnes.

In de kerkrekeningen staan regelmatig grote herstellingen genoteerd aan de kerk, o.m. aan de luchtbogen. In 1766 werd een luchtboog, die zich in slechte staat bevond, zelfs afgebroken en niet vervangen. Jaar in jaar uit worden grote sommen besteed aan het onderhoud van de daken, de goten en de borstweringen van de kerk.

Nog in het derde kwart van de 18de eeuw werd de marmeren afsluiting van het hoofdkoor afgewerkt.

Net zoals vele andere kerken werd Sint-Salvators op 5 september 1799 als nationaal goed verkocht. De kerkmeesters konden echter de kerk zelf verwerven zonder ooit de koopsom te betalen. Op 8 februari 1801 werd de kerk opnieuw voor de eredienst opengesteld.

In de loop van de 19de eeuw volgden nog belangrijke werken, die het huidig uitzicht van de kerk hebben bepaald. Vermeldenswaard is dat in 1815-1843 de kerkvloer werd vernieuwd. De oude bevloering die volgens de tijdgenoten door de vele grafzerken een verhakkeld beeld gaf, werd vernieuwd met 2390 witte en blauwe marmeren vloertegels.

Op 27 mei 1834 werd het Brugse bisdom opnieuw opgericht en Sint-Salvators werd als nieuwe kathedraal verkozen.

Een felle brand op 19 juli 1839 vernielde de boventoren van de kerk. Opnieuw lag onvoorzichtig 'loodgieterswerk' aan de basis van de ramp. Er was binnen in de kerk ook heel wat schade. In 1840 tekende de Engelse architect Robert Chantrell een ontwerp voor een nieuwe bovenbouw. Provinciaal architect Pierre Buyck moest de plannen voor een neoromaanse toren uitwerken en nam de leiding van de werken die duurden van 1843 tot 1846. De torenspits dateert pas uit 1872 en werd ontworpen door architect Eugène Carpentier.

Tussen 1845 en 1862 werden alle kerkvensters hersteld en het natuurstenen maaswerk vernieuwd in 14de-eeuwse stijl.

Sinds het einde van de 16de eeuw had het interieur van de (gotische kleurrijke) kerk een wit uitzicht, in de geest van de contrareformatie en gebaseerd op de kleur van natuursteen. Op het einde van de 19de eeuw gaf men de kerk opnieuw een kleurrijk interieur. Heel wat

fragmenten van gotische muurschilderingen kwamen toen aan het licht maar werden niet gerespecteerd. De neogotische beschildering uit 1874-1876 is nog gedeeltelijk in het koor bewaard gebleven. In dezelfde periode verdwenen alle barokke altaren uit de koorkapellen en werden vervangen door nieuwe altaren in neostijl.

In 1912-1916 werden kapittelgebouwen met een museum en een kerkmeesterkamer opgetrokken. Het idee kwam van de historicus-priester Adolphe Duclos en werd in concrete plannen omgezet door de architecten Jos Viérin en Alphonse De Pauw. Het interessante museum, dat opgevat is als een kloosterpand met binnentuin, is sinds 2002 opnieuw open. Een bezoek meer dan waard. In de kerkmeesterkamer zijn nog interessante neogotische beschilderingen, deuren en natuurstenen haarden bewaard.

Sinds 1991 staat de Sint-Salvatorskerk in de steigers. De toren werd door een zware storm op 25 januari 1990 erg beschadigd en vanaf 1991 tot 1997 gerestaureerd. Daarna volgde de kooromgang. Nu wordt gewerkt aan het transept. Het interieur zal het laatst aan de beurt komen.

De opbouw van de kerk

De Sint-Salvatorskerk is een driebeukige kruiskerk van het basilicale type met een transept, een vierzijdige toren ten westen van de middenbeuk en een koor met kooromgang en vijf kranskapellen. De kerk is ongeveer 100 meter lang. De toren is om en bij de 80 meter hoog. Het driebeukige schip is vier traveeën diep en sterk verticaal uitgewerkt. De Franse gotische bouwstijl werd duidelijk als inspiratiebron gebruikt. De opstand is drieledig met een spitsbogenarcade op bundelpijlers, een triforium en spitsboogvensters. Verschillende kapellen werden aangebouwd: Sint-Jacobskapel, de Droogscheerderskapel, de

Schoenmakerskapel en de Blasiuskapel. Ook naast de kranskapellen situeren zich nog twee kapellen: de Katharinakapel en de kapel van Jan de Deckere. Bemerkt dat in het koor dezelfde drieledige opbouw van het schip terug te vinden is.

In het interieur van de kerk zijn veel waardevolle kunstwerken terug te vinden.

Het marmeren doksaal in barokstijl werd in 1679-1687 ontworpen door Cornelis Verhouver en met een opvallende God de Vader afgewerkt door Artus Quellinus de Jonge. Dit doksaal werd in 1935 verplaatst naar de westmuur en verloor daardoor zijn liturgische betekenis. Het orgel, dat vaak voor concerten wordt gebruikt, dateert uit 1717-1719 en is van de hand van de leperse orgelbouwer Jacob van den Eynde. De imposante eikenhouten preekstoel werd vervaardigd door Hendrik Pulinx jr. in 1777-1778. De H. Elooï, in witte marmer, de patroon van de edelsmeden en van de kerk, is gebeeldhouwd door de Brusselse kunstenaar Laurent Tamine. Elooï wordt voorgesteld met een aambeeld, hamers en een geldbeugel. Hij houdt ook het bouwplan van de kerk in zijn hand. Er zijn enkele 18de-eeuwse biechtstoelen opgesteld die afkomstig zijn uit de Sint-Donaaskathedraal, de neogotische werden in 1898 vervaardigd in het atelier van P. De Wispelaere.

In de kooromgang zijn de grafmonumenten opvallend. Het grafmonument van bisschop Jean Carondelet, afkomstig uit de Sint-Donaaskathedraal, dateert uit de 16de eeuw. De praalgraven van Jean-Baptiste de Castillon en Hendrik van Susteren zijn 18de-eeuws en het werk van Hendrik Pulinx. In het koor zelf zijn de 15de-eeuwse eikenhouten gestoeltes belangrijk die met ludieke misericordia zijn verfraaid. Daarboven hangen de wapenborden van het dertiende kapittel van de Orde van het Gulden Vlies, dat hier in 1478 vergaderde. De wandtapijten zijn van Brusselse makelij,

ontworpen door Jan van Orley en geweven door Jasper Van der Borght.

De brandglasramen in de kerk werden gemaakt in Brugse ateliers, dateren uit 1867, 1870 en 1931 en zijn vaak gesigneerd door de makers (H&J. Dobbelaere, J. Bethune, S. Coucke en zijn zonen).

Voormalig kerkhof

Het plein binnen de muur rond de kerk werd tot aan de Franse tijd effectief als kerkhof gebruikt. Dat werd zelfs nogmaals heel concreet vastgesteld tijdens W.O.II toen er daar snel bunkers werden opgetrokken en men op heel wat mensenbeenderen stuitte.

Pas rond 1880 werd op initiatief van de kerkfabriek het voormalige kerkhof omgevormd tot een kleine square omringd door hekwerk. Dit hekwerk werd in de jaren zestig van de 20ste eeuw verwijderd. Het ligt in de bedoeling om na de restauratie van de kerk ook deze groene partij opnieuw aan te leggen.

De Sint-Salvatorskathedraal is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 25 maart 1938.

Zeeweg, Chartreuzinnenbos (afspraak aan Kasteel Beisbroek, Zeeweg 96)

**Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 18.00
en zondag 12 september van 10.00 tot 18.00**

**Rondleidingen door medewerkers van het
Natuurcentrum van de Groendienst
vertrekkend aan het kasteel Beisbroek**

zaterdag om 14.00 en 16.00

zondag om 10.30, 14.00 en 16.00

Het domein van het zgn. Chartreuzinnenbos werd door de Stad Brugge in 2003 verworven. Het is 21 hectare groot en ligt langs de Zeeweg te Sint-Andries tussen de Doornstraat en de Diksmuidse Heerweg. Het vormt een landschappelijke en recreatieve verbindingssas tussen de domeinen Beisbroek en Tudor. De bedoeling van de aankoop was de creatie van een groter en sterker aaneengesloten stadsrandbos.

Nu reeds werden een reeks inrichtingswerken uitgevoerd die de ecologische en recreatieve waarden van dit nieuwe publieke domein optimaliseren. De officiële openstelling was op 6 juni 2004.

Ruim 2 hectare jong naaldbos met voornamelijk Douglasspar is gerooid. Een gedeelte werd daarop geplagd tot op de minerale zandbodem om de ontwikkeling van een heidevegetatie met brem en rode dopheide – een in Vlaanderen bedreigde *Rode Lijstsoort* – mogelijk te maken. Deze vegetatie bevordert het dierenleven in de omgeving.

Op een ander deel werd een eikendreef van 250 meter lengte aangelegd, aan weerszijden aangevuld met loofbos. Deze nieuwe dreef verbindt de oude monumentale beukendreven van Tudor en Beisbroek. De bezoeker kan nu een lusvormige wandeling maken doorheen de drie domeinen.

Het Chartreuzinnenbos omvat ook een weidegebied van 6 hectare. Hier werden ruim 700 meter grazige wandelpaden, afgezoomd met geschoren meidoornhagen, aangelegd. Een grote drinkpoel voor vee werd nieuw gegraven, die mogelijk ook voor amfibieën aantrekkelijk kan worden.

Tenslotte werd een verdwenen boomgaard over een oppervlakte van twee hectare volledig heraangelegd. In totaal werden 160 bomen aangeplant: uitsluitend oude inheemse soorten. Niet minder dan 75 verschillende rassen van appels en 32 perenrassen die ooit het (West -) Vlaamse smaakpallet bepaalden, zijn in de aanplant opgenomen. Deze boomgaard kan beslist bijdragen om de grote verscheidenheid van dit groene levende erfgoed voor de toekomst te bewaren. Het moet toch niet altijd Jonagold zijn...

De kosten van de aankoop bedroegen 446.752 euro. Het Vlaamse Gewest stond in voor 50% van dit bedrag in het kader van de uitwerking van het Gemeentelijke Natuurontwikkelingsplan. Ook het Provinciebestuur sprong bij. De Stedelijke Groendienst en de Minawerkers zorgden voor de inrichting. Kostprijs: 45.000 euro.

Het domein was ooit eigendom van de kartuizerinnen. Daarom geven we hier kort de historiek van dit klooster in deze omgeving (zie ook nr. 8 van deze brochure).

Ooit het enige kartuizerinnenklooster in Vlaanderen

Van dit vrouwenklooster blijft slechts een licht verhoogde site bewaard, omringd door opvallend brede grachten. Centraal staat een 18de-eeuwse boerderij, nu in gebruik als woonhuis.

Nu staat nog een boerderij op de voormalige site van het kartuizerinnenklooster

Dankzij een kroniek van het klooster waarvan de redactie in 1665 gestart werd door Petronelle de Grutere kan de geschiedenis gereconstrueerd worden. Deze kroniek wordt in het archief van 'La Grande Chartreuse' bij Grenoble bewaard en vormt de oudste schriftelijke bron. Ze is in het Nederlands opgesteld en telt 39 bladzijden:

Cronijcke oft Kort verhael van alle gedenkweerdighe geschiedenissen die gebeurt zijn in het clooster van Sint Anna genaemt de Chartreusinnen.

Stanislas d'Ydewalle en Jan de Grauwe deden baanbrekend onderzoekswerk over de geschiedenis van het Brugse kartuizerinnenklooster. Toch weten wij weinig of niets over het uitzicht ervan.

Bouwgeschiedenis

Vanaf 1348 werd het kartuizerinnenklooster gebouwd op een stuk grond dat aan de orde

werd geschonken door Willem Scote en zijn vrouw. Later schonken ze nog een huis en land met een boomgaard op de weg van Brugge naar Diksmuide. Ook de Sint-Andriesabdij stelde land ter beschikking. De nieuwe stichting kwam onder de bescherming van de Vlaamse graaf Lodewijk van Male, die een jaarlijkse subsidie beloofde.

De bouw van het klooster moet dadelijk aangevangen zijn want reeds in 1350 kwamen de eerste zes zusters vanuit de stichting in Gosnay (Frankrijk) zich in Sint-Anna vestigen. Enkele van deze kartuizerinnen hadden Brugse wortels zoals de eerste priorin Elisabeth Braederick (priorin tussen 1350-1362) en haar zus Agnès. In de eerste jaren ontving de nieuwe stichting vele schenkingen van weldoeners die de orde gunstig gezind waren.

Tussen 1348-1350 werd een (wellicht) bescheiden kapel gebouwd, betaald door Jan van Hertsberghe, proost van Harelbeke. Van Hertsberghe schonk ook geld voor andere gebouwen. Makelaar Boudewijn de Vos was een van de belangrijkste weldoeners van de kloostergemeenschap. Verschillende vrouwen uit deze familie zullen intreden in de orde en dankzij het mecenaat van de familie De Vos kon het kartuizerinnenklooster uitbreiden.

Ook dochters uit de rijke families Van Gruuthuse, Adornes en Van Nieuwenhove deden hun intrede in Sint-Anna-ter-Woestijne. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de stichting in de 15de eeuw een grote bloei kende, zowel op materieel als geestelijk gebied.

In 1492 werd het klooster echter zwaar beschadigd door de troepen van Filips van Kleef tijdens de opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk. De kartuizerinnen kwamen deze verwoestingen amper te boven en hun materieel leven werd nagenoeg onmogelijk. Er werden in de tweede helft van de 15de eeuw bij de kloosters immers ook belastingen geïnd om de oorlogen van Karel de Stoute te financieren.

Keizer Karel eiste in 1518 nog eens zware belastingbijdragen.

16de eeuw

De godsdienstmoeilijkheden in de 16de eeuw noodzaakten de zusters om bescherming te zoeken binnen de Brugse stadsmuren. Ze kwamen nog voor een korte periode naar Sint-Andries terug maar kozen in 1580 definitief voor Brugge als nieuwe vestigingsplaats. In de Oude Burg bouwden ze een nieuw klooster uit. Onder het prioraat van Marie van Rye (1569-1589) verhuisden 21 zusters, 2 lekenzusters en 17 novices naar Brugge.

Uitzicht

Sint-Anna-ter-Woestijne was ongetwijfeld bescheiden van afmetingen en eenvoudig van architectuur. De bouwplaats wordt in de kronieken als “een wildernisse” omschreven. Er zijn geen iconografische bronnen bekend die ons een beeld geven van het uitzicht van het complex. Trouw aan de regels van de kartuizers werden er in Sint-Anna-ter-Woestijne geen luxueuze gebouwen opgericht: het waren eenvoudige bakstenen constructies. Kartuizerinnen moesten geen afzonderlijke cellen hebben met tuintjes zoals hun mannelijk collega's.

Dankzij de kronieken weten we dat er een kerk (vanaf 1364), een pandgang, kloostergebouwen met refter, cellen en misschien een afzonderlijk gebouw voor de priorin stonden (onder het prioraat van Marie van Heulen 1365-1397). Er was ook een molen en een brouwerij (gebouwd onder het prioraat van Marie de Vos 1404-1418). Mogelijk waren er nog andere dienstgebouwen zoals een boerderij. De gebouwen dateerden uit het eind 14de en de 15de eeuw en werden verschillende malen hersteld en wellicht uitgebreid.

Materialenbank

Na 1580 werd Sint-Anna-ter-Woestijne als materialenbank gebruikt voor de bouw van het klooster in de Oude Burg. Bakstenen werden gekuist en hergebruikt. Oude grafstenen werden verkocht voor de opbrengst. Wellicht functioneerde wat restte van het klooster als boerderij. Volgens de bewaard gebleven rekeningen werd tussen 1734-1755 een boerderij herbouwd of verbouwd. Wat we nu zien op de site dateert dus uit het midden van de 18de eeuw. De omwalde boerderij is nog steeds privé-eigendom en wordt uiteraard niet bezocht op OMD.

Koestraat 30, kapel O.-L.-Vrouw van 't Boompje

**Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 18.00
en op zondag 12 september van 10.00 tot 18.00**

Gidsen zorgen voor begeleiding (niet tussen 12.00 en 14.00)

Lijn 15: Sint-Andries, afstappen aan halte De Prange, 15 minuten wandelen

In de overgangszone van de zandstreek met het voormalig getijdengebied van de kustvlakte ligt het architecturale kleinood 'O.-L.-Vrouw van 't Boompje' midden in het groen.

Dit gebied wordt gekenmerkt door een fijnmazig landbouwlandschap met noord-zuid gerichte percelen, omgeven door hagen en bomenrijen. Meerdere kastelen en grote boerderijen zijn hier in de omgeving terug te vinden.

Het kapelletje ligt op het eind van een prachtige (bomen)dreef van minstens een kilometer lang.

De bezoeker moet goed uitkijken om het kapelletje te ontdekken achter de vroegere boerderij van het domein.

De legende

Volgens de legende zouden twee schippers, die de leperleet afvoeren in de nabijheid van het domein ter Lucht (op een ons onbekend

Het schitterende kleine kapelletje in het landschap

moment) een beeldje van Onze-Lieve-Vrouw opgemerkt hebben. Het beeldje stond in een jonge lindeboom en het leek er niet door mensenhanden te zijn geplaatst. Het domein was toen nog onbewoond en vrijwel ontoegankelijk. Het verhaal van de vondst door de schippers geraakte snel verspreid. De pastoor van Sint-Andries kwam het beeldje weghalen om het in zijn kerk te plaatsen maar reeds de volgende dag stond het opnieuw in dezelfde lindeboom. Het bleek voor de gelovigen duidelijk dat Onze-Lieve-Vrouw (van 't Boompje) op die plaats wilde vereerd worden.

Volgens een landmetersverslag bestond de bewuste boom met het beeldje niet meer in 1623. Wat er met het beeldje gebeurde toen de lindeboom werd geveld, is niet bekend. Ondertussen was Lievine de Valencia eigenares van de heerlijkheid Ter Lucht. Het beeldje stond op een dag plots opnieuw in een lindeboom, grenzend aan de boerderij van het domein. Haar zoon, Andreas de la Coste nam het onder zijn hoede. Andreas de la Coste was heer van Straeten, Watermale en Ter Lucht en burgemeester van Brugge. Hij was getrouwd met Louise Boddens.

Deze legende ligt aan de oorsprong van het ontstaan van het kapelletje van Onze-Lieve-

Vrouw van 't Boompje en de tot vandaag nog altijd in ere gehouden mariale devotie.

De eigenaars

In 1662 vroeg Andreas de la Coste toelating aan paus Alexander VII om een kapel te mogen bouwen op zijn landgoed om het miraculeus beeldje definitief onderdak te geven. Hij kreeg daarvoor toelating. Er ontstond dadelijk een belangrijke devotie en de site groeide snel uit tot een bedevaartsoord. Pauselijke brieven van Innocentius XI (17 oktober 1685) en van Benedictus XIV (7 maart en 22 mei 1764) begunstigten de stichting met voorrechten en aflaten (deze officiële documenten worden nog steeds in het familiearchief bewaard). In 1748 werd het broederschap 'O.-L.-Vrouw van Ter Lucht' gesticht met de goedkeuring van de toenmalige eigenaar Jan de la Coste. Op 18 maart 1748 werd aan de toenmalige bisschop Joannes de Castillon toelating gevraagd om missen te mogen celebreren. De adviseurs van de bisschop vreesden dat daardoor het aantal kerkgangers in de kerk van Sint-Andries zou verminderen en weigerden het verzoek. De leden van het broederschap trokken zich niets van de weigering aan en vroegen aan de paters kapucijnen om er missen op te dragen. In 1750 greep de bisschop in en liet enkel nog toe dat er op zon- en feestdagen een mis gecelebreerd werd voor de bewoners van het kasteel. In de tweede helft van de 19de eeuw kende de devotie opnieuw een grote bloeiperiode dankzij twee opeenvolgende eigenaars van Ter Lucht. Jules d'Hanins eigenaar in 1840 gaf opdracht om de kapel te restaureren en te verbouwen (nieuwe aanbouw?). Hij stimuleerde enorm de volksdevotie rond het monument en het beeldje. Ook de volgende eigenaar generaal Narcissus Ablay-de Perceval, was bekommerd om het instandhouden van dit gebruik.

In de 19de eeuw werden op de belangrijke feestdagen van Onze-Lieve-Vrouw alle bomen op de toegangsweg naar het kapelletje versierd

met gekleurde linten en werden kraampjes opgesteld waar speelgoed en snoepgoed aan de bedevaarders werd verkocht.

Als anekdote halen we hier nog een getuigenis van Duclos aan.

Kanunnik Adolphe Duclos, auteur van de standaardgeschiedenis van Brugge (Bruges. Histoire et Souvenirs, 1910), kwam als seminariestudent meermaals Marialiederen zingen in de kapel samen met zijn medestudenten en achteraf werd verse melk gedronken in de boerderij van het domein. De volkstoeloop was toen aanzienlijk.

Enkele fraaie bedevaartsvaantjes en bidprentjes werden speciaal voor Onze-Lieve-Vrouw van 't Boomptje gemaakt ook nog in de 20ste eeuw door de kunstenaars Guillaume Michiels (1909-1997) en Jules Fonteyne (1878-1964). Tijdens de twee wereldoorlogen kende de volksdevotie een nieuwe heropleving. De parochie Sint-Andries werd in 1941 zelfs opnieuw toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw van 't Boompje en dit gebeurde officieel op hemelvaartdag 1942 onder enorme belangstelling. Deze toewijding leek profetisch want Sint-Andries werd op 8 september 1945 bevrijd, op de feestdag van Onze-Lieve-Vrouw

Vandaag nog komen hier talrijke bedevaarders in de meimaand (Mariamaand), op 15 augustus (Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart) en op 8 september (Onze-Lieve-Vrouw-Geboorte).

Het kapelletje was vanaf de 19de eeuw achtereenvolgens eigendom van Emmanuel van Outryve d'Ydewalle (gekocht van De la Coste in 1816), Julien-François d'Hanins de Moerkerke (1827-1859), generaal Narcissus Ablay-de Perceval, opperbevelhebber van de provincie West-Vlaanderen (eigenaar tussen 1859-1885), August de Formanoir de la Cazerie-Borluut (1885-1957) en sinds de jaren 1950 de familie van Caloen de Basseghem-Gillès de Pélichy. De huidige eigenares, Brigitte van Caloen zal nog in 2004 het dak van de kapel laten

restaureren. Later volgt de restauratie van het interieur.

Beschrijving

Het kleine kapelletje is gebouwd op een rechthoekig grondplan en is afgedekt met een zadeldak bekleed met leien. Bemerk de fraaie nokpannen in geglaazuurd aardewerk. Een kleine houten dakruiter met een klok benadrukt het geheel.

De huidige voorgevel is een verankerde bakstenen puntgevel afgedekt met arduinen dekstenen met centraal een vrij kleine segmentboogvormige deuropening met geblokte strek. Daarboven herkent men het alliantiewapen van een van de vroegere eigenaars, namelijk August de Formanoir de la Cazerie-Borluut. De top wordt doorbroken door een segmentboogvormige luikopening met geblokte strek. De bakstenen zijgevels zijn doorbroken door telkens twee segmentboogvensters met gepleisterde omlijstingen en glas-in-loodramen. De achtergevel is een verankerde bakstenen puntgevel met vlechtingen (de achtergevel was ooit de voorgevel). Bemerk de latere 18de-20ste-eeuwse aanbouwen (o.a. voor altaarnis).

Interieur

Het kapelletje is overwelfd met twee kruisribgewelven op een versierde centrale gordelboog die aanzet op versierde consoles. Het gewelf is versierd met talrijke sterren. In de diepe rondboogvormige altaarnis, met rechthoekige afsluiting en met een vrij classicistische omlijsting, zit het marmeren altaar en daarboven het vereerde madonnabeeldje.

De binnenwanden zijn nu witgekalkt en geaccentueerd door een houten beschilderde lambrisering en deuren. De deur rechts van het altaar heeft toegang tot de kleine sacristie. Het beeldje zit in een speciaal ontworpen,

afgesloten nisje. Waarschijnlijk dateert het huidige beeldje met de lindetak uit de 18de eeuw. De zwarte (basècles)vloertegels zijn centraal geaccentueerd door een ster in witte marmer.

Het fraaie marmeren altaar wordt volgens de overlevering toegeschreven aan beeldhouwer Pieter Pepers sr.(1730-1785) of is misschien van de hand van zijn jong gestorven zoon Pieter jr. (1761-1794) (er is een prijsofferte bekend). De voorkant van het altaar wordt geaccentueerd door een medaillon in witte marmer met een zeer fraaie beeltenis van Maria in een classicistische stijl. De nis zelf is eveneens met marmer bekleed en daarop zijn symbolisch de hoop (engel met een anker), het geloof (engel met kruis en open evangelieboek) en het geloof (het kruis) uitgebeeld.

De opdrachtgeefster van het altaar en de nog gedeeltelijk bestaande 18de-eeuwse aankleding van de kapel was Anne Marie de Stappens, weduwe van Jean-Antoine de la Coste. Hun wapenschild is in de moerboog aangebracht. Het is waarschijnlijk bij de plaatsing van dit altaar in 1781 dat de oriëntatie van de kapel wijzigde. De ingang werd verplaatst naar de oostgevel. Dit gebeurde met een speciale toelating van de bisschop.

Tot voor enkele jaren hing hier een votief miniatuurschip (net zoals in de kapel van Blindekens en de kerk van Ver-Assebroek, zie nrs. 5 en 19 van deze brochure).

Deze werd uit veiligheidsoverwegingen naar het kasteel Ter Lucht overgebracht. Het schip zou door zeelieden zijn geofferd en als ex-voto reeds in 1683 in de kapel zijn opgehangen. Op de achtersteven is de beeltenis van O.-L.-Vrouw van 't Boompje uitgewerkt.

Zeldzaam is ook de smeedijzeren kaarsenhouder die met een rookbaldakijn is afgewerkt. De huidige kleurstelling van de muren en de lambrisering is niet authentiek.

Het ligt wel in de bedoeling om bij een restauratie de oorspronkelijke kleurstelling te herstellen.

De kapel wordt zowel door de eigenaars als door heel wat inwoners van Sint-Andries terecht een warm hart toegedragen.

Achter de kapel bevindt zich een 'omweg' met O.-L.-Vrouw van de Zeven Weeën en een verheerlijkte O.-L.-Vrouw. Dit ensemble in gedreven koper (taille directe in koperslagwerk) op bakstenen muren werd gemaakt door edelsmid en kunstenaar Maurits Claeys (° Sint-Michiels 1916). Maurits Claeys volgde een opleiding graven bij Lieven Verstraete en Prosper De Maesschalk in Gent en was ook leerling aan de Brugse Academie. In 1940 vestigde hij zich als zelfstandig graveur en edelsmid. Hij vervaardigde talrijke kunstwerken in goud, zilver, koper, brons waaronder vaak ook religieuze voorwerpen. In 1957 werkte hij korte tijd bij de bekende Marcel Wolfers in Brussel. De edelsmeedkunst en het metaalwerk van Claeys situeren zich binnen de ambachtelijke wereld maar het zijn ook uitingen van decoratieve kunst.

De kapel van Onze-Lieve-Vrouw van 't Boompje is nog niet beschermd als monument.

Dopheidestraat 7, de tuin met het Elzenbosje

Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 18.00
en op zondag 12 september van 10.00 tot 12.00 en
van 14.00 tot 18.00

De eigenaars-ontwerpers begeleiden zelf de bezoekers

Lijn 5: Sint-Andries, afstappen halte Bremlaan, 5 minuten wandelen of

Lijn 15: Sint-Andries, afstappen halte Molendorp, 13 minuten wandelen

*‘De tuin houdt het landschap binnen de perken’
(Lieve Devijver, 2002)*

Het woonhuis met kantoor werd in 1998 ontworpen door architect Benny Govaert en dit in opdracht van landschapsarchitect Piet Blanckaert (°1955). Voor deze nieuwbouw werd rijkelijk gebruik gemaakt van cederhout.

Er is een duidelijke samenspraak tussen architectuur en tuinkunst

De tuin is amper vijf jaar oud maar toch nu reeds bijzonder. De cirkel die in de tuinaanleg terug te vinden is, fungeert hier als symbool voor de relatie tussen de menselijkheid en de natuur.

De inplanting van het huis werd bepaald in functie van het behoud van een nat elzenbosje en een gracht, die door de aanplanting van wintergroene iris, hosta en muizenootje een verrassend entree vormt naar de rest van de tuin.

In de siertuin zijn verschillende tuinkamers uitgebouwd die verbonden zijn door assen waarop bloemenborders werden geënt. Een van de tuinruimtes is aangelegd als 'geheime tuin', duidelijk Japans geïnspireerd.

Piet Blanckaert is een gepassioneerd plantenliefhebber en heeft heel wat tuinen in binnen- en buitenland gecreëerd. Strakke lijnen en een grote precisie, kaarsrecht afgelijnde tuinkamers, kunstig gesnoeide hagen en vernuftige verhardingspatronen kenmerken zijn ontwerpen.

Wie reeds de kans kreeg om in 2002 de tuin te bezoeken, zal verrast zijn te zien hoe de tuin is uitgegroeid.

Legeweg 370-372, de privé-tuin van Greenhouse

Open op zondag 12 september van 10.00 tot 12.00 en van 14.00 tot 18.00 (niet op zaterdag!)

De landschapsarchitect begeleidt zelf de bezoekers

Lijn 15: Sint-Andries, afstappen halte De Prange, 14 minuten wandelen of

Lijn 793: Brugge-Oostende, afstappen halte Cosy-corner, 19 minuten wandelen

Van je passie je beroep maken, en je passie overdragen op je klanten. Dat is wellicht de beste samenvatting van het werk van deze tuinarchitect. Hij stelt de poort open van enkele modeltuinen met geraffineerde plantencombinaties, maar laat ook een kijkje nemen in de tuin bij de eigen (oranjerie)woning, een treffende illustratie van wonen in een optimale relatie met de buitenruimte.

Als pas afgestudeerd landschapsarchitect (°1982) kreeg Pieter Ingelaere een perceel grond van 1000 m² van zijn ouders ter beschikking waarop hij planten kon kweken en experimenteren.

Hij bracht planten mee uit Engeland en introduceerde soorten die bij ons minder courant te vinden of zelfs onbekend waren. Het kweken en experimenteren lieten hem toe een ruimer assortiment planten toe te passen in zijn eigen ontwerpen, wat steeds meer bezoekers lokte naar zijn kwekerijtje. Deze evolutie dwong hem op zoek te gaan naar een groter stuk grond. Om op een meer professionele manier te kunnen werken had hij ook een betere infrastructuur en overwinteringruimtes nodig.

Als eigenaar van een kwekerij kon hij in deze landbouwzone geleidelijk uitbreiden door aanpalende vrijgekomen kwekerijpercelen te verwerven. Op het thans 8 hectare groot bedrijf is het private gedeelte volledig gescheiden van de kwekerij, de verkoopruimte en de modeltuinen.

Het huis werd door de broer van de tuinarchitect ontworpen

Het gehele complex is duidelijk en functioneel gestructureerd, en opgebouwd rond aslijnen. Vooral in de modeltuinen en de private tuin die op de Open Monumentendag te bezoeken zijn, is creatief omgegaan met het gebruik van zicht- en perspectiefassen en met een strakke symmetrie. Met het doordacht aanplanten van

hagen in verschillende hoogten en soorten werd de architectuur vorm gegeven en ontstond een krachtig lijnenspel en een evenwichtige opbouw van ruimten.

Terwijl in het uitbundig gebruik van rozen en vaste planten in verfijnde combinaties in de toon- of modeltuinen de planten kennis van de tuinarchitect tot uiting komt, blijkt uit het meer ingetoomd gebruik van kleuren en planten in de private tuin de kunde om de ruimte boeiend in te delen.

Kleine Kerkhofstraat, Begraafplaats Steenbrugge

**Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 18.00
en op zondag 12 september van 10.00 tot 18.00**

***Lijn 749: Brugge-Tielt, afstappen Brugs-
Kerkhofstraat***

**Speciale rondleidingen rond mossen en
korstmossen
zaterdag om 14.30 en
zondag om 10.30, 14.30 en 16.00**

Met de hulp van Natuurpunt Brugge vzw

De Brugse begraafplaats is een mooi voorbeeld van hoe onze gemeenschap met haar doden omgaat. De mens is het enige levende wezen op aarde dat een dodencultus beleeft en zijn doden ook begraaft. Sinds de wet van 20 juli 1971 wordt crematie in België wel als een evenwaardige begrafenis cultuur beschouwd.

Voor OMD 2004 is de Brugse begraafplaats een prachtilustratie van het thema 'Van Nature ...een Monument'. Op de graven kunnen specialisten u wijzen op niet minder dan 150 soorten mossen en korstmossen. Op natuurkundig gebied is de begraafplaats even rijk als op cultuurhistorisch gebied.

Voorgeschiedenis

Cultuurhistorisch zijn begraafplaatsen interessante getuigen van de relatie tussen dood en cultuur. De doden werden eeuwenlang begraven in en rond een kerk (zie nrs.10 en 19

van deze brochure). Op het eind van de 18de eeuw ontstaat een nieuwe vorm van begraafplaatsen. Keizer Jozef II vaardigde op 26 juni 1784 een Edict uit waarbij Openbare Besturen werden verplicht om nieuwe begraafplaatsen buiten de stadsmuren aan te leggen. De hoofdreden die de keizer hanteerde om deze eeuwenoude traditie te wijzigen was van hygiënische aard. De openbare gezondheid moest worden veilig gesteld. De lagere geestelijkheid negeerde dit Edict omdat een aanzienlijke bron van inkomsten daardoor verdween. Napoleon herbevestigde op 12 juni 1804 de maatregel met een nieuw decreet dat niet langer kon genegeerd worden.

Geschiedenis

Het Brugse stadsbestuur kocht een stuk grond in Assebroek, het zogenaamde *Raapstuk* voor de aanleg van een stedelijke begraafplaats. Op 13 februari 1787 zou er volgens kroniekschrijver Jozef Van Walleghem (1757-1801) een van de eerste personen zijn begraven. Het was een Engelsman die op de Woensdagmarkt woonde(er waren er beslist reeds vroeger). Vanaf 1810 werden alle Bruggelingen hier begraven.

De begraafplaats is een uitzonderlijk waardevolle landschappelijke site, gevormd door een samenspel van natuur, architectuur en graftekens.

Mossen en korstmossen

Bioloog dr. Arnout Zwaenepoel heeft heel wat onderzoek gedaan naar de mossen en korstmossen die voorkomen op de Brugse begraafplaatsen (ook deze van Ver-Assebroek).

Juist tien jaar terug telde hij 130 soorten mossen en korstmossen (ongeveer 100 lichenen of korstmossen en 30 mossoorten). Nu zou het aantal ruim 150 bedragen. Naar Vlaamse

normen is dat aantal zeer hoog. Sommige soorten zijn bovendien erg zeldzaam. De goeie luchtkwaliteit in Brugge is reden van de grote variëteit.

Een typisch voorbeeld van mosvorming op een 19de-eeuws grafteken

Dit 'groen' fenomeen is erg bepalend voor het uitzicht van onze begraafplaats.

In Engeland is men sinds lang overtuigd van het rustgevend en esthetisch aspect dat van deze organismen uitgaat. In Vlaanderen worden mossen en korstmossen stiefmoederlijk behandeld en dit meestal door onwetendheid over de waarde van deze organismen. Vaak krijgen ze ook de schuld van de aftakeling van sommige monumenten. Wat zeker niet het altijd het geval is. Op de Brugse begraafplaats bijvoorbeeld komt slechts één soort voor die

groeit in het gesteente en schade kan berokkenen. Ze groeit uitsluitend op arduin.

Schildvormige korstmossen kunnen bescherming bieden tegen aantasting door zure regen. Korstmossen bieden bescherming tegen vorstschade.

Bij mossen moet er meer opgepast worden. Ze groeien bij voorkeur op vochtige plaatsen en vaak in de groeven van de naaminscripties wat in de winter eventueel voor barstjes kan zorgen.

Mossen en korstmossen kunnen de biologische, landschappelijke en esthetische waarde van een begraafplaats vergroten. Bij de restauratie en de reiniging van waardevolle grafmonumenten zou dus steeds een evenwichtsoefening moeten gemaakt worden tussen de architectuurhistorische waarde en de biologisch-landschappelijke waarde. Een betere kennis van het onderwerp zal uiteraard toch een beter inzicht leiden.

Vergeet niet dat korstmossen (lychenen) maar 1 millimeter per jaar groeien en als we er terugvinden van 23 centimeter zijn dat met andere woorden exemplaren van 230 jaar oud. Om u tegen te zeggen! Wordt vervolgd!

Bomen

De begraafplaats biedt ook de bomenliefhebber een groot sortiment. Beuken, essen, linden, esdoorns, berken, lijsterbessen werden er aangeplant. Daarnaast staan er ook heel wat coniferen.

In het oudste gedeelte herkent u reusachtige rode beuken, die de begraafplaats een heel apart karakter geven. De beuken zijn 200 jaar oud. In het gedeelte voorbehouden aan de religieuzen werden hoofdzakelijk coniferen aangeplant afgewisseld met enkele solitaire beuken. In de verdere uitbreiding van de begraafplaats werd opnieuw geopteerd voor

rode beuken. Het jongere gedeelte tenslotte is slechts voor een klein gedeelte beplant met beuk. De dreven zijn afgezoomd met linden. In de vakken van de uitbreiding herkent men essen, linden, veldesdoorn, berken en lijsterbessen.

De rode beuken in de hoofddreef zorgden de laatste jaren voor kopzorgen en problemen. In optimale omstandigheden kunnen ze 250 à 300 jaar oud worden. Hier vertonen de bomen steeds meer dode takken. Ze moeten verwijderd worden omdat ze voor de bezoekers en de grafmonumenten zeer gevaarlijk kunnen zijn. Het zorgenkind van de stedelijke Groendienst!

Wie zorgt voor het groen?

Een ploegje van zes voltijdse tuiniers zorgt voor het groenonderhoud op de begraafplaats. Behalve snoeiwerken aan bomen en het onkruidvrij houden van de bodem worden in de vroege zomer diverse bloemen zoals Tagetes, petunia en Cosmos geplant. Maaien en hagen scheren zijn bestendige opdrachten.

In de herfst moet druk gewerkt worden aan het verwijderen van de bladeren. Tegen Allerzielen wordt de begraafplaats herschapen in een ware bloemenzee waarmee de familieleden hun overledenen herdenken. Net voor het invallen van de winter en nadat de chrysanten zijn verwijderd wordt steeds een winterbebloeming van viooltjes aangebracht.

Vleermuizen

Op de begraafplaats komen ook verschillende soorten vleermuizen voor. De laatvlieger bijvoorbeeld die graag op beuken zit, eet alle meikevers op.

Graftekens

Waardevolle graftekens, kleine beeldhouwwerken, ornamenten en teksten leggen getuigenis af van diverse aspecten van de geschiedenis van de Brugse bevolking.

Brugge zorgt voorbeeldig voor dit funeraire erfgoed. Tussen 1978 en 2001 functioneerde een *Stedelijke Commissie voor Graftekens* die als doel had zorg te dragen voor de waardevolle graftekens die door het afschaffen van de 'altijddurende concessies' eigendom van de gemeente zijn geworden. Op initiatief van de Commissie werden heel wat waardevolle graftekens gerestaureerd, werd een lapidarium gebouwd en werd een beknopte bezoekersgids opgesteld. Nu gebeurt de selectie van de te restaureren monumenten door het Ontwerpbureau van De Dienst Ruimtelijke Ordening en Infrastructuur.

Er zijn heel wat interessante architectuurhistorische kleinoden terug te vinden die gerealiseerd werden naar het ontwerp van belangrijke architecten en beeldhouwers in zowel neoclassicistische, neogotische als neorenaissancestijl. Er zijn voorbeelden van het toepassen van (een bescheiden) art nouveau, art deco en nieuwe zakelijkheid als stijl. De stijlevolutie is bovendien afleesbaar in het gebruik van materialen: van natuursteen tot beton.

Symboliek

De op de funeraire architectuur toegepaste symbooltaal is boeiend. Vooral van de doodssymboliek zijn illustratieve voorbeelden aanwijsbaar. De 'zandloper' is een veel voorkomende symbool. Hij verzinnebeeldt de vergankelijkheid van het leven, het verstrijken van de tijd en ook de cyclische aard van het bestaan. Bovendien maant de zandloper aan de deugd van matigheid niet te vergeten. De aan de mens toegemeten tijd mag niet door

uitspattingen willekeurig bekort worden. De 'vlinder' is het symbool van de gedaanteverandering en de schoonheid maar tezelfdertijd ook van de vergankelijkheid en de dood. De 'duif' is een zielenvogel die opvliegt naar het paradijs en daar in de boom des levens zit of drinkt van het water dat het eeuwige leven geeft. Hij kan de dode naar het paradijs begeleiden. De 'zeis' maakt abrupt een einde aan het leven, terwijl een 'skelet' symbool staat voor opstanding en wedergeboorte. Een skelet met een zeis staat symbool voor 'Vadertje Tijd'. Ook de 'ouroboros', de slang die in zijn eigen staart bijt en een eeuwigheidsymbool is, komt vaak voor. De 'urne' staat voor dood en vergankelijkheid evenals de 'afgeknotte zuil' en de 'omgekeerde toorts' die ook symbool staan voor het afbreken van het leven. De 'doodskop' is de meest duidelijke uitbeelding van de dood. Het christelijke symbool van een 'kruis met een rozenkrans' verzinnebeeldt de liefde en het lijden van Christus en de vergankelijkheid.

Sinds 1995 werd begonnen met de aanleg en de bouw van een nieuw columbarium, een strooiweide en urnezandgraven. In 1997-1998 bouwde het stadsbestuur een onthaalgebouw naar aanleiding van de heraanleg van de toegangszone van de begraafplaats.

De begraafplaats is niet beschermd als monument.

Vossensteert, Natuurgebied Gemene Weidebeek

**Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 18.00
en op zondag 12 september van 10.00 tot 18.00**

**Begeleide wandelingen met gidsen van
Natuurpunt Brugge vzw**

**Afspraak op de parking naast Bloemen
Chris**

zaterdag 11 september om 14.30

zondag 12 september om 10.30 en 14.30

***Lijn 2: Assebroek peerdeke, afstappen Peerdeke, 16
minuten wandelen of***

***Lijn 11: Sint-Kruis, afstappen Assebroekse
Zandtiende, 14 minuten wandelen***

In 2000 startte de stedelijke Groendienst met de uitvoering van een natuurontwikkelingsproject in een gebied van 25 hectare dat de stad Brugge in eigendom had. Inmiddels is die oppervlakte via een aantal bijkomende aankopen uitgegroeid tot 32,5 hectare

De kern van het gebied, op de grens tussen de randgemeenten Sint-Kruis en Assebroek, wordt gevormd door het weidelandschap rond de Gemene Weidebeek. Daarrond werd in de voorbije vier jaar een bosgordel aangeplant, die het hele gebied moet afschermen van de omgevende bebouwing.

Door de ligging midden in een bebouwde kom is de aanleg van het natuurgebied vanzelfsprekend sterk gericht op een goede toegankelijkheid voor bewoners en bezoekers. Er is een 3 kilometer lang netwerk van wandelpaden aangelegd. De beste toegang met parkeermogelijkheid is vanaf de Vossensteert,

bij de bloemenhandel Chris. Daarom is het de plaats van afspraak op OMD.

Essentieel aan het project is de natuurontwikkeling in de weilanden zelf. Via een aangepast beheer wordt de ontwikkeling van bloemrijke graslanden nagestreefd, met onder meer de koekoeksbloem, de dotterbloem en de ratelaar.

De Gemene Weidebeek zelf en de talrijke sloten in het gebied werden omgetoverd tot een gevarieerd geheel van water en oeverbiotopen. De bestaande waterlopen zijn verbreed en zoveel mogelijk van zacht hellende oevers voorzien. Bestaande groeiplaatsen van oeverplanten werden gespaard zodat de kolonisatie van de nieuwe oevers makkelijker op gang kan komen. Bij de graafwerken werden de oude knotwilgenrijen maximaal behouden.

Een verrassend stuk stedelijk natuurgebied!

Los van het slotenstelsel werden enkele afzonderlijke poelen aangelegd. Al die nieuwe waterbiotopen herbergen nu reeds libellen, waterjuffers, waterkevers, waterwantsen en kikkers. Naast blauwe reigers zijn ook al verschillende keren ijsvogels waargenomen.

De bosgordel die in de voorbije vier jaar werd aangelegd omvat nu 10 hectare. Er is overwegend zomereik aangeplant, met berk,

sporkehout, lijsterbes, hazelaar en boswilg als begeleidende soorten.

Dit nieuw stuk stedelijk natuurgebied wordt erg gewaardeerd. Talrijke wandelaars uit de buurt hebben het ontdekt. De OMD vormt de ideale gelegenheid om de *'vriendenkring'* van de Gemene Weidebeek intens te vergroten. Voor velen wordt het een eerste kennismaking.

De oorspronkelijke loop van de Gemene Weidebeek zelf moet nog grondig onderzocht worden. De historische literatuur biedt weinig soelaas. Mag er misschien verondersteld worden dat het Vuldersreitje in de Brugse binnenstad de benedenloop is van de Gemene Weidebeek? De beek ontstaat te Rijckevelde en meandert door het noordelijk deel van Assebroek (in de volksmond noemt men haar soms het rattenwater).

Pastoor Verhaegheplein, natuurgebied Assebroekse Meersen

**Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 18.00
en op zondag 12 september van 10.00 tot 18.00**

Lijn 1: Ver-Assebroek, afstappen aan kerk

**Begeleide wandelingen met gidsen van
Natuurpunt Brugge vzw**

**Vertrek aan het infobord
zaterdag 11 september om 14.30
zondag 12 september om 10.30, 14.30 en
16.00**

In het zuidelijke deel van de gemeente Assebroek strekt zich een weids, laaggelegen landschap uit dat slechts 4 tot 5 meter boven de zeespiegel reikt. Het staat bekend als de meersen.

Voor de bewoners uit de vroege Middeleeuwen lag hier een ondoordringbaar en ondiep moeras. Door de afwatering te verbeteren, slaagde men er in dit moeras om te vormen tot bruikbare gronden. Er ontstonden drassige graslanden, die bij elke regenperiode wel weer onder water kwamen te staan.

Dit soort landschap wordt 'meers' of 'broek' genoemd, wat aan de plaatsnaam Assebroek reeds een gedeeltelijke verklaring geeft. Met 'Asse' ligt het iets ingewikkelder.

Tot in de 15^e eeuw heette Assebroek eigenlijk Arsebroek; ars was middeleeuws Brugs voor ors, wat paard betekent (vergelijk met het Engelse horse). Assebroek zou dus gewoon 'natte paardenweiden' betekenen.

Ook de wijknaam 'Vliegend Paard' op Oedelem zou naar het fokken van paarden verwijzen, wat in vroegere tijden van groot economisch en militair belang was.

Het is best mogelijk dat de heren van het machtige leenhof van Assebroek, gelegen bij de kerk van Onze-Lieve-Vrouw Onbevleete Ontvangenis, pal naast de meersen, ook bedreven paardenfokkers waren die de nabijheid van weiden en hooilanden bijzonder op prijs stelden. In de 20^e eeuw is de paardenfokkerij ten onder gegaan.

De afwatering van het meersengebied werd steeds verder doorgedreven ten bate van een intensiever landbouwgebruik. De afwatering gebeurt via het Sint-Trudolededeke, de zgn. Hoofdsloot (gegraven in 1936), de Marelbeek en tal van afwateringssloten.

Het Sint-Trudolededeke ontstaat in Sijsele (Dorpsbeek), loopt verder door Oedelem (Waterloop) en komt in het zuidoosten van de gemeente Assebroek samen met de Bergbeek. Het is de belangrijkste afwateringsgracht van de Assebroekse Meersen. Ten westen zwenkt de gracht af richting Brugge en loopt nagenoeg evenwijdig met het kanaal Brugge-Gent. Ze mondt uit in de Brugse buitenvesting en staat aan de Dampoort in verbinding met het Zuidervaartje.

Thans is dit gebied een groene oase van landelijke rust en toch vlakbij de Brugse agglomeratie.

Enkele bosjes en heel veel rijen populieren en knotwilgen (vooral schietwilgen) kenmerken dit natuurrijke landschap, dat dankzij zijn lage ligging en nat karakter, vrij gebleven is van bebouwing. De bescherming als landschap en een planologische bestemmingswijziging van agrarisch naar natuurgebied moeten de toekomst van dit erfgoed veilig stellen.

Een fantastische groene oase en toch dicht bij de oude binnenstad

Dit houdt op termijn in dat het natuurlijk vochtig graslandgebied wordt herontwikkeld en dit geënt op de bodemgesteldheid, de waterhuishouding en de natuurwaarden.

Het Vlaamse Gewest is sinds 2000 gestart met de aankoop van percelen grasland en een populierenbosje. Het ligt in de bedoeling, zeker wat de Assebroekse Meersen betreft, om het oorspronkelijk uitzicht te herstellen of te behouden. Daarom moet de perceelsindeling (vooral een blokpercelering) in stand worden gehouden en het grondgebruik beperkt blijven tot hooilanden of weilanden. De indeling van de meersen in percelen is recent en niet zozeer een gevolg van eigendomsopsplitsing als van een systematisch graven van perceelsgrachten of greppels voor de drainage.

Sinds 2002 is er reeds een spectaculaire (her)kolonisatie door vochtige weilandplanten te ontdekken. Doordat er niet meer wordt bemest bloeien er onder andere de koekoeksbloem, de boterbloem en de pinksterbloem. Langs de randen van de percelen vindt men opnieuw dotterbloem, valeriaan, poelruit, gele lis, waterranonkel, waterviolier en moerasspirea.

Gemene Gronden

De Gemene en Loweiden in Assebroek en Oedelem zijn nog van de laatste overgebleven gemene gronden in Vlaanderen. Gemene weiden zijn gronden die gemeenschappelijk gebruikt en beheerd worden. De personen die recht hebben op het gebruik van de weiden worden 'aanborgers' genoemd. Het archief van deze aanborgers is grotendeels bewaard, een unicum, zelfs voor Europa.

Op gemene gronden in het algemeen hadden aanborgers het recht om hun vee te laten grazen. Dit volgens vastgelegde regels. De oudste schriftelijke vermelding van de Gemene en Loweiden dateert uit de 14de eeuw. Enkel de afstammelingen van bepaalde families konden een beroep doen op het recht. Waarschijnlijk de afstammelingen van de oorspronkelijke bewoners van het dorp. Enkel paarden en koeien waren toegelaten op de gronden. Vanaf de 19de eeuw werden ook varkens toegelaten. Per paard of koe betaalde de gebruiker een kleine som (schatgeld), dat gebruikt werd om de weide te herstellen en een koewachter te betalen. Onder de aanborgers werden hoofdmannen gekozen die fungeerden als boekhouder en een opperhoofdman die het dagelijks beheer op zich nam. Een algemene vergadering werd aangekondigd in de kerk. Er was wel verantwoording verschuldigd bij de lokale overheid (tot eind 18de eeuw bij de 'heerlijkheid Sijsele').

De lokale gemeentebesturen trachtten in 1868-1882 de gemene gronden te usurperen. De gronden werden onder sekwester geplaatst. Dankzij een hevig protest en verzet van de aanborgers heeft de overheid hier het pleit verloren. De aanborgers wonnen het proces.

Tot vandaag worden de gronden gebruikt door aanborders en beheerd door verkozen hoofdmannen. De economische functie is ondertussen wel vervangen door een meer folkloristische. Om de drie jaar komt een duizental aanborders samen om een stem uit te brengen, mogelijk een dividend te ontvangen en heel zeker te genieten van een 'Bourgondisch' maal. Verdient dit niet een erkenning als 'werelderfgoed' of dan toch als belangrijk 'roerend' cultureel erfgoed?

De OMD-er te voet (er is een wandelpad over 6,8 kilometer) of met de fiets ervaart hier beslist een stuk natuurbeleving en historische authenticiteit. Het totale gebied heeft een oppervlakte van 420 hectare. De oude spoorwegbedding van de lijn Brugge-Eeklo en de voormalige tramlijn naar Oedelem en Knesselare maken als fiets- en wandelpaden de ontsluiting van dit gebied mogelijk.

Het meersengebied gelegen op Assebroek, Oedelem en Oostkamp werd bij Ministerieel Besluit van 19 november 2001 (her)beschermd als landschap.

Pastoor Verhaegheplein, de zgn. cirkels aan de Assebroekse Meersen

**Bieke Hillewaert van de
Intergemeentelijke Archeologische Dienst
geeft toelichting**

**zaterdag 11 september om 14.00 en 16.00
zondag 12 september om 10.00, 14.00 en
16.00**

Afspraak aan het infobord op het plein

Lijn 1: Ver-Assebroek, afstappen aan kerk

Kleine installatie **Archeologische sporen in het landschap** op het Pastoor Verhaegheplein met luchtfoto's van archeologische sporen in het Brugse. Dit kadert in een groter geheel. Ook de gemeentes Zedelgem, Jabbeke en Torhout van de pas opgerichte Interlokale Vereniging voor Archeologie in Brugge en Ommeland nemen soortgelijke initiatieven. Cirkelstructuren zullen een aandachtspunt zijn.

Het doel is het raadsel te vergroten! (H. Mullisch)

Hier in de onmiddellijke omgeving van het Pastoor Verhaegheplein situeren zich de zgn. cirkels van de meersen. Drie concentrische cirkels zijn nog deels in het landschap bewaard. De diameter van de buitenste cirkel bedraagt circa 260 meter.

De interpretatie van deze site roept in elk geval heel wat vragen op, in de eerste plaats wat betreft de datering en de functie.

Historicus H. Van Werveke (1965) merkte veertig jaar terug op dat er zich aan de rand van

het poldergebied van Noord-Frankrijk tot Zeeland meerdere dergelijke circulaire

Archeologische sporen in Ver-Assebroek (foto J. Semey)

structuren bevinden met een nagenoeg even grote doorsnede. Hij vond een verklaring in een tekst uit 891 waarin gewag wordt gemaakt van vestingen die opgetrokken werden als verdediging tegen de Noormannen (*Miraculi Sancti Bertini Sithiensia*).

Archeoloog John De Meulemeester (die een inventaris opstelde van circulaire vormen in het Vlaamse kustgebied in 1985) typeert de cirkels in Assebroek als een site met een bruikbare woonoppervlakte van circa 30 à 50 meter doormeter, die omringd is door een aarden ringwal en een cirkelvormige buitengracht. De ringwalversterking moest de eigenaar en zijn familie verdedigen. Het zou een eerste type van versterkingen zijn die door de kleine adel werd aangelegd. De site in Assebroek, met verschillende grachten en wallen, zou kunnen dateren uit de 11de-12de eeuw. Er is slechts een beperkte bewoonbare oppervlakte met ruimte voor één woning (dit in tegenstelling tot oudere sites die een bewoonbare oppervlakte hebben van 150 meter). De Meulemeester stelt voor Assebroek zelfs de vraag of de ringwalsite niet als een 'versterkte' woning kan beschouwd worden, met een eerder beperkt militair karakter.

Zou het echter niet eerder om de resten van een prehistorisch monument kunnen gaan?

Sporen van cirkels worden in heel Vlaanderen aangetroffen en kwamen in de jongste jaren vooral aan het licht door de luchtfotografische prospecties van Jackie Semey, verbonden aan de Vakgroep Archeologie en Oude Geschiedenis van Europa, Universiteit Gent. In de meeste gevallen gaat het om resten van grafheuvels uit de bronstijd (circa 2000 jaar voor onze tijdrekening). De heuvellichamen zijn door de intensiteit van de landbouwactiviteiten in onze gewesten volledig verdwenen. Wat rest zijn de sporen van de gracht die rond de heuvel werd gegraven.

Op Brugs grondgebied bevinden zich verscheidene enkelvoudige cirkels, zoals bijvoorbeeld aan de Chartreuseweg in Sint-Michiels, een site die recent beschermd werd. De circulaire structuur die aan de Expressweg werd onderzocht is heel wat complexer. In een eerste periode zou er in het midden een al dan niet met aarde opgevulde palenkrans gestaan hebben. Daarrond zou zich een gracht met opening hebben bevonden. Tijdens een latere periode zou het geheel overdekt zijn met de aarde uit de tweede cirkelvormige gracht, waarrond achteraf nog een derde gracht werd gegraven. Of het hier een grafmonument of een cultusplaats in de zin van Stonehenge betreft, moet nog worden uitgemaakt.

Bieke Hillewaert

Vooreerst dient gesteld dat er geen informatie uit geschreven bronnen is, wat gezien de omvang en de complexiteit van de site, wel te verwachten zou zijn indien het om een middeleeuws of jonger fenomeen zou gaan. Relevante vondsten zijn er evenmin.

Belangrijk is de ligging van het monument op de grens van de zandrug en de Assebroekse Meersen. Aan dergelijke grensgebieden werd tijdens de prehistorie vaak een magisch-rituele betekenis gegeven. Een monument op een plaats als deze kan beschouwd worden als een middel om de demonen uit het moeras te bezweren.

Er kan wellicht verwezen worden naar concentrische cirkels zoals gekend uit de vroege fase van Stonehenge en Avebury. Het is mogelijk dat de cirkel te Assebroek een cultusmonument is uit het late neolithicum.

Wordt zonder twijfel vervolgd!

De circulaire structuur is beschermd als landschap bij Koninklijk Besluit van 13 september 1976.

Pastoor Verhaegheplein 13, kerk Onze-Lieve-Vrouw-Onbevleete Ontvangenis, begraafplaats en tuin rond pastorie in Ver-Assebroek

**Rondleidingen op zaterdag om 14.00,
15.00, 16.00 en 17.00 en op zondag om
11.00, 12.00, 14.00, 15.00, 16.00 en 17.00**

De kerk is open

zaterdag 11 september van 14.00 tot 15.45

zondag 12 september van 11.00 tot 16.45

Lijn 1: Ver-Assebroek, afstappen aan kerk

Het Pastoor Verhaegheplein met de eeuwenoude lindebomen, de kerk, het kerkhof en de omliggende bebouwing is een beschermd dorpsgezicht. En terecht. Deze verstilde, kwaliteitsvolle plek willen wij op de Open Monumentendagen extra onder de aandacht brengen. Het zijn monumenten in het groen bij uitstek. De waardevolle Assebroekse Meersen sluiten hier onmiddellijk op aan.

Het verstilde Pastoor Verhaegheplein

Ver-Assebroek ligt in de uiterste zuidwesthoek van Brugge. De naam 'Assebroek' wordt voor het eerst in een document van 1187 vermeld met betrekking tot de eigenaar van het leenhof: Gillebertus van Arsebroc.

Dankzij de inzet van de heemkundige vereniging 'Arsbroek- kring Hervé Stalpaert' werd zeer veel van de geschiedenis van de gemeente en haar monumenten en landschappen verzameld en bestudeerd. Het zijn voorlopig de enige historische opzoekingen waarop wij een beroep kunnen doen. De bevindingen worden minutieus in het tijdschrift 'Arsbroek' gepubliceerd. Schitterend werk!

De kerk

De oorsprong van de kerk van Ver-Assebroek is nog niet achterhaald. Misschien staat die in relatie met een mogelijk opperhof en neerhof (zie nr. 18 deze brochure).

Er wordt verondersteld dat de er in de 12de eeuw een kapel of kleine kerk werd gebouwd in opdracht van de heren van Assebroek. 13de- eeuwse documenten zouden gewag maken van het begraven van edellieden in het koor van de kerk. Die vroege kapel of kerk, toegewijd aan Maria Magdalena, zou op het eind van de 16de eeuw zijn vernield en pas rond 1620 terug opgebouwd op initiatief van Jacques de Noyelles, de toenmalige heer van Assebroek.

In volle Contrareformatie werd hier de verering van Onze-Lieve-Vrouw gestimuleerd en zouden tijdelijk de beeldjes van Onze-Lieve-Vrouw van Odegghem en Onze-Lieve-Vrouw van Duffel in de kerk zijn opgesteld.

In 1720 kwam eindelijk een pastoor in Ver-Assebroek zelf wonen: Pieter Verhaeghe (1692-1737). Hij schonk een marmeren 'miraculeus' Mariabeeldje aan de kerk, dat hij zelf van een

begijn in Diksmuide had gekregen. In een zeer korte tijd werd Ver-Assebroek een zeer druk bezocht bedevaartsoord. Dit initiatief wordt door de kerkelijke overheid intens gesteund met instellingen van novenen en aflaten (zie ook de populariteit van Onze-Lieve-Vrouw van 't Boompje, nr. 12 van deze brochure).

In 1746 werd de bestaande kerk vergroot en door monseigneur De Castillion, bisschop van Brugge, opnieuw ingewijd en opgedragen aan Onze-Lieve-Vrouw-Onbevleete-Ontvangenis (meer dan honderd jaar vóór het dogma). Tijdens de Franse bezetting (1794-1814) werd de kerk van Ver-Assebroek beschadigd en gesloten. Veel van het oorspronkelijk meubilair verdween. Vanaf 1803 werd ze wel de hoofdkerk van alle parochies in Assebroek.

Leden van de familie Dujardin (de bankiersfamilie van de Bank Dujardin op de Garenmarkt) konden in de Franse tijd een groot deel van de voormalige eigendommen van de heren van Assebroek kopen en schonken grond aan de parochie voor de uitbreiding van het kerkhof. Bankier Jules Dujardin werd er begraven. Na het dramatische faillissement van de Bank Dujardin in 1874 kwamen hun bezittingen in Assebroek in handen van de Brusselse familie Joseph Jooris-Eggermont. Ook die familie heeft een grafmonument op het kerkhof.

Diplomaat Jooris-Eggermont wou Ver-Assebroek meer allure geven. De kerk moest worden uitgebreid en verbouwd, een dorpsplein aangelegd en een schooltje opgericht.

Voor de aanleg van het plein moesten enkele bijgebouwen van een boerderij worden afgebroken. Dit alles gebeurde niet zonder enig tumult en discussie. Er waren heel wat voorstanders om een nieuwe kerk op een andere plaats te bouwen.

Niettemin werd beslist om de bestaande kerk grondig te verbouwen en uit te breiden en dit gebeurde in 1887-1888 naar het ontwerp van de

Gentse architect August Van Assche. Een oude herberg, heel dicht bij de ingang van de kerk, moest worden gesloopt en een deel van het kerkhof aan de zuidkant werd ingepalmd om dit project mogelijk te maken. Het schip van de oude kerk bleef bewaard en werd uitgebreid met twee smalle zijbeuken, in een vierledige structuur. Het bestaande klokkentorentje werd vervangen door een bakstenen geveltoren aan de noordbeuk. Ook het portaal werd uitgebreid. De oude pastorie, tegen aan het koor, werd in 1903 gesloopt.

De wonderbare historie (Michiel English in de Dagklapper, 1947- 1953)

Een zekere Balthazar Lanoy reisde in 't jaar 1680 van Oost-Indië naar Holland op een schip vol protestanten. Hij doet elken dag zijn devotie voor dat kleine marmeren beeldeke. Wat de protestanten kwalijk nemen. Ze nemen het beeldeke en gooien 't in volle zee... 't beeldeke drijft op 't water en volgt 't schip. 't Wordt eindelijk opgenomen. 't Komt in bezit van een zekere Jacob de Mets te Dokkum in Friesland. De Mets is een goede katholieke, en 't beeldeke wordt een tijd 't zijnent vereerd... maar Friesland is protestants en 't zijn van die kittelorige protestanten die deze 'paepse afgoderye' kwalijk verdragen. De Mets zendt, in 1682, zijn beeldeke als cadeau naar zijn zuster Cornelia, begijntje te Disksmuide. De geestelijke leidsman van 't begijntje is een godvruchtig priester, Pieter Verhaeghe, die te Assebroek benoemd wordt in 1719. 'tjaar daarop in 1720, sterft het begijntje, en bij testament schenkt ze het miraculeus beeldeke aan haar geestelijke leidsman. Die 't in zijn kerke uitstelt den 7 December 1720. Seffens begint de toeloop, en Brugge staat aan de kop. Met de komste van 't wonder beeld verandert 't aanschijn van de dingen te Assebroeke.

Interieur van de kerk

Het interieur van de eenvoudige driebeukige kerk biedt de bezoeker heel wat interessante kunsthistorische verrassingen. De centrale beuk is met een houten betimmering afgewerkt.

Het mirakelbeeldje dat in de noordbeuk staat opgesteld is verrassend klein. Het wordt door de meeste kunsthistorici in de 17de eeuw gedateerd en is vervaardigd in albast. Het zit in een verguld schrijn verfraaid met edelstenen. De devotie is ook vandaag nog zeer levendig.

De marmeren (grijs/rood en grijs/wit) altaren (vooral het hoofdaltaar is merkwaardig) zouden afkomstig zijn uit de kerk van de Duinenabdij en door Nikolaas De Roovere geschonken zijn aan de kerk van Ver-Assebroek. Het zijn bijzonder fraaie classicistische altaren en mogelijk ontworpen door Hubertus Dumortier. Verder onderzoek is hier aangewezen. De zijaltaren zijn in de vorm van sarcofagen uitgewerkt.

De communiebank, de biechtstoelen, de koorbanken en het doksaal zijn in neogotische stijl en dateren allicht uit het prille begin van de 20ste eeuw.

De preekstoel echter dateert uit 1738 en is een prachtexemplaar in rococostijl. Bemerkt het rijkelijk uitgewerkte klankbord. Op de kuip worden de vier evangelisten uitgebeeld. Jammer genoeg zijn twee van de attributen recent gestolen. Deze preekstoel wordt toegeschreven aan beeldhouwer Jan Van Hecke (1699-1777), een leerling van Hendrik Pulinx sr. die als een typische vertegenwoordiger van de rocoperiode wordt beschouwd.

In de doopkapel staan oude sacristiekasten in een overgangsstijl Lodewijk XV-Lodewijk XVI. De marmeren doopvont in empirestijl is een gift uit 1869.

Het orgel is waardevol en ook beschermd. Het wordt circa 1717 gedateerd en toegeschreven aan de leperling Jacob van Eynde. Het werd in 1925 omgebouwd door Jules Anneessens. Het orgel waarvan de herkomst niet is bekend (het is sinds 1912 in de kerk) werd recent gerestaureerd door Potvlieghe uit Ninove.

Er zijn nog een tweetal schilderijen vermeldenswaard zoals 'Onze-Lieve-Vrouw met kind', een bruikleen van de Brugse Musea (de kerkfabriek gaf aan de Stedelijke Musea een Onze-Lieve-Vrouw met papegaai-toegeschreven aan Ambrosius Benson- in bewaring en kreeg dit als vervanging) en de 'Engelbewaarder' toegeschreven aan Jacob van Oost de Jonge.

De kerk wordt verlicht door tweemaal vier vensters in de zijbeuken, vijf vensters in het koor en een venster in de westgevel. De glasramen zijn vervaardigd door verschillende glasschilders zoals Samüel Coucke (Emmaüsgangers, 1904); Callewaert-Deraeve (het verhaal van Onze-Lieve-Vrouw, 1896), Henri Dobbelaere (Rosa van Lima, 1907), Hendrik Coppejans (Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans, 1928),...Het zijn schenkingen van parochianen.

Sinds 1998 nestelen opnieuw kerkuilen in de kerktoren. Een zeer waardevolle aanwinst.

Zowel de kerk als het orgel zijn beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 28 november 1978.

De ommegang rond de kerk en het oud kerkhofgedeelte

De ommegang is een bijzonder interessant stuk erfgoed, dat zeker uw aandacht verdient.

In tien kapellen worden de gebeurtenissen uit het leven van Maria verhaald. Zeven van de kapellen zijn gebouwd in 1902, de drie andere in

1904-1905. Ze zijn gebouwd naar het ontwerp van de Brugse architect Louis Charles. De drie meest recente zouden houten kapellen hebben vervangen. Ze stellen volgende aspecten van het leven van Maria voor: Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangen (geschonken door de familie Van Ockerhout-Van de Woestijne); Onze-Lieve-Vrouw-Boodschap (geschonken door Alphonse Mouraux-Maes); Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart (geschonken door familie Arents de Beerteghem-de Thibault de Boesinghe).

De zeven kapellen rond het kerkhof beelden de Zeven Smarten van Onze-Lieve-Vrouw uit: de voorspelling van Simeon (geschonken door mevrouw Roelandts-Baert); de vlucht naar Egypte (geschonken door Deschrijver-Dewulf); het verlies van Jezus (geschonken door J. Wante-Schepens); de ontmoeting van Jezus (geschonken door familie Callewaert-de Raeve); de kruisdood van Jezus (geschonken door Sidonie van Hamme de Stampaertshoucke); de afname van het kruis (geschonken door baron dela Faille d'Huyse) en de begrafenis van Jezus (geschonken door Mevrouw de Smet). Het beeldhouwwerk in terracotta is van de hand van Joseph Lelan (1868-1953). Lelan was werkzaam in Kortrijk als beeldhouwer en meubelmaker. Als bekwaam vakman was hij ook een adept van de neogotiek en daardoor een beschermeling van baron Bethune, die voor heel wat opdrachten zorgde.

De ommegang is in niet te goeie bouwfysische staat. De kerkfabriek hoopt op een bescherming van dit erfgoed. Er wordt aan een restauratie gedacht maar er moeten voldoende kredieten gevonden worden.

Het kerkhof

In dit kerkhof bevinden zich enkele waardevolle graftekens. We vermelden enkel de grafkapel van de familie Eggermont en het graf van

Het grafteken van Jules Dujardin

bankier Jules Dujardin maar er zijn tal van monumenten waardevol.

De vegetatie op het kerkhof is eveneens boeiend. Als bomen treft men rode beuken, knotlinden, treuressen en christusdoornen aan. De haag rond de ommegang is van haagbeuk met meidoorn en liguster en daartussen linde.

Rond de graftekens herkent men heel wat sierstruiken zoals aucuba, spierstruik, krentenboompje,...

Op de monumenten zelf komen net zoals op de Begraafplaats Steenbrugge (zie nr. 15 van deze brochure) mossen en korstmossen voor. Er

zouden ook hier minstens 66 soorten terug te vinden zijn. Tussen de voegen van zeer oude monumenten zitten ook vaak muurvarens en muurleeuwenbekjes.

Het kerkhof werd in 1950 uitgebreid met een nieuw gedeelte.

De tuin van de pastorie

De pastorie werd in 1902 gebouwd naar het ontwerp van architect Louis Charles, die in Brugge heel wat fraaie huizen bouwde aan de Guido Gezellelaan en op het Walplein.

Het twee bouwlagen hoge bakstenen gebouw is opgetrokken in een neo-Brugse stijl.

Rond het huis zelf zijn bloemenborders aangeplant en de tuin wordt bepaald door enkele grote bomen en struiken. Opvallend is de treures. Andere struiken en bomen in de tuin zijn: taxus, hulst, peer, zomereik, kruisbes, boerenjasmijn, sneeuwbes, liguster en lijsterbes.

Op het plein willen wij nog de aandacht vragen voor de kapel die ontworpen is door Albert Laloo in 1938. Het bakstenen gebouwtje op natuurstenen plint is in een sobere art deco opgetrokken. Het Onze-Lieve-Vrouwbeeld dat het kappelletje bekroont, is vervaardigd door beeldhouwer Karel Laloo. Het werd speciaal gebouwd naar aanleiding van de organisatie van grote bedevaarten en ziekendagen.

Met dank aan de heer Gerard Vanparys, voorzitter van de kerkfabriek voor het ter beschikking stellen van heel wat documentatie over Assebroek. Hij zal ook zelf de bezoekers op OMD begeleiden.

Canadaring 41, de Zeven Torentjes

Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 18.00
en op zondag 12 september van 10.00 tot 18.00

De vzw Arsbroek en medewerkers van het Natuurcentrum van de Groendienst begeleiden de bezoekers

Lijn 2: Assebroek Peerdeke-Sint-Lucas, afstappen aan de Odegemstraat, Canadaring.

Wijzigingen mogelijk wegens heraanleg van de 's Heer Boudewijnsburg.

Voorgeschiedenis

In Assebroek zijn vier leenhoven uit de feodale tijd gekend. Een leen is volgens Van Dale een onroerend goed dat door een heer aan een vazal ten gebruike werd afgestaan, met onderlinge verbintenis van bescherming aan de ene, en van manschap en heergewaden aan de andere zijde. Een leenhof fungeerde ook als gerechtshof.

Het oudste en grootste was het zgn. Leenhof, gesitueerd in Ver-Assebroek. Een bestaand gebouw verwijst nog naar dat leenhof, dat ook het vroegst vermeld werd in de geschreven bronnen). Het tweede grootste was 's Heer Boudewijnsburg (de Zeven Torentjes) en daarna Zevekote en Ter Lake. Ze waren alle vier afhankelijk van het Leenhof van de Burg te Brugge.

Oorspronkelijk was de Zeven Torentjes een vrij erf, met de naam Ter Leyen.

In de tweede helft van de 14de eeuw kwam het in het bezit van Boudin (of Boudewijn) de Vos,

een zeer rijk Brugs makelaar. Ridder Boudin de Vos (hij had ook een gelijknamige zoon) bezat heel wat onroerend goed in Brugge. Zo onder meer het huidige Garenmarkt 10 (Ten Eekhout), dat Boudewijn jr. in 1415 schonk aan de kartuizerinnen van Sint-Anna-ter-Woestijne, waar twee van zijn zussen (en dus dochters van Boudewijn sr.) allebei priores werden en zijn dochter Anne en twee van zijn kleindochters zullen intreden (zie nr. 11 van deze brochure).

Boudin de Vos sr.

De koper van Ter Leyen was gehuwd met Beatrix, dochter van geldwisselaar Jan van Acker. Boudin de Vos was schepen van Brugge in 1358 en 1362, raadslid in 1359 en stadsthesaurier in 1364 en 1372. Hij had zich van jongs af aan op de geldhandel toegelegd en een fortuin verzameld. Hij trad op als geldschieter van graaf Lodewijk van Male en hielp zijn Blijde Intrede te Antwerpen in 1357 te bekostigen. Hij werd door Lodewijk van Male in 1365 benoemd tot opzichter van het grafelijke muntatelier van Brugge. Hij belegde een groot deel van zijn fortuin in gronden, huizen en renten en probeerde interessante leengoederen in handen te krijgen om op dezelfde status te verwerven als de oude adel, die op dat ogenblik een grote financiële crisis doormaakte (of hoe kom ik van geldadel tot landadel?). Hij bezat twee lenen in Hannikswerve bij Aardenburg, Westkapelle en Ramskapelle, Oostburg, Beerst, Veurne-Ambacht en het Land van Waas.

Boudin is waarschijnlijk kort voor 1381 gestorven.

Op 4 juni 1372 deden Boudin en zijn vrouw Beatrix voor de schepenen van het Sijseelse afstand van het leenhof Ter Leyen aan de graaf. Die was vertegenwoordigd door Jan van der Veste, baljuw van Brugge. Ze kregen het domein terug als leen. Dit soort transactie was

enkel mogelijk door de goede relatie tussen De Vos en de graaf. Een erf als leenhof doen verheffen was in die tijd niet meer gebruikelijk.

Vanaf dan noemde Ter Leyen het 's Heer Boudewijnsburg. Het was een versterkt en omwald domein met een oppervlakte van 38 hectare. Er waren 40 achterlenen van afhankelijk, waarover het leenhof de lagere rechtspraak had.

Tijdens de gewapende conflicten na de dood van Karel de Stoute (1477) werd het domein door de Bruggelingen verwoest om zo te beletten dat het door de troepen van Maximiliaan zou kunnen gebruikt worden. Lange tijd daarna waren de ruïnes een schuiloord voor heel wat gespuis en kreeg het de naam Rabaudeburg.

Tussen 1515 en 1666 was het domein in handen van de familie De Gros (zie brochure Open Monumentendag 1999, nr.15). De familie De Gros was afkomstig uit Bourgondië. Jean de Gros bouwde rond 1474 het hof De Gros in de Sint-Jakobsstraat 68 en was schatbewaarder van het Gulden Vlies. Hij was bovendien kamerheer van Maximiliaan van Oostenrijk. Zijn zoon Ferry de Gros, die begraven ligt in Sint-Jacobskerk, werd eigenaar van de Rabaudeburg. Ferry was burgemeester van het Vrije, schatbewaarder van de Orde van het Gulden Vlies en voorsnijder aan de tafel van Filips de Schone.

Tijdens de periode van de Beeldenstorm werd het domein geplunderd. Ondertussen bestond er een neerhof, dat door een landbouwer werd uitgebaat. Het belangrijkste gebouw (in documenten als 'kasteel' omschreven) op het domein werd enkel tijdens de zomer door de familie De Gros gebruikt. In een Staat van Goed, opgemaakt in 1569 na het overlijden van Jan de Gos, zoon van Ferry en net na de plundering, wordt melding gemaakt van een duiventoren, die toen op 48 pond werd geschat. Een aanzienlijk bedrag. We lezen in hetzelfde

document nog dat er een omwald kasteel stond met een schaliëndak en dat de totale oppervlakte van het domein 85 gemeten bedroeg. Het kasteel was 678 pond waard. Het domein was afgesloten met een voorpoort en een stenen brug over de wal. Binnen de wal stonden verschillende dienstgebouwen voor het werkvolk. De binnenplaats was gekasseid. Bij het kasteel hoorde een neerhof waar de boerderij stond. In de boomgaard werden 111 fruitbomen geteld en er was een afzonderlijke kruidentuin aangelegd, omringd door haagjes. Deze inventaris vermeldt expliciet dat in de walgrachten te veel vissen en zwanen voorkwamen om ze te kunnen tellen. Ook de duiven in de toren waren 'ontelbaar'.

Duiven houden in een toren

's Heer Boudewijnsburg was een van de heerlijkheden die het recht had om duiven te houden. Het houden van duiven was net als het jachtrecht een 'heerlijk' recht en uitsluitend voorbehouden aan de adel en hogere geestelijkheid. Duiventorens waren een statussymbool. De dieren werden gekweekt voor het vlees en vormden een belangrijk onderdeel van het menu van de heer. Doordat de duiven een heerlijk bezit waren en bijgevolg onschendbaarheid genoten, was het de boeren verboden ze van de akkers te verdrijven. Wat soms voor menig discussie zorgde.

Door huwelijk kwam het leenhof in de 17de eeuw in het bezit van de familie De Lens en op het eind van de 18de eeuw verwierf de familie Van Lichtervelde het. Toen lag de hoeve gedeeltelijk in puin en dacht men er aan de duiventoren af te breken, wat gelukkig niet gebeurde. Nog op het eind van die eeuw werden de nog bestaande gebouwen als jeneverstokerij ingericht door Dominique Van Mullem. Het was toen eigendom van de familie Otto de Mentock.

De laatmiddeleeuwse duiventoren

In het begin van de 19de eeuw bleef alleen het huidige complex over en vanaf 1828 pas is het gekend onder de naam 'De Zeven Torentjes' en was het omschreven als 'schaepshofstede'. De stokerij was toen nog in gebruik en de familie Van Mullem heeft 'De Zeven Torentjes' 175 jaar lang bewoond.

Pas na de dood van André Otto de Mentock in 1957 werd het eigendom door Gaston Cools verkaveld en het deel dat vandaag te bezoeken is werd in 1972 door de Stad Brugge aangekocht van de familie Simoens-Cools. De oppervlakte bedraagt ongeveer 3 hectare.

Bijna gesloopt

In 1972 besloot de stad Brugge het domein aan te kopen om het van verder verval te vrijwaren. De volledige buurt werd toen verkaveld en de oude boerderij en de duiventoren waren bedreigd met afbraak. Net op tijd werd ingegrepen.

Het zoeken naar de juiste bestemming vergde wat tijd. Het domein bestond uit drie delen: stallen en schuren, een woning en een ruim erf; buiten de omwalling waren nog weiden. Door het onoordeelkundig dempen van de grachten was de grond moerassig geworden.

De gebouwen moesten deels gerestaureerd en deels herbouwd worden.

Er werd een schuur van de hoeve 'Groot ter Doest' uit Dudzele hier gereconstrueerd. Deze hoeve was gesloopt om uitbreidingswerken aan de haven mogelijk te maken. Enkel de schuur is 'gered'.

De restauratie en herinrichting werd uitgevoerd naar het ontwerp van architect René Platteeuw. De werken waren in 1975 voltooid.

De Zeven Torentjes vandaag

Het domein is nu bijna te vatten binnen een rechthoek waarin los van elkaar zeven gebouwen opgesteld staan. Via een hek komt men het domein binnen. Enkele schuren en de duiventoren zijn te bezoeken. Het voormalige woonhuis is nu het huis van de huisbewaarder met herberg. De gebouwen zijn te dateren in de 17de, 18de en 19de eeuw.

In de overige gebouwen is sinds 1978 een kinderboerderij ingericht. Het was ooit de eerste kinderboerderij in Vlaanderen. Duizenden piepjonge Bruggelingen bezoeken jaarlijks deze plaats en maken er kennis met de diverse aspecten van het boerderijleven. Ze kunnen er zelf actief aan de slag, onder meer met stallen uitmesten, tuinieren, confituur maken, brood bakken,... Een blijvend succesnummer.

De duiventoren

Deze 16de-eeuwse (?) bakstenen duiventoren is een bijzonder fraai voorbeeld. Het is een achthoekige toren (ze zou dus moeten de 'Achttorentjes' heten) en op elk van de hoeken prijkt een siertorentje, waarin twee openingen zijn voorzien voor het in- en uitvliegen van de duiven.

De duiventoren stond op de uiterste westkant van het domein, net binnen de walgracht. Ze heeft een muurdikte van 65 cm. De bakstenen zijn 21 cm lang.

Binnen zijn er 650 L-vormig gebouwde nissen, waarin de duiven broeden en hun nesten tegen tocht kunnen beschermen. Men kan deze nissen nog steeds bereiken via een zgn. mast, waaraan een ladder is vastgemaakt.

Nu huizen er amper een 40-tal duiven. Neem zeker een kijkje. De benedenruimte is afgedekt met een bakstenen gewelf, maar je ziet ook de aanzet van de eigenlijke duivenzolder. Het laddertje is niet bestand tegen massaal bezoek en mag dus op OMD niet gebruikt worden.

Op een mooie dag, zoals de Open Monumentendag, is een bezoek aan de Zeven Torentjes een verademing!

De Zeven Torentjes zijn beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 7 juli 1970.

Pelderijnstraat 14, de Sint-Trudoabdij van Male

**Open op zondag 12 september van 10.00 tot 18.00
(niet op zaterdag!)**

Gidsen zorgen voor begeleiding

***Lijn 6: Station-Malehoek, afstappen Sint-Kruis
Poortersstraat, 16 minuten wandelen of***

***Lijn 58: Brugge-Gent, afstappen aan Sint-Kruis
Abdij Male, 3 minuten wandelen***

Het **bezoekerscentrum** werd in 2002 ingericht in de voormalige koetsierswoning, horend bij de hoeve van het kasteel. Daar krijgt u beslist de beste introductie op deze boeiende site. Zowel het vroege verhaal van het slot van Male en de graven van Vlaanderen die er woonden als het verhaal van de zusters van de abdijsamenleving van Sint-Trudo worden toegelicht. De cd-rom 'Licht op Male' biedt heel wat uitleg. Een aanrader.

**Afdaling door de Monumentenwachters –
doorlopend**

**De burcht van Male in vogelvlucht. Een 'lieu
de mémoire'!**

Misschien maakte Male in 9de eeuw reeds deel uit van de verdedigingslinie ontworpen om de Noormannen te lijf te gaan (zie ook nr. 18 van deze brochure). Zekerheid daaromtrent is er niet. Historici hebben daar verschillende meningen over.

Vanaf de 12de eeuw is er sprake van een burcht, die uitgebouwd werd om te dienen als een van de residenties van de grafelijke familie en hun hofhouding. Wellicht werd het aanvankelijk als jachtverblijf gebruikt.

Filips van den Elzas (1168-1191) was de eerste graaf van Vlaanderen die effectief in Male verbleef en dus misschien als de belangrijkste vroege bouwheer mag geciteerd worden. Hij liet er in 1166 een grafelijke kapel bouwen. Naast een militair bolwerk fungeerde Male ook als centrum van het grafelijk gezag en speelde het een rol in het landsbestuur. Ook zijn opvolgers verbleven er vaak en graag. Verschillende charters werden in Male uitgevaardigd.

Wie was Lodewijk van Male?

Bernard Schotte

Lodewijk van Male was de laatste graaf van Vlaanderen uit het huis van Dampierre. Hij zag het levenslicht in het kasteel van Male op 29 november 1330. Als enige zoon van graaf Lodewijk II van Nevers volgde hij in 1346 zijn vader op. Samen met zijn vader had de 16-jarige Lodewijk van Male deelgenomen aan de veldslag bij Crécy tegen de Engelsen (25 augustus 1346). De Fransen leden daar toen een verpletterende nederlaag en Lodewijk II van Nevers bleef op het slagveld liggen als één van de vele gesneuvelden. De jonge Lodewijk van Male ontsnapte aan de dood maar geraakte wel gewond.

In Vlaanderen hadden de opstandige steden onder leiding van Jacob van Artevelde het toen voor het zeggen en de jonge graaf, die quasi van zijn vrijheid was beroofd, werd zwaar onder druk gezet om te trouwen met een Engelse prinses. Kort nadat de verloving was geregeld kon Lodewijk van Male, die veinsde in te stemmen, tijdens een valkenjacht nabij het kasteel van Male aan de aandacht van zijn bewakers ontsnappen

en vluchtte hij naar Frankrijk. Na de onderdrukking van de Gentse opstand in 1349 was het grafelijk gezag opnieuw gestabiliseerd. De graaf bleef echter gedurende zijn regeringsperiode af te rekenen hebben met oproeren, vooral in de drie grote steden Gent, Brugge en Ieper. Reeds van bij de aanvang van zijn bestuur voerde hij een waar schrikbewind uit, gericht tegen de opstandelingen die tegen zijn vader hadden durven opstaan. Zijn Fransgezindheid en rancuneuze gevoelens leidden in de periode 1348-1361 tot een ongenadige repressie. Honderden gijzelaars werden opgeëist en vele honderden rebellen werden verbannen, gearresteerd, zwaar beboet of terechtgesteld. Hij liet zijn ambtenaren zelfs mensen ombrengen zonder enige vorm van rechtspraak. Onder de nieuw aangestelde baljuws die de vervolgingen uitvoerden, waren er lieden bij die zelf moorden hadden gepleegd.

Het zorgde vanzelfsprekend voor meer onvrede bij de bevolking en leidde tot nieuwe oproeren. De zware belastingen en de veelvuldige waardeverminderingen van de Vlaamse munt brachten verarming en ellende teweeg. Zelfs het neerslaan van de vele oproeren was voor de graaf een geschikte gelegenheid om geld af te persen. Van gedode en gevluchte opstandelingen werden de bezittingen verbeurd verklaard en openbaar verkocht. In zijn willekeurig optreden om aan geld te geraken, liet de graaf bijvoorbeeld niet alleen de moordenaar van een grafelijke ambtenaar straffen maar eiste hij ook van de stad waar de moord was gepleegd een zware boete.

De jarenlange afbetalingen van boetes opgelegd aan rebelse steden verplichtten de bestuurslieden hun inwoners extra te belasten. Op het platteland kon de adel na het neerslaan van oproeren hun machtswellust ongestraft botvieren.

Huiszoekingen mondden uit in moorden, zelfs op geestelijken. Edellieden vernederden de kleine lieden door bijvoorbeeld een Kortrijkse bode te dwingen een brief op te eten. Rebelse wevers werden in de steden het doelwit van pesterijen en waren gedoemd om als paria's hun leven verder te slijten.

Voor de uitbuiting en onderdrukking van het Vlaamse volk had hij een uitgelezen schaar van francofone ambtenaren en raadsheren in zijn dienst, de ene misdadiger en corrupter dan de andere. Naast volksvijandige Vlamingen telde hij ook Fransen en andere vreemdelingen onder zijn ambtenaren. Hij nam zonder scrupules moordenaars, misdadigers, folteraars en geweldenaars aan. Onder de tien algemene ontvangers van Vlaanderen die hij in een periode van 30 jaar aanstelde, bevonden zich drie moordenaars die van hem gratie hadden gekregen. Zijn ambtenaren waren een kliek corrupte lieden die gewetenloos fortuinen verwierven, zich lieten omkopen en zich overgaven aan allerlei misbruiken.

De graaf stoorde zich niet aan de bestaande privileges en vrijheden en voerde daarenboven een centralisatiepolitiek door. De Engelse kooplieden werden uit het graafschap verjaagd en de graaf liet er sommige zelfs onthoofden of verbannen. Het ondermijnde Vlaanderens economie die gericht was op de Engelse wolimport. De Oosterlingen of Duitse kooplieden en ook de Schotse kooplieden klaagden evenzeer over het willekeurig optreden van de grafelijke ambtenaren.

Lodewijk van Male, die zijn onderdanen aanzag als ruwe en onwetende mensen, was zelf wreed, hardvochtig, hovaardig en trouweloos. Onbarmhartig liet hij zijn gemalin levenslang en afgezonderd opsluiten. Lieden die hij verfoeide liet hij door

sluipmoordenaars uit de weg ruimen. In 1382 eiste hij van de opstandige Gentenaren dat de voltallige mannelijke bevolking tussen de 15 en 60 jaar oud zich buiten de stad in hun linnen hemd, blootshoofd en op hun blote voeten én met een strop om de hals zich aan zijn voeten kwamen werpen en misschien zou hij dan hun leven sparen. De fiere Gentenaren gingen hier vanzelfsprekend niet op in. Ze mobiliseerden hun meest stoutmoedige strijders en slaagden er onverwacht in van op 3 mei 1382 het grafelijk leger op het Beverhoutsveld bij Brugge een verpletterende nederlaag toe te brengen.

Met zijn bandeloos leven en zijn vele minnaressen was hij als het ware een voorloper van de Bourgondische hertogen. Hij had meer dan elf bastaardkinderen, waaronder Jan zonder Land en de Haze van Vlaanderen. Hij hield er een leven van weelde en vertier op na, dat schril in contrast stond met het armoedig leven van zijn onderdanen. De wrok die onder de door verarming en werkloosheid getroffen bevolking bleef voortwoekeren kwam in de grote opstand van 1379-1385 tot uitbarsting. Onder leiding van Gent namen in alle steden en dorpen de ambachtslieden, de boeren, de gewone arbeiders en alle andere misnoegden de wapens op tegen de graaf en zijn kliek onderdrukkers. Tijdens deze zogenaamde Gentse Oorlog was Vlaanderen jarenlang in een oorlogsgebied veranderd waar terreur en angst heersten en waar soldeniers en allerlei roversbendes vrij spel hadden. Onder andere het kasteel van Male werd toen geplunderd. Lodewijk van Male vluchtte naar Frankrijk. Deze massale opstandige beweging kon uiteindelijk slechts met de hulp van de legers van de koning van Frankrijk en de hertog van Bourgondië onderdrukt worden.

Lodewijk van Male maakte het einde van de oorlog niet meer mee. Hij overleed op 30 januari 1384 in Sint-Omaars aan de gevolgen van een ziekte. Sommige latere kroniekschrijvers opperen echter dat hij zou vermoord zijn door ofwel de hertog van Berry die hem zou hebben neergestoken ofwel door de hertog van Orléans die hem tussen een muur en een bed zou geprangd hebben. De graaf van Vlaanderen kreeg een luisterrijke begrafenis en werd bijgezet in de Sint-Pieterskerk te Rijsel. Er zijn verschillende portretten van hem bewaard gebleven. Zijn naam is eeuwenlang blijven voortleven, in tegenstelling tot deze van de duizenden rebelse Vlamingen die in veldslagen sneuvelden of op het schavot omkwamen en allemaal een naamloos graf kregen. Toch kunnen we de identiteit van deze onverschrokken en bezielde Vlamingen achterhalen omdat hun namen staan opgetekend in de confiscatieregisters die opgemaakt werden tijdens de repressiejaren. Al de bezittingen van gedode en verbannen opstandelingen werden namelijk verbeurd verklaard en openbaar verkocht. Ook honderden Bruggelingen werden door deze maatregel getroffen: de makelaar Willem van den Paradise (terechtgesteld), de huidenvetter Jan Ryckolf, de bakker Jan Grote, de zouthandelaar Jan Keyser, hovenier Wouter de Puud, schoenmaker Pieter Daniels, paternostermaker Jacob Baervoet (allen gesneuveld in de veldslag bij Westrozebeke in 1382),... en nog vele anderen wiens namen uiteindelijk meer waard zijn om onthouden te worden dan die van een hardvochtige graaf.

Het kasteel

In de 13de en 14de eeuw fungeerde Male als vaste verblijfplaats van graaf Lodewijk van Male (1346-1384), die er in 1330 was geboren. De burcht werd in die tijd vaak belegerd tijdens politieke conflicten met de Fransen enerzijds maar ook met de steden anderzijds.

In 1382 plunderden en verwoesten de Gentenaars aangevoerd door Filips van Artevelde *het scone hof van Male* en lieten het als ruïne achter.

Margareta van Male en Filips de Stoute lieten het slot in grote luister herstellen. Het was ook haar geboorteplaats. De werken duurden van 1390-1397 en slorpten grote kapitalen op. Het resultaat mocht gezien worden. Toen bestond de bakstenen burcht uit vier vleugels met natuurstenen hoek en middentorens, opgetrokken rond een vierkant binnenhof, het zgn. *haulte court*. De rekeningen van deze grootscheepse ingreep zijn bewaard gebleven.

De woonstijl van de Bourgondiërs kreeg hier een vroege toepassing.

In 1453 waren het opnieuw de Gentenaars die het slot grotendeels verwoestten. Enkel de drie hoofdtorens met de vergaderzalen, één op de voorvleugel en één op de westvleugel en de kapel werden daarna hersteld, want de hertogen verbleven op dat ogenblik liever in het Prinsenhof (*op zondagnamiddag 12 september kan de archeologische site Prinsenhof worden bezocht*). Tijdens de opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk in 1488-1492 werd Male opnieuw leeggeroofd.

Er bleven op het eind van de 15de eeuw amper twee torens en een woonvleugel over. De rol als grafelijke burcht was definitief voorbij.

In 1558 verkocht Filips II Male aan Juan Lopez Gallo, zijn zaakgelastigde in de Nederlanden. Juan Lopez Gallo en zijn vrouw Catharina Pardo

verbleven in de winter in het huis 'de Zeven Torentjes' in de Hoogstraat. Male werd tot baronie verheven en Gallo werd baron van Male voor bewezen diensten aan zijn koning en zijn vaderland Spanje. Hij had immers vaak grote sommen geld aan Filips II geleend. De familie Lopez Gallo kon de woning in Brugge en het kasteel van Male tot in het begin van de 18de eeuw in haar bezit houden.

Lopez Gallo gaf aan het kasteel van Male opnieuw luister en praal. Van de vroegere acht hoektorens werden er drie herbouwd en luxueus ingericht.

François Claesman, burgemeester van het Vrije, kocht Male in 1710. Hij is de bouwheer van de zeer fraaie en rijke stadswoning in de Sint-Jakobsstraat 23, het zgn. huis Claesman (nu Muziekconservatorium). Male liet hij met veel smaak verbouwen in een eigentijdse stijl. Een zeer grote, formele tuin met dreven en fontein werd in zijn opdracht aangelegd. Een park dat nergens in Brugge zijn gelijke had. Enkel de donjon behield nog zijn middeleeuws uitzicht. De Franse revolutie bracht opnieuw schade toe aan het fraaie kasteel.

In de 19de eeuw werd het bewoond door verschillende adellijke families. In 1920 werd baron Charles Gillès de Pélichy de nieuwe eigenaar. Hij liet het als zomerresidentie verbouwen en herstellen. Tijdens W.O. II werd het kasteel bezet en als legerkamp gebruikt door Duitse soldaten. Het was nadien totaal onbewoonbaar.

In 1952 sloot baron Guido Gillès de Pélichy een huurcontract af met de abdijgemeenschap Sint-Trudo. Het omvatte het recht op aankoop. Architect Arthur Degeyter ontwierp de plannen, bijgestaan door Michiel English en Filips De Cloedt. De werken werden uitgevoerd door aannemer Maurice D'Hondt. De nog bestaande gebouwen werden bewoonbaar gemaakt en op de funderingen van de oude burcht werden kloostergebouwen opgetrokken.

De geschiedenis kloostergemeenschap

Kluizenaar Everelmus vestigde zich in de 11de eeuw langs de Dijver en bouwde er in de schaduw van de Onze-Lieve-Vrouwekerk een klein bedehuis. Aan de Dijver of 'het heilig water' kwamen reeds vanaf het begin van onze tijdrekening mensen samen. Deze waterloop vormde de noordergrens van een eiland dat begroeid was met eikenloof.

Kluizenaars en predikers kenden een groot succes in gans Europa. Everelmus was een vertegenwoordiger van de armoede-beweging in de Kerk die dicht bij de eenvoudige gelovige stond. Rondom hem vormde zich een groep mannen en vrouwen die volgens het evangelie wilde leven: de armen van Christus of 'Pauperes Christi'.

Vanaf 1146 volgde deze groep de regel van Augustinus en sloot zich aan bij de reguliere kanunniken van Arrouaise. Dat was het begin van de befaamde Eekhoutabdij.

De vrouwelijke leden verhuisden naar een boerderij in Odeghem (Assebroek). Hun kleine kerkje werd toegewijd aan Sint-Trudo. Pas in 1248 functioneerden ze volledig onafhankelijk van de Eekhoutabdij en werd priorin Usilia de eerste abdis van de zelfstandige Sint-Trudoabdij.

We zijn 756 jaar later en de gemeenschap is nog steeds levend niettegenstaande een moeilijke geschiedenis.

Sint-Trudo groeide uit tot een landelijke abdij. In het midden van het domein stonden een kerk omringd door kloostergebouwen, een boerderij, een schuur, een brouwerij en zelfs een kleine kloosterschool. De gemeenschap bestond uit koorzusters, lekenbroeders en –zusters, de priester en een aantal schoolmeisjes.

In de 15de eeuw beslisten de zusters aan te sluiten bij de vernieuwingsbeweging van de

Moderne Devotie en namen de statuten van Windesheim aan. Ze werden gesteund door de kanunniken van Groenendaal. Deze beslissing bracht beslist een nieuw elan in de gemeenschap dat zowel spiritueel als religieus voelbaar was.

De 16de eeuw bracht rampspoed. De gebouwen werden door brand gedeeltelijk vernield, de oorlogen van keizer Karel eisten zware financiële inspanningen (zie ook nr. 11 van deze brochure) en de rondtrekkende geuzen zorgden voor grote onveiligheid. De zusters kochten, net als vele andere religieuzen, een refugehuis in de binnenstad: het hof van Sint-Baafs op de Garenmarkt. De Sint-Trudoabdij (of Odegem) werd in 1580 volledig vernield.

Abdis Johanna de Santagadea kon in 1588 het Stalijzerklooster in de Nieuwe Gentweg aankopen en bouwde dit -samen met hun refugehuis- uit tot een nieuwe stadsabdij. In de 17de en in het begin van de 18de eeuw kent deze abdij een bloeiperiode. Om aan de maatregelen van Jozef II te ontsnappen, openden de zusters een schooltje maar op het eind van de 18de eeuw werden de beslissingen van het Franse bewind ook hen fataal.

Op 30 november 1796 werden de zusters uit het Sint-Trudoklooster verdreven en vonden onderdak bij sympathisanten. Het klooster werd gesloopt. In 1816 slaagden ze er in om het voormalige huis van de rector in de Nieuwe Gentweg aan te kopen en met zeven zusters ging de gemeenschap opnieuw van start.

Dankzij het mecenaat van Nicolaas De Roover, de laatste duinheer van de cisterciënzers, die heel wat kloosters bijsprong konden ze de nieuwe abdij enigszins vorm geven. In 1886 sloten ze aan bij de Congregatie van Lateranen.

In het begin van de 20ste eeuw hadden de zusters het materieel erg moeilijk. Naai- en borduurwerk moesten voor de broodnodige inkomsten zorgen. Ze kweekten hun eigen

groenten en fruit maar waren vooral afhankelijk van liefdadigheid. Gelukkig waren ze bijzonder geliefd en populair in het Gentpoortkwartier en konden daardoor op voldoende steun rekenen.

Priorin Maria Pollet bezorgde de gemeenschap nieuwe kansen in 1949. Met de hulp van archivaris en rector Michiel English en Dom Filips De Cloedt van Steenbrugge werd de Sint-Trudogemeenschap in 1952 opgenomen in de Orde van het Heilig Graf.

Vijf zusters van het klooster van de kanunnikessen van het Heilig Graf in Lochem (Nederland) en drie zusters kanunnikessen van de Heilig Grafpriorij te Turnhout kwamen over naar Brugge om de kleine vernieuwde gemeenschap verder uit te bouwen. Een groter onderkomen werd een noodzaak.

Als nieuwe vestigingsplaats werd de vervallen burcht van de graven van Vlaanderen in Male gekozen. Dom Filips de Cloedt werd de nieuwe rector en een enthousiast bouwheer. Het werd een grote uitdaging. De bouwwerken namen ongeveer twintig jaar in beslag.

De gemeenschap kon in 1954 haar intrek in een deel van het voormalige slot. In 1956 werd de nieuwe kerk gewijd en een gastenverblijf geopend. De Brugse bisschop E.J. De Smedt herstelde het abbatiaat en de oversten werden opnieuw abdis.

In jaren zeventig werkte men aan de uitbouw van het liturgisch apostolaat. In de jaren tachtig dan werd het apostolaat van de gastvrijheid met een eigen programma uitgebouwd.

Vandaag is deze kloostergemeenschap uitermate vitaal en geëngageerd en wil blijvend een rol spelen in onze postmoderne samenleving. 28 vrouwen uit Vlaanderen en Nederland vormen de gemeenschap. Het evangelie is hun inspiratiebron en de regel van Augustinus de leidraad. De zusters zingen dagelijks het getijdenboek in de kerk.

Belangrijk en succesvol naar de buitenwereld toe is het gastenverblijf dat als een open huis functioneert. Ook het bezoekerscentrum speelt een belangrijke rol.

Het gebouw vandaag

Het voormalige grafelijk slot van Male werd vanaf 1954 gerestaureerd en verbouwd

Dit beeldbepalende omwalde, voormalig grafelijk slot ligt ten zuiden van het Maleveld. Het is omgeven door weiden en bossen. Een waar monument midden in een groene omgeving. Op de Open Monumentendag zal aandacht besteed worden aan de natuur rond de abdij.

De funderingen van het kasteel van Margareta van Male, op het eind van de 14de eeuw gebouwd op een vierkante plattegrond, met zijden van 65 meter en gelegen in de meander van de Maleleie, zijn vandaag gedeeltelijk bewaard. In het midden van elke zijde en elke hoek stond een toren. De huidige poorttoren dateert uit die bouwfase.

Dit middeleeuws grondplan met vier woonvleugels rond een binnenhof, vormde het uitgangspunt van arch. A. Degeyter bij de uitbouw van de huidige abdij. Met uitzondering van de noordvleugel zijn de (nieuwe) buitenmuren op de bestaande funderingen

opgetrokken. De werken namen 20 jaar in beslag.

De abdij omvat een abdijkerk, een pandgang, woon- en gastenvertrekken, vergaderzalen, een bibliotheek en een refter. Het complex is toegankelijk via het voormalige 'Hooghe huus' van de heerlijkheid Male in de Pelderijnstraat. Achter een grote weide ligt het majestueuze omwalde gebouw met statige torens. Aan de buitenkant oogt de abdij middeleeuws...er werd nochtans heel wat nieuw gebouwd.

De abdij zelf is toegankelijk via een stenen brug uit 1807. Op de Open Monumentendag kunnen enkel de inkom, de ridderzaal en de kerk bezocht worden.

De oorspronkelijke gebouwen, rechts van de 14de-eeuwse hoofdtoren en de oostvleugel, werden in 1953-1954 gerestaureerd en bewoonbaar gemaakt. De korte 18de-eeuwse oostvleugel werd verlengd op de oude funderingen. In 1955 bouwde men links van de hoofdtoren de nieuwe vleugel. De paardenstal aan de westvleugel werd afgebroken en een bewaarde buitenmuur gebruikt voor de abdijkerk die in 1956 kon worden ingewijd. Nog in 1956 werd het linkerdeel van de hoofdvleugel met de hoektoren heropgebouwd, waarbij de resten van een kleine ridderzaal werden geïntegreerd. De vormgeving van de buitengevels is geïnspireerd op iconografische documenten. In 1959 bouwde men een pandgang aan de noordkant op enkele meters afstand van de slotgracht.

De hoofdtoren werd pas in 1964-1966 gerestaureerd. De onderbouw in Brabantse kalkzandsteen is nog oorspronkelijk, maar het bakstenen buitenparement werd nieuw gemetseld in hergebruik baksteen.

De hoge inkomhal is afgedekt met een houten zoldering met moer- en kinderbalken. Oude hergebruikte schorren in Doornikse steen zijn

als bevloering gebruikt. Een grote, opvallende natuurstenen schouw zit in de linkerwand.

In de zuidvleugel bevindt zich de ridderzaal, waar vroeger de graaf beraadslaagde, en die vandaag als conferentiezaal wordt gebruikt. De lange ruimte is overspannen door kruisribgewelven. Van daaruit heeft de bezoeker een schitterend zicht op de slotgracht en de weide.

De kerk situeert zich in de westvleugel. Het is een sobere zaalkerk die toegewijd is aan de Verrijzende Christus. De muren zijn bepleisterd. De zoldering is afgewerkt met een zichtbaar gelaten constructie in ribbenbeton. Het schip wordt aan de oostzijde verlicht door drie gevelhoge vensters. De westkant is gesloten. Het transept is aan beide zijden verlicht, de absis enkel via glasplaten op het dak. Opvallend in het interieur zijn de staties van de kruisweg die door Rogier Vandeweghe in een natte bepleistering werden gegrift. In de grote vensters zitten glasramen van Cyriel Maertens, met afbeelding van heiligen die met de geschiedenis van de abdij en de burcht te maken hebben.

Boven het altaar hangt een houten 15de-eeuws triomfkruis afkomstig uit de vroegere Sint-Trudoabdij aan de Nieuwe Gentweg. Het orgel dateert uit 1972 en werd gebouwd door Jean-Pierre Draps naar het ontwerp van Antoine Fauconnier. Bij de kerk hoort een crypte, waarvoor de oorspronkelijke kelder van de zuidwestelijke hoektoren werd gebruikt. De ruimte is overkluisd met een tongewelf. Het altaar is samengesteld met stenen die op de binnenplaats werden opgegraven.

Het bezoekerscentrum zit in de voormalige koetsierswoning die deel uitmaakt van de voormalige hoeve. Het complex op U-vormige plattegrond heeft ongetwijfeld *wortels* in de 17de eeuw, maar werd verbouwd in de 19de eeuw. Het werd gerestaureerd in 2001. De gebouwen zijn afgedekt met zadeldaken.

Het huidige park van de abdij is eenvoudig. Talrijke bomen worden afgewisseld met graspartijen, doorkruist met wandelpaadjes. Ten westen wordt het park begrensd door de Lodewijk van Malestraat, ten zuiden door de Pelderijnstraat en ten oosten door de kasteeldreef. De Maleleie, die in de meersen ten zuiden van de Maalse Steenweg ontspringt, loopt parallel met de kasteeldreef. Ten westen van de omwalde site ligt een ijskelder.

De slottoren is beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 5 mei 1959. De abdij, slotgracht en brug zijn beschermd als monument bij Ministerieel Besluit van 4 juli 1996.

Rijselsestraat 98, stadspark Bloemenoord

**Het park ligt aan de overzijde van de Koning
Albertlaan (achter frituur Bosrand)**

**Open op zaterdag 11 september van 14.00 tot 18.00
en op zondag 12 september van 10.00 tot 18.00
(enkel het park zonder begeleiding)**

**Begeleide wandeling vanaf het
gemeentehuis aan de Rijselsestraat 98
(kort bezoek aan benedenverdieping
voormalig kasteel)**

**zaterdag om 14.30
zondag op 10.30 en 14.30**

Lijn 7 of 17: Sint-Michiels, afstappen aan Sint- Michielskerk

Op het Brugse grondgebied zijn vandaag nog ruim 45 kastelen bewaard. Sommige daarvan liggen in een bijzonder fraai domein en sommige in een heus park. Vele zijn echter in de laatste halve eeuw gesloopt en de kasteelparken zijn ondertussen verkaveld.

Op Sint-Michiels is een uitzonderlijk voorbeeld van een voormalig kasteelpark te bewonderen. Het is sinds 1978 omgevormd tot stadspark. Voor vele Bruggelingen waarschijnlijk een ongekend stukje groen.

Stadspark Bloemenoord (gelegen net achter een bekende frituur) hoorde oorspronkelijk bij kasteel Bloemenoord. In het kasteel zijn nu kantoren van de gemeenteafdeling Sint-Michiels gehuisvest en een afdeling van de bibliotheek.

Volgens oude kaarten zou op deze plaats een 18de-eeuwse boerderij gestaan hebben.

In de Franse tijd (1794-1814) ontstond een nieuw soort particulier grootgrondbezit doordat aangeslagen kerkelijke bezittingen openbaar werden verkocht. Op de nieuw verworven gronden verrezen vele kastelen. Verschillende werden op vroegere boerderijsites gebouwd. Wellicht ook zo Bloemenoord. Verder onderzoek is hier wel noodzakelijk.

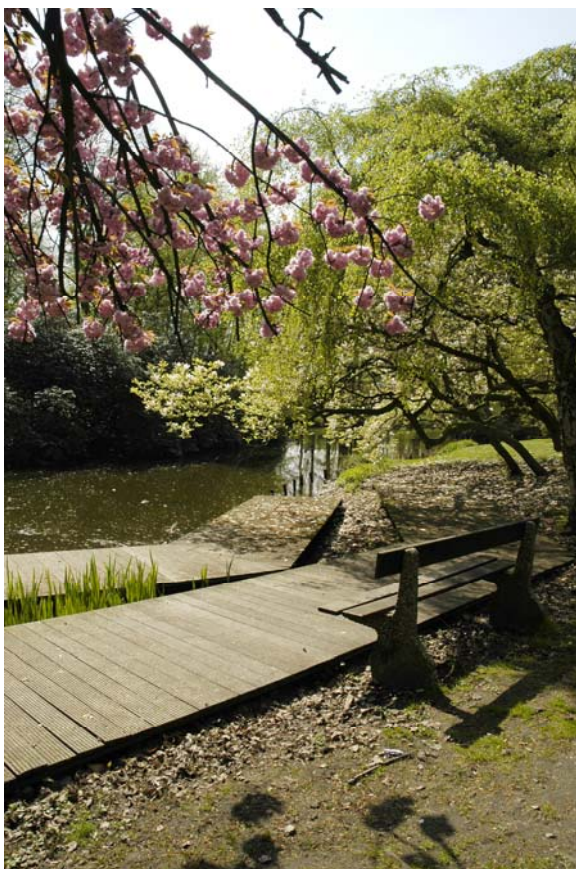
Het hoevecomplex werd in de 19de eeuw eigendom van H. Sion die het tot landhuis omvormde (1860?). De aanleg van de spoorlijn Brugge-Torhout, waar nu de Koning Albert I-laan ligt, sneed het domein middendoor.

In 1905 gaf de Gentse familie Van Wint de opdracht om een volledig nieuw kasteeltje te bouwen in een neo-Franse renaissancestijl. Het ontwerp was van de Gentse architect L. Morial.

Van architect Morial zijn in de Gentse binnenstad verschillende woonhuizen bewaard gebleven: Vlaanderenstraat 20-22 (1885), Vlaanderenstraat 97 (1890), Brabantdam 63-67 (1885), Nieuwevaart 120-121 (1883), Kortrijkse Steenweg 10-12 (1884), Coupure Rechts 68 (1901). De meeste van deze panden voor de nieuwe rijke burgerij en handelaars ontwierp hij in samenwerking met arch. A. Tertzweil. Hij staat bekend als een architect die de voorkeur gaf aan een eclectische architectuurstijl. Zowel neobarok, als neo-Vlaamse renaissance genoten zijn voorkeur. Of zoals in Sint-Michiels een meer Frans getinte stijl. Hij wordt beschouwd als een kwaliteitsvol gevelontwerper van plaatselijk Gents belang. Het was vooral bij de uitwerking van het stedenbouwkundig ontwerp: het zgn. Zollikofer-De Vigneplan (1881) dat L. Morial en A. Tertzweil veel opdrachten konden uitvoeren.

De familie Van Wint was grootgrondbezitster, die in Sint-Michiels verschillende pachthoeves in haar bezit had. Vele van hun landbouwgronden werden later door het vennootschap Vanmaele verkaveld.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het kasteel door de Duitsers bezet. Nadien werd het gehuurd door het gemeentebestuur van Sint-Michiels en ingericht als gemeentehuis. In 1947 werd het aangekocht. Sinds de fusie wordt het als gemeentefdeling gebruikt.

Het is een verrassend stukje stadspark met een centrale vijver en glooiende hellingen.

Aan het exterieur van het nogal extravagante gepleisterde gebouw werd weinig gewijzigd. Wel werd de belvédère (waarschijnlijk gebruikt om naar het eigen park over de spoorlijn te kijken) boven op de toren Een ongekend stadspark afgebroken en het schrijnwerk vernieuwd. Deze ingrepen betekenden een verarming van het oorspronkelijke concept. Naast het kasteel stond een 19de-eeuws bijgebouw, dat hoogstwaarschijnlijk samen met het landhuis Sion was gebouwd. Dit werd tot in 1955 als postkantoor gebruikt en nadien gesloopt.

Vroeger leidde een statige dreef met wilde kastanjabomen naar het toegangshek van het kasteel. Links van het kasteel stond een grote rode beuk.

Bloemenoord was langs de oost- en noordzijde door een brede walgracht omgeven. Bij de aanleg van het gemeenteplein sneuvelden heel wat bomen. Wat van het oorspronkelijk kasteelpark overblijft, is volledig afgescheiden van het kasteel. De scheiding bestond zeker reeds bij de aankoop van het domein door de familie Van Wint. In 1945 werd het park door de broeders xaverianen gekocht van de familie Van Wint. Ze bouwden er een rusthuis en verkochten op hun beurt in 1966 het fraaiste deel van het park aan een bouwpromotor. Twee appartementsblokken werden aan de rand ervan opgetrokken. Hevige discussies om behoud van zo een waardevol stuk groen erfgoed noopten het stadsbestuur om de resterende 2 hectare van het park aan te kopen en open te stellen voor het publiek.

In april 2004 werd naar aanleiding van de nieuwbouwplannen van de Katholieke Hogeschool Brugge en Oostende op de vroegere sportvelden van de xaverianen door de Archeologische Dienst een proefonderzoek uitgevoerd (op een terrein grenzend aan het stadspark). In het totaal werden met een kraan 150 sleuven gegraven, wat 10% van het totale terrein

uitmaakt. Bij het archeologisch onderzoek kon worden vastgesteld dat het gebied in het verleden niet zo vlak was, zoals het er nu

uitziet. Talrijke zandruggen en depressies werden aangesneden. In de natste zones kwamen heel wat laatmiddeleeuwse en recentere grachten voor. Nederzettingssporen werden niet aangetroffen.

Bieke Hillewaert

Tijdens de Open Monumentendagen kan men een kijkje nemen in de vroegere trapzaal van het kleine kasteel en begeleid het park bezoeken.

Ter Doeststraat, Het Ter Doestreservaat afspraak aan de schuur van de voormalige abdij Ter Doeststraat 4

Zondag 12 september om 10.30 een wandeling met als thema 'Het Groene Ter Doest'

Een natuurgids (van Natuurpunt Brugge vzw) en een cultuurgids begeleiden de bezoekers op een boeiende wandeling rond het verdwenen abdijcomplex.

Laarzen en verrekijker aangeraden!! Duur wandeling: 2 uur.

Trein bestemming Zeebrugge-strand, afstappen station Lissewege, 17 minuten wandelen

In Lissewege ligt naast heel wat architecturaal erfgoed ook een uniek stuk groen erfgoed. Een deel daarvan is bekend als het weidevogelgebied Ter Doest.

Lissewege ontstond in een landschap dat door de mens en de natuur is gevormd en sluit dus perfect aan bij het jaarthema van OMD 2004.

Het weidegebied van Ter Doest was ooit een schorrengebied. In het begin van onze tijdrekening kon het dankzij een natuurlijke ophoging gebruikt worden als locatie voor ganzen- en schapenhoeders. Na de bouw van zeedijken werd het veen dat onder de klei lag veel compacter en deze gronden kwamen lager te liggen dan de kreekruggen, die met zand en klei waren opgevuld. De kreekruggen werden bebouwd en de schorren beweide.

De natuur rond Ter Doest op haar fraaist

Doordat de monniken van de cisterciënzerabdij Ter Doest het gebied rond hun abdij indijkten, creëerden ze allicht onbewust het unieke, zilte polderlandschap dat wij nu kennen.

Inpolderen is het omringen van een stuk land of schor met dijken om het tegen het zeewater te beschermen. Naast het inpolderen werden de gronden ook uitgeveend (het veen werd als brandstof gebruikt). Ook dat leidde tot het huidige uitzicht.

Rond de monumentale abdijschuur is een duidelijk mozaïekpatroon in het landschap merkbaar dat zeer afwisselend is door de vele grachten.

In de zuidoostelijke hoek van gebied is een rietveld waar je met wat geluk de bruine kiekendief, de rietzanger en de kleine karekiet kunt aantreffen. Tussen de rietstengels ontdek je zilte rus en spiesbladmelde.

De schuur (zie brochure Open Monumentendag 2003, nr. 21) zal op de tocht ook worden belicht, evenals de geschiedenis van de abdij. De

exacte bouwdatum van de schuur is niet bekend. Wellicht kunnen wij ze veiligheidshalve beter pas in de 14de eeuw situeren, zoals dendrochronologisch onderzoek vorig jaar uitwees. Stilistisch lijkt ze ongetwijfeld 13de - eeuws. Ze is gebouwd op een rechthoekig grondplan en meet 56 op 21 meter. De nok is ruim 16 meter hoog. De muren zijn opgetrokken in baksteen met een lengte van 30 à 32 cm. Het met rode gegolfde pannen gedekte dak wordt gedragen door een prachtige eikenhouten structuur.

In 1994 kocht Natuurpunt Brugge zilte graslanden aan rond de voormalige abdij om de toekomst veilig te stellen. Ze zorgen voor een aangepast natuurbeheer op de meest waardevolle percelen in het gebied. Het natuurreservaat zelf is 20 hectare groot en kan niet onbegeleid bezocht worden.

Met Europese steun kon in 2003 het historisch reliëf van de graslanden worden gerestaureerd. Het reeds bestaande provinciale wandelpad werd uitgebreid met informatieborden en een heuse kijkhut. Vanuit die kijkhut kan de deelnemer aan de wandeling de fauna bespieden zonder zelf gezien te worden. De rijke, typische flora van het gebied wordt uiteraard eveneens belicht.

Het landschap en de omgeving van de hoeve 'Groot Ter Doest' zijn beschermd bij Koninklijk Besluit van 23 september 1981. De schuur was reeds beschermd als monument bij Koninklijk Besluit van 25 maart 1938.

Ontdekkingstocht Lissewege en Monnikenmoere

**Afspraak voor het VVV-kantoor, Walram
Romboudtstraat 6**

Zondag 12 september wordt om 14.30 en om 16.30 een Monnikenmoerewandeling georganiseerd. Deelnemers worden begeleid door een natuurgids van vzw Natuurpunt Brugge en een cultuurgids

Laarzen en verrekijker aangeraden. Duur wandeling: 2 uur.

Trein bestemming Zeebrugge-strand, afstappen station Lissewege, 5 minuten wandelen

De wandeling leidt door het dorp, met aandacht voor de oude pastorietuin, het kerkhof, het Lisseweegs Vaartje en Monnikenmoere.

Er wordt verondersteld dat Lissewege vanaf de 10de eeuw werd bewoond door schapenfokkers die hun kudden op het schorregebied ten noorden van Lissewege lieten grazen. Lissewege als naam is in geschreven bronnen terug te vinden vanaf de 11de eeuw. Het was de zetel van een ambacht van het Brugse Vrije. Het ambachtsleen was in handen van de heren van Lissewege, die vaak een politiek mandaat uitoefenden in het Vrije.

In dit nu zgn. witte (of verstilte) dorp staan een monumentale 13de-eeuwse kerk en nog verschillende andere fraaie gebouwen, die tijdens de wandeling zullen worden belicht. Een verrassing voor diegenen die Lissewege niet kennen.

Werd Lissewege vanaf de 10de eeuw bewoond door schapenfokkers?

De tuin van de oude pastorie wordt bezocht. Deze grote ommuurde tuin is met fruitbomen beplant. De wandeling leidt ook langs het Lisseweegs Vaartje, dat misschien reeds in de 12de eeuw werd gegraven. Het initiatief om deze waterweg te graven kwam van de bewoners van Lissewege zelf. De abdij van Ter Doest was er mee verbonden door een eigen zijkanaaltje. Voor de monniken was het vaartje van vitaal belang om over een goede verbinding met Brugge te beschikken. Zowel goederen als personen werden via deze waterweg vervoerd. Het Lisseweegs Vaartje is bekend voor het vervoer van heel wat bouw materiaal. Het is geweten dat grote hoeveelheden hout vanuit Brugge naar het noorden werden aangevoerd om bruggen en sluizen in de polders te bouwen. Ook het bouw materiaal voor de monumentale kerk en uiteraard de abdij werden langs deze waterweg vervoerd. Baksteen die geproduceerd werd in de polders bereikte via deze weg Brugge. Het vaartje stond in contact met de leperleet en dus met het ganse waterloppennet

rond Brugge, dankzij de Monnikenspeie. Een boeiend verhaal.

In het dorp en ter hoogte van Ter Doest heeft het Lisseweegs Vaartje nog iets van zijn oorspronkelijk karakter en belangrijke landschappelijke waarde kunnen behouden.

De wandeling eindigt met een bezoek aan Monnikenmoere, eveneens ooit grondbezit van de abdij en nu nog een waardevol natuurgebied.

Bibliografie

W. ADRIANSENS e.a., *Groen Brugge*, Brugge, 1987

B. BEERNAERT, *Stad Brugge. 17de-eeuwse architectuur in de binnenstad*, brochure Open Monumentendag, 12 september 1993

B. BEERNAERT, *Stad Brugge. Zorg & Zin voor kleur*, brochure Open Monumentendag, 8 september 1996

B. BEERNAERT, *Stad Brugge. 10 jaar - Monumenten & Feest*, brochure Open Monumentendag 12 en 13 september 1998

B. BEERNAERT, *Stad Brugge. Via Europa, reisverhalen in steen*, brochure Open Monumentendag 11 en 12 september 1999

P. BEKAERT, *Tuinen in Vlaanderen*, Brugge, 1986

H. BIEDERMAN, *Prisma van de Symbolen*, Zwolle, 1991

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 18 na, *Stad Brugge. Oudste kern*, Turnhout, 2000

V. BRAECKMAN, *Kloostertuinen te Brugge*, onuitgegeven proefschrift, Melle, 1989-1990

S. CAFMEYER, *De bouwgeschiedenis van het kasteel van Male tot 1953*, in: *Male. Burcht en Abdij*, JKTO, Brugge, 1981, p. 145-175

H. DE BRUYNE, *De godshuizen te Brugge*, Zellik, 1994

V. DEGRANDE, *100 jaar geleden: de verbouwing van de bedevaartkerk: een kruisweg met vele staties*, in: *Arsbroek*, jg. 5, 1988, p. 19-39

J. DE GRAUWE, *Chartreuse de Sainte-Anne-au-désert à Bruges*, in: *Monasticom Belge*, Liège, 1978, p. 1263-1287

S. DE GROOTE, *Het klooster en de kerk van de ongeschoeide karmelieten te Brugge. Een architectuurhistorische studie*, onuitgegeven verhandeling, K.U.Leuven, 2000-2001

R. DE HERDT, *Tuinen van Eden. Van Keizer Karel tot Heden*, tentoonstellingscatalogus Museum voor Industriële Archeologie en Textiel Gent, april-juni 2000

R. DELAERE, *Brugse beeldende kunstenaars omstreeks de eeuwwisseling 1870-1920*, Brugge, dl. 3, 1995, p. 19-26

M. DE MOOR & R. DEBBAUT, *Gemene en Loweiden in Assebroek & Oedelem (1515-1965)*, Brugge, 2003

A. DENAUX & E. VANDEN BERGHE (red.), *De Duinenabdij en het Grootseminarie te Brugge*, Tielt, 1984

P. DEVOS e.a., *Brugge Herwonnen Schoonheid*, Tielt, 1975

R. DESMEDT & M. LINGIER (red.), *Lissewege & Ter Doest. Monnikenwerk*, Tielt, 2003

A. DUCLOS, *Bruges. Histoire et souvenirs*, Brugge, 1910

R. DUFOORT, *Arsbroek NATUURLijk*, in: *Arsbroek*, 2002, jaarboek 19, p. 68-74

R. DUFOORT, *Ver-Assebroek. Volksdevotie in een groen kader*, Assebroek, 2003

J. ESTHER, *Monumentenbeschrijving en bouwgeschiedenis van het Sint-Janshospitaal*, in de tentoonstellingscatalogus: *Sint-Janshospitaal Brugge 1188/1976*, Brugge, 1976, p. 259-339

- J. ESTHER, *Het kartuizerinnenklooster Sint-Anna binnen Brugge in de periode 1580-1783. Enkele aanvullende gegevens*, in *Huldealbum Jan De Grauwe*, ter perse
- P. GEERTS, *De rijkdom van de leegte- een tuinarchitect die kiest voor minder*, in: *De Tuinen van Eden*, 1999, nr.12
- L. GOUTRY e.a., *75 jaar Bond der Ziekenkassen van het arrondissement Brugge.1908-1983*, Brugge, 1983
- Zr. Johannes Filet e.a., *Male. Mensen zoeken God*, Sint-Trudoabdij Male, 1998
- D. LAPORTE & L. SNAUWAERT, *Gids voor de architectuur in Gent*, Tielt, 2003
- J.L. MEULEMEESTER e.a., *Van Blindekens naar de Potterie. Een eeuwenoude Brugse belofte*, Brugge, 1980
- GROEP PLANNING, *Verweven als leidraad 1966-1996*, Brugge, 1997
- P. ROGGHE, *De politiek van graaf Lodewijk van Male. Het Gents verzet en de Brugse Zuidleie*, in: *Appeltjes van het Meetjesland*, 1964, p. 388-429
- C. TERNYCK, *De tuinen van Piet Blanckaert-structuur en ritme*, in: *De Tuinen van Eden*, 1998, nr.10
- M. RYCKAERT, *Historische Stedenatlas van België. Brugge*, Brussel, 1991
- J. SABBE, *Het ontstaan van het leenhof 's Heer Boudewijnburg en de Brugse poortersfamilie De Vos*, in: *ASEB*, Brugge, 1968, p. 212-217
- K. SOERS, *Archeologisch inventaris Vlaanderen – Band IX Assebroek*, Gent, 1997

L.J. VANDEWIELE, *De apotheek en de apothekers van het Sint-Janshospitaal te Brugge*, in tentoonstellingscatalogus: *Sint-Janshospitaal Brugge 1188/1976*, Brugge, 1976, p. 141-167

S. VAN OUTRYVE D'YDEWALLE, *De kartuize Sint-Anna ter Woestijne 1350-1792*, Brussel, z.d. (1945)

J.F. VERBRUGGEN, *Vlaanderen na de Guldensporenslag*, Brugge, 1991

A. ZWAENEPOEL, Mossen, korstmossen en varens op muren en grafstenen van het Brugs kerkhof, in: *Groenkontakt* 94/4, 20 jg., juli 1994, p. 27-38

Belangrijke wenken en aanraders

1. Infopunten

Alle informatie over de Open Monumentendagen in Brugge is verkrijgbaar:

- vóór 11 en 12 september:
op de Dienst voor Monumentenzorg,
Oostmeers 17, 8000 Brugge
050/ 47.23.82
e-mail Brigitte.Beernaert@brugge.be)
- op 11 en 12 september:
op de speciale infostand op de Dienst
Toerisme, Burg 11, 8000 Brugge
050/ 44.86.09
en op het Infopunt Tolhuis,
Jan Van Eyckplein 1, 8000 Brugge
050/ 40.74.74

2. Activiteiten in het kader van het jaarthema

2.1. Een groene oase, tuinen en tuinwijken in het seminariekwartier (A1 op plan) – een wandeling

*Lijn 4: Koolkerke of Lijn 8: Sint-Jozef, afstappen
aan Snaggaardsbrug, 5 minuten wandelen*

Afspraak aan de grote poort van het Grootseminarie, Potterierei 72

De wandeling start op
zaterdag **11 september** om **14.00** en **14.15**
zondag **12 september** om **10.00** en **10.15**
en om **15.00** en **15.15**

Duur wandeling: ca. 3 uur

Deze boeiende, grote wandeling brengt u via de tuin van het Grootseminarie naar de Peterseliestraat (De Schipjes), Oliebaan, Hemelrijk, via Snaggaardstraat (tuin Engels Klooster), Kleine Ropeerdstraat, Rolweg (tuin Gezelle), de vesten, Hugo Verriestraat (tuin), Albrecht Rodenbachstraat (tuinwijk), Stijn Streuvelsstraat (Paruite).

2.2. Muurbloempjes, muurvegetatie in de binnenstad (A2 op plan) - wandeling

Alle Lijnen naar het centrum, afstappen aan de Markt

Afspraak aan Brugse Vrije, Burg 11

De wandeling start op
zaterdag **11 september** om **14.00 en 15.00**
zondag **12 september** om **10.00, 10.30 en**
om **14.00 en 15.00**

Duur wandeling: ca. 2 uur

De zeer enthousiaste medewerkers van cvn Natuurgidsen verzorgen deze boeiende wandeling die u laat kennismaken met een totaal nieuwe groene wereld.
Een aanrader voor elke monumentenliefhebber!

2.3. Muurvaren, muurvegetatie op de kaaimuren (A3 op het plan) - boottocht

Uitsluitend na reservatie op 9 en 10 september tijdens de kantooruren op het nummer 050/47.23.79 (Lieve Danneels, Dienst voor Monumentenzorg). Inschrijvingen via mail worden niet genoteerd. Het aantal deelnemers wordt beperkt. Goede fysieke conditie gevraagd!
Met de medewerking van de scoutsgroep Jan Bart (44ste Fos).

2.4. Om de Tuin leiden - wandeling

Uitsluitend na reservatie op 6, 7, 8 september tijdens de kantooruren op het nummer 050/47.23.79 (Lieve Danneels, Dienst voor Monumentenzorg). Inschrijvingen via mail worden niet genoteerd. Het aantal deelnemers moet jammer genoeg heel beperkt blijven.

Vertrekplaats wordt enkel meegedeeld aan de ingeschrevenen

Op zaterdag **11 september** zijn twee wandelingen gepland in de namiddag om **14.00** en **14.30**.

Op zondag **12 september** zijn er vier gepland om **10.00**, **10.30** en om **14.00** en **14.30**.

2.5. Archeologische sporen in de stad! (A6 op plan)

Bezoek de site Prinsenhof - ingang via grote poort Moerstraat

Uitsluitend op zondag **12 september** in de namiddag. Archeologen van de Intergemeentelijke Archeologische Dienst geven toelichting om **14.00**, **15.00** en **16.00**.

Na meer dan 3 maanden archeologisch onderzoek zijn schitterende sporen van het voormalige Prinsenhof aan het licht gekomen. De geschiedenis kan wellicht vervolledigd worden.

De oudste schriftelijke melding van een grafelijke residentie op die plaats dateert uit 1396. De hertogen van Bourgondië hebben de site vergroot door de aankoop van

aangrenzende percelen en uitgebouwd tot een luxueuze residentie: het Prinsenhof. Naast verblijven voor de hovelingen, de ambtenaren en de gasten omvatte het uiteraard de residentie van de hertog, een slottoren, een kapel, dienstgebouwen, een kaatsbaan, een boomgaard, verschillende tuinen en een kleine dierentuin met wellicht exotische dieren. Het Brugse Prinsenhof was de lievelingsresidentie van Filips de Goede en Maria van Bourgondië die er vaak verbleven en ook zijn overleden. Na Maria's dood in 1482 werd het Brugse Prinsenhof niet vaak meer gebruikt. Reeds in 1576 werd een groot deel van het domein verkocht en verkaveld en in 1631 werd ook de rest van het domein van de hand gedaan. Een deel van het complex kreeg een bestemming als klooster (later met een bejaardentehuis). In 1989 kwam dit deel opnieuw in privé handen. Recent werd het doorverkocht met de bedoeling het om te bouwen tot een vijfsterrenhotel. Mede dank zij de financiële bijdrage van de bouwheer kan er op de terreinen van het voormalige Prinsenhof worden opgegraven.

2.6. Voor Brugges faam, zet bloemen voor uw raam! (A4 op plan) - interventie

Simon Stevinplein, doorlopend op zaterdagnamiddag 11 en zondag 12 september

Waar in de Brugse binnenstad vindt u de grootste concentratie bloembakken? Waar floreren voortuintjes welig? Achter welke gevels liggen stadsparadijzen verscholen? Welke plekken zet de groendienst extra in de bloemetjes? Waar vindt u de Brugse volkstuintjes? En waar houden tuinkabouters en plastieken zwanen de wacht?

Laat uw foto nemen voor dit schitterende decor

Tapis plein vzw brengt het voor u allemaal in kaart. Van de grassprietten tussen de straatstenen tot de plantsoenen en de stadsparken. Geen geranium of begonia is veilig! Zet dus alvast uw bloemetjes buiten en wie weet vindt u ze binnenkort terug op onze stadsplannen!

In de tapis plein-tourbus kunt u terecht met al uw groengetinte Brugse verhalen en kiekjes! Heeft u al spelend uw zondagnamiddagen versleten in de Botanieke Hof, ooit verkleed als zonnebloem meegelopen in de carnavalstoet, een ontroerende lovestory beleefd aan de oevers van het Minnewater of ooit uw naam gekrast in de dikste boom aan de Vesten? Kom en vertel het ons...

Meer Brugse verhalen en anecdotes vindt u op het tapis plein- stadsplan. Een stadswandeling langs 50 locaties en evenveel plezante weetjes, ongekende plekjes en straffe verhalen. Zolang de voorraad strekt!

Nieuwsgierig naar uw Brugge-coëfficiënt? Bij **tapis plein** kunt u via een invultest achterhalen welk type Bruggeling u bent en hoe u naar uw stad kijkt. Vindt u Brugge een schone slaapster, een toeristisch pretpark, een leefbare stad of een openluchtmuseum? Doe de test!

Op het Simon Stevinplein, de plek waar jarenlang de bloemenmarkt werd gehouden, slaat tapis plein tijdens het Open Monumentendagweekend haar tenten op.

Het plein is met zomerlinden afgezoomd die dateren uit 1820. Zeker vanaf het laatste kwart van de 19de eeuw deed het plein dienst als groente- en bloemenmarkt. U vond er een ruim aanbod aan snijbloemen en vaste planten. Voor even laten we de glorie van weleer herleven. Kom langs en laat u verrassen! Wellicht brengt u nieuwe gegevens over de geschiedenis van de bloemenverkoop aan.

Vzw tapis plein is een projecthuis voor actueel en alledaags erfgoed, vanuit Brugge en ver daarbuiten. Een pittig collectief dat u verrast met creatieve acties in het straatbeeld, ondeugende voetnoten en knipogen bij de feiten, stukjes geschiedenis die wellicht nooit de boeken zullen halen...

Met de **tapis plein tourbus** reist tapis plein een zomer lang langs buurtfeesten, prondelmarkten en openluchtfestivals. Wij duiken op in het zomerse stadsgewoel op zoek naar uw verhaal. Dus diep uw gevleugelde herinneringen op, haal die 8mm-filmpjes uit de frigo en veeg uw gekoesterde kiekjes van het dressoir. Tapis plein is deze zomer overal en altijd op zoek naar Uw erfgoed!

In en rond de tapis plein tourbus treft u steeds weer een wisselend decor, U kunt er in onze openluchtstudio gratis uw portret tot een onvergetelijke postkaart laten schieten en nadien vanop het internet versturen met **“Groetjes uit Brugge”!** In de buurten zetten wij helemaal uniek en eenmalig, het **museum voor één dag** van uw buurt op. Wij meten de persoonlijke **Brugge-coëfficiënt** van Bruggeling, toerist of dagjesbezoeker, en in het salonnetje van de tourbus zetten wij uw meest markante herinneringen op band voor de **Brugse verhalenbank**. Onze kalender en meer info vindt u op: www.tapisplein.be

Vzw tapis plein werd recent opgestart door een groep enthousiaste initiatiefnemers die in de nadagen van Brugge 2002 verder willen nadenken rond stadsontsluiting en alledaags erfgoed. De voorbije jaren waren we actief binnen het Open Monumentendag-jongerenproject Brugge - recent omgedoopt tot 'ERFgoedjongeren'. Ook nu we de drempel van de '25 jaar' overschreden hebben, blijven wij met een onverminderde kriebel en visie gekweld om zinvolle en actuele publieksinitiatieven op te zetten omtrent erfgoed, zodat we besloten een vzw op te richten die als een projecthuis voor erfgoed/ontsluiting vanuit Brugge wil ageren.
www.tapisplein.be // info@tapisplein.be // 0473/38 19 07

2.7. Jazzconcert op de binnenkoer (A5 op plan) - concert

Traditiegetrouw kunt u tijdens het OMD-weekend genieten van een jazzconcert georganiseerd op de binnenkoer van brouwerij De Gouden Boom, Langestraat 45.

Thema in 2004 is 'Dutch Swing'. De groepen zijn: *The Beets Brothers*, het *Jack van Poll Trio* en het *New Cool Collective*.

Zaterdag **11 september** tussen **18.00 en 24.00**

Toegang gratis

Met de medewerking van de Dienst Cultuur van de Stad Brugge

3. De Erfgoedjongeren (02 op plan)

Deze Brugse enthousiaste jongerenbende heeft dit jaar haar stek in de Poertoren en in de tuin errond.

Ook benieuwd hoe zij 'Van Nature...een Monument' gaan interpreteren?

4.Tentoonstellingen

4.1. 'Goed Gekruid' (07 op plan)

De Openbare Bibliotheek Biekorf, het Stadsarchief, het O.C.M.W.-archief, de Intergemeentelijke Archeologische Dienst en de Stedelijke Musea (Memlingmuseum) presenteren op **de dormter van het voormalige Broederklooster van Sint-Janshospitaal** (een uitzonderlijk monument, nr. 7 van deze brochure) een selectie uit hun verzamelingen handschriften, documenten, voorwerpen, vondsten die betrekking hebben op kruiden. De tentoonstelling is opgebouwd rond het winkelboek van zuster Eleonora Verbeke.

Deze tentoonstelling is een initiatief van de **Erfgoedcel Brugge** op vraag van de Dienst voor Monumentenzorg en de voltallige werkgroep OMD. Brugge heeft een jarenlange traditie om naar aanleiding van OMD de roerende en onroerende partners samen te brengen op dit culturele gebeuren. Er verschijnt bovendien een kleine, interessante publicatie over het onderwerp. De tentoonstelling is te bezichtigen tot eind september. Een aanrader!

4.2. Het huyzeken van plaisance van Jooris Aerts in documenten (01 op plan)

Kleine tentoonstelling in het heester **Annuntiatenstraat 101** (zie nr.1 van deze brochure). Een initiatief van het Stadsarchief Brugge.

4.3. 700 jaar Brugse Belofte (05 op plan)

Tentoonstelling in **de kapel van Blindekens, Kreupelenstraat 8** (zie nr.5 van deze brochure). Een initiatief van het Comité Brugse Belofte. De tentoonstelling met documenten en voorwerpen die deze uitzonderlijke belofte illustreren is te bezoeken van 20 augustus tot 12 september.

4.4. 'Een verborgen wandeling'. Van kartuizerinnenklooster tot Gilde der Ambachten en tot CM (08 op plan)

Speciaal naar aanleiding van de OMD 2004 wordt een tentoonstelling samengesteld in de gebouwen van de CM, **Oude Burg 19** die de geschiedenis van de site, de architectuur en de huidige functies in het gebouw toelicht.

4.5. De cirkels als 'Archeologische Sporen in het landschap' (18 op plan)

Installatie met luchtfoto's van archeologische sporen in het landschap op **het Pastoor Verhaegheplein** (zie nr. 18 van deze brochure). Een initiatief van de Interlokale Vereniging voor Archeologie voor Brugge en Ommeland. Vooral de cirkelstructuren worden onder de aandacht gebracht. Enkel op zaterdagmiddag 11 en zondag 12 september.

4.6. 'Over opstuivend zand en vlaskapelletjes. Enkele facetten van het West-Vlaamse landschap' (04 op plan)

Speciaal voor OMD samengestelde tentoonstelling in het **tolhuis** (Provinciale Bibliotheek). De tentoonstelling is te bezoeken van zaterdag 11 september tot en met zaterdag 2 oktober 2004. Organisatie: Provinciale dienst voor Cultuur, afdeling Cultureel erfgoed & Provinciale Bibliotheek.

5. Monumentenmaandag ofte MoMa

KleinVerhaal vzw zorgt voor speciale begeleiding van jongeren aan de tentoonstelling 'Goed Gekruid' in de week na Open Monumentendag (info: Erfgoedcel Brugge, Huis Perez de Malvenda, Wollestraat 53, 8000 Brugge)

Colofon

Deze brochure is een realisatie van de Brugse Stedelijke Dienst voor Monumentenzorg

Teksten en coördinatie

Brigitte Beernaert, kunsthistoricus bij de Dienst voor Monumentenzorg

Lay-out

Lieve Danneels, administratief medewerkster bij de Dienst voor Monumentenzorg

Foto's

Cel Fotografie Stad Brugge, Jan Termont

Drukkerij

De Windroos N.V., Beernem

Stadsplan

Johan Mahieu, Brugge (m.m.v. Thomas Wets, van de Dienst voor Monumentenzorg)

Werkgroep OMD 2004

Brigitte Beernaert (Dienst Monumentenzorg), Anne Bontinck (Toerisme Brugge), Patrick Cardinael (Groendienst), Jan D'hondt (Stadsarchief), Hilde De Bruyne (O.C.M.W.), Bram Ghyoot (Erfgoedcel Brugge), Bieke Hillewaert (Intergemeentelijke Archeologische Dienst), Mariette Jacobs (Provinciebestuur West-Vlaanderen), Bernard Schotte (Dienst voor Monumentenzorg), Marcella Vandebroek (Stadsarchief), Ludo Vandamme (Openbare Bibliotheek Biekorf Brugge)

Met speciale dank aan Bernard Schotte voor de hulp bij het doornemen van de archivalische documenten, de drie historische bijdragen en het nalezen van de teksten

Met dank aan Marc Becuwe, Patrick Cardinael, Antoine Dugardyn en Bieke Hillewaert voor hun bijdrage

Verantwoordelijke uitgever
Johan Coens, stadssecretaris

Wettelijk depot
D/2004/0546/6

Verkoopprijs: € 2,00